

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

GÜNDEM

SEBASTIÃO SALGADO

TOPRAĞIMDAN YERYÜZÜNE

"Sebastião Salgado'nun fotoğraflarıyla yolculuğu
20. yüzyıl sonundan 21. yüzyıla insanlığın, hatta tüm
ihtişamıyla 'insanoğlu'nun yolculuğudur..." WIM WENDERS

§

EVEREST

1617

SEBASTIÃO SALGADO

Sebastião Salgado (1944-) dünyaca ünlü Brezilyalı fotoğrafçı ve foto muhabiri. Daha çok sosyal konuları ele alan foto-röportajlarıyla ün kazandı.

Üniversite öğrenimini ekonomi dalında gören Salgado, genç yaşta karısı Lélia ile ülkesini terk etmek zorunda kalarak Fransa'ya iltica etti. Fransa vatandaşlığı da alan Salgado, fotoğraf sanatıyla bu ülkede tanıştı ve foto-röportajları için 120 ülke dolaşp birçok ülkede sayısız sergi açtı, fotoğraf dalında hemen hemen tüm önemli ödüllere layık görüldü.

Yakın dönemde Wim Wenders'ın çektiği *Toprağın Tuzu* adlı belgesle de konu olan, dünyanın gelmiş geçmiş en önemli fotoğrafçıları arasında anılan Salgado, UNICEF İyi Niyet Elçisi'dir.

Başlıca eserleri: *Sabel: L'Homme en Détress* (1986); *Other Americas* (1986); *Les Cheminots* (1989); *Workers* (1993); José Saramago ile birlikte, *Terra* (1997); *Serra Pelada* (1999); *Migrations* (2000); *The Children* (2000); *The End of Polio* (2003); *L'Homme et l'eau* (2005); *Africa* (2010); *Genesis* (2013).

Bugüne kadar kazandığı ödül ve nişanlardan bazıları: W. Eugene Smith Ödülü (1982), American Academy of Arts and Sciences Onursal Üyeliği (1992); The Royal Photographic Society, Yüzyıl Ödülü ve Onursal Üyeliği (1993).

AHMET ERGENÇ

İngiliz Edebiyatı bölümünde lisans, Amerikan Edebiyatı bölümünde yüksek lisans öğrenimini tamamladı. Edebiyat, sinema ve çağdaş sanat üzerine yazılar yazdı ve birçok kitap çevirdi. Üniversitelerde ders vermeye ve yayınevleri için editörlük yapmaya devam ediyor. Ayrıca 'Post.' dergisinin yayın yönetmenliğini yürütüyor.

SEBASTIÃO SALGADO

Isabelle Francq ile birlikte

TOPRAĞIMDAN YERYÜZÜNE

Türkçesi: Ahmet Ergenç

Yayın No 1617

İnceleme 72

Toprağımdan Yeryüzüne

Sebastião Salgado

Kitabın özgün adı:

De ma terre à la terre

Editör: Cem Alpan

Çeviren: Ahmet Ergenç

Fotoğraflar: Sebastião Salgado/Amazonas Images, Paris

Düzeltilen: Barış Tut

Kapak tasarımı: Emir Tali

Sayfa tasarımı: Zülal Bakacak

© 2013, Presses de la Renaissance

© 2017, bu kitabın tüm yayın hakları

Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Mart 2017

ISBN: 978 - 605 - 185 - 100 - 6

Sertifika No: 10905

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık

Matbaa Sertifika No: 12088

Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8

Bayrampaşa/İstanbul

Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI

Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL

Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76

e-posta: info@everestyayinlari.com

www.everestyayinlari.com

www.twitter.com/everestkitap

www.facebook.com/everestyayinlari

www.instagram.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	9
Başlangıç: <i>Genesis</i>	11
Ülkem	17
Sadece ve Sadece Fransa'da	23
Deklanşöre Bir Kere Basmak Yeterliydi	27
Afrika, Benim Diğer Brezilya'm	31
Genç Aktivist, Genç Fotoğrafçı.....	35
Fotoğraf, Yaşam Tarzım	43
Diğer Amerikalar	47
Acı Çeken Bir Dünyanın Görüntüleri	51
Magnum'dan Amazon Fotoğraflarına.....	55
İşçiler.....	59
Madenler Dünyası	67
Göçler.....	73
Mozambik: Uzun Geri Dönüş Yolculuğu	79
Ruanda	83

Ölümün Gözünün İçine Bakmak.....	88
Instituto Terra: Gerçekleşen Ütopya	90
Başlangıca Geri Dönüş	96
Peki Bütün Bunların İçinde İnsanlar Nerede?.....	99
Kökenlere Saygı.....	103
Dijital Devrimim.....	109
Saba Kraliçesi'nin Ayak İzlerinde	113
Siyah-Beyaz Bir Dünya	117
Nenetler	119
Kendi Kabilem	125
Sonuç	131

TOPRAĞIMDAN YERYÜZÜNE

ÖNSÖZ

Bir Sebastião Salgado fotoğrafına bakmak insan onurunu tecrübe etmek, bir kadın, bir erkek, bir çocuk olmanın ne anlama geldiğini kavramak demektir. Sebastião, fotoğrafını çektiği insanlara kesinlikle derin bir şefkat besler. Öyle olmasa onları nasıl bu kadar yakın, canlı ve güven dolu hissedebilirdik ki? Onlara bakarken hissettiğimiz kardeşlik duygusunu nasıl açıklayabilirdik? Uzun zamandır Salgado'nun işlerini çok dokunaklı buluyorum. Fotoğraflarındaki akışkan estetiği, her daim olağanüstü olan ışığı, yaydıkları o gücü ve ayrıca –beni kendi içimdeki en iyi yönlere geri döndüren– o şefkati seviyorum.

Hayattaki bazı rastlantılar sonucu Sebastião ve karısı Lélia ile tanışma şerefine nail oldum. Bu çift beni adeta büyüledi, çünkü Sebastião'nun uluslararası ününün ardında fevkalade bir çiftin başarı öyküsü yatıyor. Bu bir sevgi ve emek öyküsü; ikisinin de rolü ve yeri var ve ikisi de birbirine neler borçlu olduğunu tam olarak biliyor. Beraber kendi ailelerini kurdular, kendi ajansları Amazonaz Images'ı açtılar ve Brezilya'nın Atlantik kıyısındaki ormanları tekrar canlandırmayı amaçlayan, Sebastião'nun işlerinden ve koleksiyonlarından yaptığı satışlardan elde ettiği gelirin büyük bir kısmını vakfettiği Instituto Terra'yı yarattılar.

Sebastião'nun fotoğrafları bütün dünyayı dolaştığı halde hikâyesine, fotoğraf çalışmalarının siyasi, ahlaki ve varoluşsal kökenlerine dair çok az şey bilindiğini fark ettim. Bunu telafi etmek, gazeteci kalemim aracılığıyla Sebastião'nun sesini duyurmak istedim. Gezegende koruma altına alınmış bölgelere odaklanan *Genesis* projesinin sunulmasından bir gün önce, benimle çalışma-

yı kabul etme inceliğı gösterdi. Bir uçuşla diğ er uçuş arasında, bir çekimle diğ er çekim arasında, iki kitap projesine ve dünyanın çeşitli yerlerinde açılacak sergiler hazırlamasına rağmen kendini bana teslim etti. İnsanı mahcup eden bir nezaket ve sadelikle, benim için tekrar yolculuğının izini sürdü, düşüncelerini ortaya koydu ve böylece onun duygularını paylaşmama olanak tanıdı. Onu dinlemek müthiş bir keyifti; harika bir hik aye anlatıcısı olduğunu da söylemek isterim. Aktivizmle profesyonelliğı, yetenekle c emertliğı nasıl bir araya getireceğini bilen bir adamın kendine has hik ayesidir bu.

Isabelle Francq

Başlangıç: *Genesis*

Eğer beklemeyi sevmiyorsanız, fotoğrafçı olamazsınız. Bir kere-sinde Galapagos'taki Isabela Adası'nda, Alcedo adlı müthiş bir yanardağın yakınındaydım. Yıl 2004. Dev bir kaplumbağa vardı, en azından iki yüz kilo ağırlığında devasa bir yaratık, takımada-lara adını veren kaplumbağalardan biri. Ona her yaklaştığımda, kaplumbağa kaçtı ve çok hızlı yürümemesine rağmen fotoğrafını çekmeyi başaramadım.

Bunun üzerine düşünmeye başladım ve kendi kendime dedim ki insanları fotoğrafladığımda asla *yabancı* bir grup arasına gizlice dalmıyorum, her zaman birileri tarafından tanıştırılı-yorum. Sonra ben kendimi herkese takdim ediyorum, durumu açıklıyorum, konuşuyorum ve yavaş yavaş birbirimizi tanıyoruz. Benzer şekilde bu kaplumbağayı fotoğraflamamın tek yolunun da onu tanımak, onun dalga boyuna girmek olduğunu fark ettim. Böylece onun hareketlerini taklit etmeye başladım; yere çömel-dim ve dört ayak üstünde, onun gibi hareket ettim. O andan sonra, kaplumbağa bir daha kaçmadı.

O durur durmaz geri doğru bir adım attım. Kaplumbağa bana doğru geldi, ben bir adım daha geri attım. Birkaç dakika bekle-dim ve sonra yavaşça ona doğru yaklaştım. Kaplumbağa bana doğru bir adım daha attı ve ben de bir adım daha geri gittim. Sonra yine bana doğru ilerledi ve ona sakın sakın bakmama izin verdi. İşte o zaman fotoğrafını çekebildim. Kaplumbağanın bana yaklaşmasını sağlamak bütün günümü almıştı. Onun alanına saygı duyduğumu anlamasını sağlamak koca bir günümü almıştı.

Dev Kaplumbağa, Isabela Adası, Galapagos, Ekvator, 2004

Hayatım boyunca zamanımızı ve değişen dünyamızı anlatan birçok fotoğraf dizisi hazırladım. Her birinin tamamlanması yıllar sürdü. Fotoğrafçıların görüntü avcısı olduğu söylenir. Doğru, uzun süre avının ininden çıkmasını bekleyen avcılar gibiyiz. Fotoğraf çekmek de aynı şeydir; sabırlı olmalı ve bir şeyler olmasını beklemelisiniz. Çünkü er ya da geç bir şeyler olacaktır. Bu yüzden sabretmekten keyif almayı öğrenmelisiniz.

Genesis'ten önce sadece tek bir türü fotoğraflamıştım: insanları. Koruma altına alınmış bölgelere adanmış bu proje için dünyayı dolaştığım sekiz yıl boyunca diğer türlerle de çalışmayı öğrendim. İlk foto-röportajımın ilk gününden itibaren, devasa kaplumbağa sayesinde, bir hayvanı fotoğraflamak için o hayvanı sevmeniz, güzelliğini, şeklini gözlemlemekten keyif almanız gerektiğini anladım. Hayvana saygı duymalı, onunla ağır ağır temasa geçmeli, alanını ihlal etmemeli ve keyfini bozmamalısınız; bu esnada ona bakma ve onu fotoğraflama şeklinizi de muhafaza etmelisiniz. Bu bilgiyi göz önüne alarak, biz insanlarla her zaman nasıl çalışmışsam diğer türlerle de aynı şekilde çalışmaya başladım.

Bu fotoğraf serisine başlarken, *Beagle'in Serüveni*'ni* okumuş ve Darwin'in adımlarını takip etmek istemiştım. Darwin'in bütün dünyayı dolaştıktan sonra vardığı ve evrim teorisini tamamladığı Galapagos'ta üç ay geçirdim. Kırk sekiz ada ve birçok kayadan oluşan takımadalar bir anlamda gezegenin birleşimidir. Kaplumbağalar gibi, orada yaşayan bazı türlerin kökeni, yaklaşık bin kilometre ötedeki Güney Amerika kıtasına dayanır. Pasifikte, yağmurların kökünden söktüğü ağaç gövdelerinin üzerinde sürüklenerek ulaşmışlar buraya. Burada sadece kaplumbağanın on bir farklı türü mevcut ve bunlar takımadaların bazı adalarında var, bazılarında yok. Farklı adalarda farklı evrim geçirmişler. Bazı yerlerde, muhtemelen büyük bir basınç altında yaşadıkları için kaplumbağaların sırtları düzleşmiş, diğer yerlerde ise sırtları

* *Beagle'in Serüveni*, Charles Darwin'in 1839'da yayımlanan meşhur *Türlerin Kökeni* kitabına verilen adlardan biriydi.

yuvarlak. Boyunları yirmi santimetre olan kaplumbağalar gördüm, bazılarınınsa boyunları bir metreye kadar çıkıyordu; bunun nedeni de muhtemelen bu kurak sayılabilecek adalarda farklı yüksekliklerdeki yapraklara ulaşmak zorunda kalmış olmalarıydı. Bununla beraber, bu kaplumbağaların her biri ayrı bir türün üyesiydi.

Darwin gibi, ben de iguanaları gördüm. Güney Amerika kıtasında iguanalar karada yaşarlar. Galapagos'ta ise yüzüp, dalabiliyorlar. Darwin, iguanaları yüzmeyi öğrenmeye sevk eden şeyin çevrenin çoraklığı olduğunu anlamıştı. Ama iguanalar soğukkanlı hayvanlardır: düşük sıcaklıkta bir yerde çok uzun süre kalırlarsa üşüyüp ölürler. Galapagos'a ulaştıklarında, su içmek için suya dalınca muhtemelen birçoğu ölmüştü. Sonrasında ise sudan zamanında çıkmayı ve güneş altında ısınmayı öğrenmişlerdi. Deniz suyunu da içmeyi öğrenmiş ve burunlarının üzerinde sudaki tuzu tükürmelerini sağlayan küçük bir salgı bezi geliştirmişlerdi. Tıpkı Darwin gibi, ben de bütün bunları gözlemledim, ayrıca bu hayvanlar aşağı yukarı iki yüz yıl yaşadıklarına göre, benim karşılaştığım kaplumbağalardan bazılarını, gerçek otoriteleri Darwin'in de görmüş olduğuna eminim..

Bu yolculuk esnasında, sonraki bütün *Genesis* projesi boyunca işime yarayan bir şey öğrendim. Hayatım boyunca bana söylenen şeyin, yani tek 'akıllı' tür olduğumuzun yalan olduğunu keşfettim. Her tür kendince bir akla sahiptir; asıl mesele bunu anlamaktır ve bu da zaman alır. Galapagos'ta, kaplumbağalar hariç hayvanlar insanlardan korkmuyor, çünkü insanlar tarafından hiç avlanmamışlar ve dolayısıyla güvensiz olmaları için hiçbir neden yok. Öte yandan kaplumbağalar, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda, Yeni Dünya'ya giderken ya da Avrupa'ya geri dönerken adalarda duran gemilerin mürettebatı tarafından avlandıklarını asla unutmamışlar. Bu kaplumbağalar yemek ve su olmadan aylarca hayatta kalabiliyorlar, dolayısıyla gemiciler onları canlı canlı depolarak kendileri için bir taze et deposu temin ediyorlardı. İşte iki yüzyıl sonra onlara yaklaşmanın halen zor olmasının nedeni

bu. Fotoğrafladığım kaplumbağanın beni kabul etmesinin bütün gün sürmesi rastlantı değildi. Kaçma girişimlerinde irrasyonel bir taraf yoktu, tam tersine, tamamen bilinçli bir temkinliliğin işaretiydi. Türler, onları avlayan yırtıcı hayvanlara ilişkin tehlike uyarılarını genetik olarak kuşaklar boyunca aktarılır. Bu devasa kaplumbağaların bildiği tek yırtıcı hayvan da insandır; şahinler ve diğer yırtıcı kuşlar genç kaplumbağalara saldırabilir ama yetişkin kaplumbağalar risk altında değildir.

Kuzey'deki sümsük kuşları da davranışlarının sanılandan çok daha zekice olduğunu ispatlamışlardı, çünkü sadece içgüdüsel olarak hareket etmiyorlardı. Bir gün, çiftleşme dönemi esnasında Isabela Adası'ndaki Vicente Roca Noktası'na ulaştık. Olağanüstüydü! İki üç gün bir koloninin içinde kalıp bu kuşları gözlemledim. Eş seçimini yapan dişidir. Dört ya da beş erkek dişinin yanına gelir, sırayla kendilerini sergilerler, kanatlarını açar ve dans ederler. Dişi, erkeklerden birini takip etmeye karar verdiğinde, birlikte uçup gider, yere inmeden on on beş dakika etrafta uçarlar. Bir başkası gelir, kendini takdim eder, gösterisini sunar ve dişi bu kez onunla uçar. Bu böyle devam eder. Birkaç saat süren bir oyun içinde dört ya da beş erkek dişiye kur yapar ve dişi en sonunda adaylardan birini seçer: çiftleşme dönemi boyunca sadece o dişinin eşi, birlikte yavrular dünyaya getireceği erkeği olacaktır.

Albatrosların çiftleşme dönemiye farklı bir zamana denk gelir. Oraya vardığımda yavrular ilk uçuş derslerini alıyorlardı. Bunlar iyi uçabilen güzel kuşlar ama yere iniş teknikleri o kadar iyi değildir, havalanırken de zorlanırlar. Bir koşu yoluna ihtiyaçları vardır, koşar, koşarlar... ve bazen havalanmayı başaramazlar. Gerçekten matraktır. Ama şaşkınlık içinde, albatrosların sadık hayvanlar olduklarını da keşfettim: kendilerine bir eş buluyor ve hayat boyu onunla beraber oluyorlar. Bir gün bir erkeğin bir dişinin önünde dans ettiğini gördüm. Kendi etrafında dönüp durdu, kanatlarını açtı ve sonra dişi de dönmeye başladı. Kuyruklarının uçlarıyla ve gagalarıyla birbirlerine dokundular ve sonra erkek

birden uçup gitti. Rehberim durumu şöyle açıkladı: “Hata yaptığını fark etti. Aradığı sevgili bu değilmiş!” İnsan hayvanları gözlemlemeye vakit ayırınca işte böyle, tecrübe etmeden inanması imkânsız sahneler görüyor. Galapagos’ta *Genesis*’e başlarken keşfettiğim şey buydu ve bunu bütün bu foto-röportajlarım boyunca sürekli tecrübe ettim. Artık kimse bana hayvanların beyin ve mantık yoksunu yaratıklar olduğunu söylemesin.

Bu fotoğraf dizilerini bir zoologun ya da gazetecinin yapacağı şekilde hazırlamadım. Bunları kendim için, gezegeni keşfetmek için yarattım. Ayrıca bundan büyük bir keyif aldım. Gezegenimiz mineralleri, bitkileri ve hayvanlarıyla her açıdan canlı. Bunun büyük bir saygıyı gerektirdiğini fark ettim.

Genesis, eşim, hayat arkadaşım ve hayatın her alanında ortam olan Lélia Deluiz Wanick Salgado ile Brezilya’da geliştirdiğim çevresel bir projeyi takiben doğdu. Instituto Terra adlı bu proje, Portekizlilerin 1500 yılında ülkeye gelişiyle yıkımı başlayan Atlantik ormanı *Mata Atlantica*’nın* yeniden ağaçlandırılmasını amaçlıyordu. Son yirmi otuz yılda, ülkenin modernizasyonunu takiben, yoğun tarım, şehirleşme ve son olarak da endüstrileşme nedeniyle ormanlar hızla yok oldu. Bugünlerde orijinal orman alanlarının sadece % 7’si duruyor. Bu nedenle ekosistemi ve çocukluğumu geçirdiğim toprakları geri kazanmak için bir proje başlattık. O toprağı 90’lı yıllarda ailemizden miras almıştık. Ormansızlaşmanın boş ve kurak hale getirdiğı topraklardı bunlar, halbuki ben hep bir cennette büyüdüğümü hissetmişim.

* Brezilya’da iki çeşit orman var: okyanusun etkilerine açık olan Atlantik ormanı ve ekvatorunda bulunan Amazon yağmur ormanı.

Ülkem

1944'te Minas Gerais Eyaleti'nde, devasa Rio Doce Vadisi'nde yer alan bir çiftlikte dünyaya geldim. Adını vadiye su veren nehirden alan, yüzölçümü Portekiz büyüklüğündeki bu vadi altın ve demir madenleriyle ünlüydü. Çocukluk yıllarımda yarısı Atlantik ormanı ile kaplıydı. Sonra Brezilya piyasa ekonomisine geçip, diğer bütün ülkeler gibi ormanları yok etmeye başladı.

Babamın çiftliği büyük ve kendine yeten bir çiftlikti; çiftlikte yaklaşık otuz aile yaşıyordu. Pirinç, mısır, domates, patates, tatlı patates, meyve ve biraz da süt üretiyor, domuz ve inek besliyorduk. İşler yolundaydı. Babam çiftliğin sahibiydi ve çalışanları vardı ama çalışanların hepsinin ailelerini geçindirmek için kendi toprak parçaları vardı. Ürettikleri şeylerin belli bir kısmı babama geliyordu, geri kalansa onların. Kimse zengin değildi, fakir de değildi; Brezilya'da bu tür çiftlikler Portekizlilerin gelişinden beri vardı.

Bu toprağa dair harika çocukluk anılarım var. Oyun alanlarım uçsuz bucaksızdı, her tarafta su vardı. Yaygın inancın aksine insanlara saldırmayan Güney Amerika timsahlarıyla dolu nehirlerde yüzerdim. Her sabah binip, akşama kadar dolaştığım bir atım vardı. Tepelerle dolu bir bölgeydi, ben de dört nala çiftliğin sınırındaki en yüksek noktaya çıkar ve oradan da vadiye bakardım. Daha da ilerisini görmeyi düşler, ufkun ötesinde ne olduğunu hayal etmeye çalışırdım. Brezilya'nın geri kalan kısmıyla bağlantımızı, Vale do Rio Doce Şirketi tarafından işletilen bir demiryolu hattı sağlıyordu. Bazen, yağmurlu mevsimlerde toprak kaymaları olur ve bir ay mahsur kalırdık. Ama kendi kendimize yetiyorduk, hiçbir eksikimiz yoktu. Çocukluğum benim için hâlâ harika bir zaman dilimi ve o topraklara halen muazzam bir sevgi duyuyorum.

Üstlendiğim, her biri yıllarca süren ve gezegenin farklı yerlerine odaklanan fotoğraf projeleri çok iddialı gelebilir. Bazıları Salgado'nun megaloman oluşunu söylüyorlar. Ama ben devasa bir ülkede doğdum. 8,511,965 kilometrekarelik yüzölçümüyle Brezilya, Fransa'nın on beş katı büyüklüğünde bir alanı kaplıyor. Ben devasa alanlara ve yolculuklara, her gece başka bir yerde uyumaya alıştım. Çok genç yaştayken ailem evli olan ablalarımı ziyarete gitmeme izin vermişti. Tek başıma Paris'ten Moskova'ya ya da Lizbon'a gitmekle eşdeğer mesafelere yolculuk yaptım. Haberleşmek kolay değildi ve yolculuğun bir kısmı da yayan geçti, böylece çok genç yaşta seyahat etmeyi öğrendim. O bir yana, hayvanları babamın çiftliğinden birkaç yüz kilometre uzaktaki mezbahaya götürmek kırk beş gün sürüyor ve çiftliklerden, ormanlardan ve nehirlerden geçmek gerekiyordu.

Babam yanına birkaç yardımcı alır, bu yolculuğu yayan yapardı. Beş yüz altı yüz kadar domuzu küçük bir sopayla güder ve bu mesafeyi kat etmesi elli günden fazla sürerdi. Bu yolculuğu yapanların konuşmak ve manzaraya bakmak için bol bol vakti olurdu. Bu yavaşlık fotoğrafın da bir parçasıdır. Uçak, araba ya da tren bizi dünyanın bir kısmından diğer kısmına hızla götürebilse de, fotoğraf çektiğiniz anda hiç acele etmemelisiniz. İnsanların, hayvanların, hayatın hızına ayak uydurmalısınız. Dünyamız şu anda çok hızlı hareket etse de, hayat öyle hızlı akıyor. Fotoğraf çekmek için hayata saygı duymalısınız.

Bu büyük kervanları birkaç kez takip ettim ama at sırtındaydım, binlerce hayvanın arkasında. Yol falan yoktu, yaklaşık yirmi kilometrede bir *estações*, yani 'istasyon' denen yerlerde mola veriyorduk, çünkü hayvanlar daha fazla yürüyemiyordu. Her sabah, akşamları geçici bir mutfak işlevi görmek için dallara gerilen bezleri ve diğer takım taklavatı taşıyan dört beş katır önümüzde yola koyulurdu. Akşam yemeği hafif olurdu, annemin ustalıkla yaptığı peynirler ve keklerden oluşurdu. Ama sabah dörtte uyandığımızda insanı yolculuk boyunca tok tutan, fasulye ve tuzlu etten oluşan geleneksel bir yemek olan *feijão tropeiro* yerdik. Bu bizim ana öğünümüzdü. Sonra da yolda muz ya da portakal toplardık.

Benim topraklarım olağanüstü derecede güzeldir. Dağlar çok yüksek değildir ama yine de muazzamdır. Eğer dünyayı üstün bir varlık yarattıysa, görevini burada tamamlamış olmalı çünkü burası gerçekten güzel, gördüğüm diğer yerlerden tamamen farklı bir yer. Eşsiz bir yer.

Hayatım boyunca beni takip eden farklı ışıkları görmeyi ve sevmeyi burada öğrendim. Yağmurlu mevsimde fırtına toplanırken, ki fırtınalar burada olağanüstüdür, gökyüzü bulutlarla dolu olur... Işığın deldiği yüklü bulutların görüntüleriyle büyüdüm. Bu ışıklar benim fotoğraflarıma da girdi. Aslında ben fotoğraflarımı çekmeden çok önce fotoğraflarımın içindeydim. Ayrıca *contre-jour*'la büyüdüm: çocukken hassas cildimi korumak için sürekli şapka takmak ya da bir ağacın altında oturmak zorunda kalırdım, çünkü o zamanlar güneş kremi diye bir şey yoktu. Ayrıca, hep babamın güneşi arkasına alarak bana doğru geldiğini, yani *contre-jour* geldiğini görürdüm. Bu ışık, bu geniş toprak parçaları benim tarihim oldu. Ben bu yerlerin, bu yolculukların ve bu farklı ışıkların bir ürünüyüm. Ve şimdi Fransa'da yaşarken Amerika ya da Çin'e gitmem gerektiğinde, bu mesafe bana çiftliğimizle mezbaha arasındaki mesafeden daha yakın geliyor.

On beş yaşımıdayken, babamın çiftliğinin yakınındaki, okul için gittiğim 12,000 nüfuslu küçük Aimores kasabasını terk ettim. Liseyi tamamlamak için Espirito Santo Eyaleti'ndeki Vitória'ya gittim. Orada farklı bir gezegen keşfettim. Mesela o güne kadar hiç telefon görmemiştim, çünkü bizim kasabamızda yoktu. Sadece kısa dalga radyoyu dinlerdik, o da çalıştığı zamanlarda, yağmur mevsimlerinin haricinde. Yani haberleri düzenli bir şekilde takip edemiyorduk.

Kasabada okula gitmek için kırsal bölgeyi terk eden ilk kuşaktandım. Babam çiftçi olmadan önce eczacıymış ama derslerini hiç takip etmemiş. 1930'ların başında devrim hareketine katılmış. Dahil olduğu siyasi grup mağlubiyete uğrayınca, annemle birlikte yeni bir hayata başlamak için Minas Gerais'e gitmiş. Çiftliği almadan önce, bir düzine kadar katır almış ve nakliye işine girmiş, özellikle de kahve taşıyormuş. Çuval yüklü katırlarla plantasyonlar-

dan Aimores yakınlarındaki tren istasyonuna on iki gün boyunca ormanlardan geçerek yürürmüş. Babam da babası gibiymiş: büyük-babam da yolculuklara ve yeni yerler keşfetmeye bayılan bir toptancı ve maceracıymış. Evden uzak bir bölgede, o zamanlar gitmesi iki üç ay süren bir yerde sıtmadan ölmüş. Ailesi ölümünden iki üç yıl sonra haberdar olmuş. Brezilya'nın iç bölgelerinden gelen, benim kuşağımdan herkesin anlatacak benzer hikâyeleri vardır.

Vitoria'da yaşıttım olan beş altı çocukla birlikte yaşıyordum. Ortaklaşa bütçeyi her ay sırayla yönetiyorduk. Dolayısıyla daha genç yaşta para işlerini biraz öğrendim. Ayrıca ufak bir iş de bulmam gerekmişti, çünkü babamın büyük bir çiftliği olmasına rağmen ürettiği şeylerin büyük bir kısmıyla yatırım yapıyordu, bu yüzden çok parası yoktu. Fransız Kültür Merkezi'nde, muhasebe bölümünde çalıştım. Yani orada da rakamlarla uğraşmam gerekiyordu. Babam onun gibi çiftçi ya da avukat olmamı istiyordu, ben de liseden sonra hukuk fakültesine kaydoldum. İşin tarihsel kısmını sevdim ama gerisinden hiç hoşlanmadım.

O zamanlar ülke ekonomisi değişmeye başlamıştı. 1950'lerin sonlarına doğru ilk araba fabrikaları açıldı. 1956'dan 1961'e kadar görevde alan Brezilya Devlet Başkanı Juscelino Kubitschek, ülke tarihinde kalkınmanın en dinamik destekçisi olmuştu. 21 Nisan 1960'ta başkent Brasília'yı kurdu. Onun sayesinde, Brezilya dört yüz yıllık uykusundan uyandı ve biz yeni bir ülkede yaşadığımızı hissetmeye başladık. Bir sürü genç gibi, ben de bu hareketin parçası olmak istedim. Hukuk bana çok geleneksel geliyordu ama ekonomi bana göre modern olan her şeyi temsil ediyordu. O zamanlar SUDENE (Kuzeydoğunun Kalkınması İçin Denetim Kurulu) ve ALALC (Latin Amerika Serbest Ticaret Kurumu) kuruldu ve üniversitelerde iktisat bölümleri açıldı. İktisatçı olmak istiyordum; bu modern maceraya atılmayı çok istiyordum.

Fransız Kültür Merkezi'nde, 20 yaşımıdayken, Lélia'ya âşık oldum, 17 yaşındaydı ve beşinci sınıf öğrencisiydi. Lélia, Vitoria'da doğmuş ve on yıl müzik akademisinde müzik okumuştur. 17 yaşında ilkökul öğretmeni olmuştu ve bir yandan da piyano dersleri veriyordu. Harika biriydi. Onunla kırk beş yıldır evliyiz ve onu

halen o zamanki kadar güzel buluyorum. Tanıştığımız andan beri her şeyi paylaştık. Beraber daha çocuk yaşta siyaseti keşfettik.

Beraber yaşadığım grup, ülkedeki vaziyeti yakından takip ediyordu. İnsanların kırsal bölgeleri terk edip şehirlere göç edişini izledik. Endüstrinin işgücüne ihtiyacı vardı, bu yüzden aileler kırsal bölgeleri terk ediyordu. Toplumsal eşitsizliklerin ortaya çıkışına tanık olduk. O zamana kadar bu eşitsizliklerin farkında değildim. Ben piyasa ekonomisi sisteminin dışında işleyen, zengin ya da fakirin olmadığı bir dünyadan geliyordum. Babamın çiftliğinde olduğu gibi, herkesin barınmak, beslenmek, giyinmek ve ailesini geçindirmek için yeterli imkânları vardı. Endüstriyel sistemle birlikte, kırsal bölgeden gelen insanlar şehirlerde tamamen farklı bir yaşamla karşılaştılar ve çoğu fakir düştü. Sol partilerde aktif rol alan yoldaşları sık sık ziyaret etmeye başladım; o zamanlar Komünist Parti çok aktifti. Bazıları Katolik Öğrenci Gençliği gibi derneklere üyeydi. Bu sol-kanat Hristiyan kurumlar, Açao Popular (Halk Eylemi) gibi, benim de dahil olduğum çok daha radikal grupların ortaya çıkmasına yol açtı. Bu grup Küba idealeine bağlıydı ve silahlı mücadeleye de açıktı.

Üniversiteye başladığım yıllarda iktisat çalışmaları şimdiye kıyasla çok farklıydı: şu anda bu çalışmalar büyük ölçüde iş dünyası ekonomisine odaklanıyor. Bu bizim müfredatımızın da bir parçasıydı ama bölümümüz her şeyden önce ekonomi politige, makroekonomiye ve kamusal finansa önem veriyordu. Makro muhasebe cidden ilgimi çekiyordu. Uzun vadeli projelerde, belli değişkenler kontrol edildiğinde gerçek bir ekonomik trende yol açmanın mümkün olduğu ekonomik modeller üzerinde çalışmak istiyordum. Bilhassa da büyük-ölçekli yatırımla ilgileniyor ve Sao Paulo Üniversitesi'nde yüksek lisans yapmak istiyordum. Bu bölüm yeni kurulmuştu, Brezilya'da bir benzeri daha yoktu ve sadece yirmi beş kişi alıyordu. Kabul edilecek ve burs kazanacak kadar şanslıydım. Üniversite diplomamı 15 Aralık 1967'de aldım. Lélia ile 16 Aralık'ta evlendik ve Ocak'ta yüksek lisans çalışmalarına başlayabilmem için hemen Sao Paulo'ya gittik. Ben yirmi üç yaşındaydım, o ise yirmi bir.

Hocalarımızdan bazıları Amerikan üniversitelerinden geliyordu. Ders aldığım kişiler arasında Brezilya Ekonomi Bakanı ve Brezilya Merkez Bankası Başkanı bile vardı. Programın amacı ülkenin devasa ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir orta kademe yöneticiler grubu yaratmaktı ve ben de bu grubun parçası olma ayrıcalığına ulaştım.

31 Mart 1964'te Mareşal Castelo Branco'nun önderliğinde yapılan bir darbeye Başkan Joao Goulart, dolayısıyla da İkinci Cumhuriyet devrildi. Askeri bir rejim kuruldu ve bu rejim 1985 yılında Tancredo Neves'in seçilmesine kadar iktidarı elinde tuttu. Ordu, Küba'nın Sovyetler Birliği'yle ittifak kurmasından birkaç yıl sonra yapılan bu darbeyi komünizm tehdidini bahane ederek meşrulaştırmaya çalışıyordu. Diktatörlüğe ve yaşanan bütün insan hakları ihlallerine karşı geniş çaplı gösteriler yapılıyordu. ABD'nin düzen sağlama bahanesiyle, CIA aracılığıyla Latin Amerika'ya müdahale etmesine karşı da çok büyük bir muhalefet hareketi başlamıştı. Böyle bir iklimde devrimci duygular o kadar yükselmişti ki Lélia ve ben daha da radikalleştik. Bütün protestolara ve bütün rejim karşıtı direniş eylemlerine katılıyorduk ve yoldaşlarımızla birlikte ideallerimizi savunmaya kesinlikle kararlıydık. Bu tabii ki çok tehlikeli bir şeydi. Bağlı olduğumuz grup, biz de dahil genç üyelerin yurtdışına gitmesine ve çalışmalara dışarıdan devam etmesine karar verdi, daha yaşlı olanlar ise saklanacaklardı.

1969 yılında, mayıs ve haziran ayları arasında yola çıkmamızdan hemen önce, Lélia annesini ve babasını kaybetti; annesi kanserden, babası ise bir yangında hayatını kaybetmişti. Hayatımızda büyük bir dram oldu bu. İki ay içinde Lélia hem öksüz hem yetim kalmıştı ve daha yirmi yaşındaydı. Ağustosta ülkeyi terk ettik. Gemiye bindiğimizde, eğer bizi bulurlarsa hapse atılıp, işkence göreceğimizi biliyorduk. Son limandan çıktığımızda, gemi nihayet Brezilya kıyılarını terk edip Fransa'ya doğru yola koyulduğunda nasıl rahatladığımızı halen hatırlıyorum.

Sadece ve Sadece Fransa'da

Lélia ve benim için Fransa'ya gitmek harika bir şeydi. Fransızların çoğu bunun farkında değildir ama Brezilyalılar Fransa'ya adeta tapar. On dokuzuncu yüzyıl sonlarından beri bütün entelektüellerimiz bir yolunu bulup bir süre Fransa'da kalmıştır ve ilk Brezilya Anayasası Fransız Devrimi ilkelerinden ilham almıştır. Nüfusu yüz bini geçen bütün Brezilya şehirlerinde bir Fransız Kültür Merkezi, merkezin başında da bir Fransız müdür vardır. Brezilya'da biz Fransızca'yı Latinceyle aynı anda, ortaokulun başında öğrenmeye başlarız. İngilizce eğitimi ise bundan iki yıl sonra başlar. Daha önce bahsettiğim gibi, Vitoria'da Fransız Kültür Merkezi'nde, hayat boyu dostumuz olan Juju ve Pierre Mérigoux'nun idaresi altında ofis görevinde bulunmuştum. Juju, Juiz de Fora'dan (Minas Gerais), Pierre ise Limoges'dan geliyordu. Masamın üzerindeki camın altında bir Paris haritası vardı. Bu yüzden Fransa'ya vardığımda Boulevard Raspail, Rue de Rivoli ve Place de la Bastille'i nerede bulacağımı ezbere biliyordum. Zaten Fransızca'yı mükemmel derecede konuşup yazabilen Lélia'yla da Fransız Kültür Merkezi'nde tanışmıştım.

Bizim için Fransa aşikâr bir seçimdi: insan hakları ve demokrasinin yuvasıydı Fransa. Komünizm ve ABD arasındaki üçüncü seçenektir. Solun temel destekçisi komünistlere hayrandık ama sergiledikleri kapalılığa dair bazı şüphelerimiz vardı. Amerikalılara ise hiç güvenmiyorduk: bizi ezen baskının asıl sebebi olarak görüyorduk onları. Halkçı ya da demokratik olan hiçbir şeyle ittifak kurmamışlardı. Hep en güçlü olanların, silah sahibi olanların iktidarda kalmasına katkıda bulunmuşlardı. Fransa bizim için demokratik, aynı zamanda da iktisadi ideal-

lerin ülkesiydi: o zamanlar harika iktisatçılar vardı Fransa'da. Zaten resm olarak orada bulunma sebebim ENSAE'de (İktisat ve İstatistik Araştırmaları Merkezi) çalışmalar yapmaktı.

Ağustos 1969'da Paris'e ulaştık. Bize her şey çok harika geliyordu; uzun, sonu gelmez günler, erkenden başlayan sabahlar. Ama sonra sonbahar geldi, ışık azaldı ve aralık ayında Lélia ve ben depresyonun eşiğindeydik. Ülkemizi fena halde özlüyorduk. Artık evimize dönemeyeceğimizi biliyorduk, çünkü protesto hareketlerine fazlasıyla karışmıştık. Çok gençtik ve vaziyet bizim için çok zordu.

Fransa'da Lélia yıllarca piyano çalmadı. Şimdi yine çalışıyor ama sadece ikimiz için. Anne ve babasının ölümü ve ülkeyi terk etmemiz öyle büyük bir kırılma, öyle büyük bir azaptı ki hayatını tamamen değiştirmeye karar verdi. Bu nedenle Paris'e gittiğimizde mimarlık okumak için Ecole des Beaux-Arts'a kaydoldu, ben de bu esnada doktora tezimi hazırlıyordum. Bursumuz yoktu. Cité Universitaire'de bir oda kiralamıştık ve okula devam ederken, bir yandan da çalışmaya başladık. Ben Cité Universitaire'de kamyonları boşaltıyordum, Lélia ise kütüphanede çalışıyordu.

Paris'e yanımızda az bir parayla, iki bin dolarla gitmiş ve o parayla hemen bir 2CV araba almıştık. Yıllar boyunca okuduklarımız sayesinde Paris'i en azından teorik olarak tanıyorduk. Ama ülkenin geri kalan kısmını dolaşmak istiyorduk. Fransa'ya hayran kaldık; Alsace'dan Pyrenées'ye, Provence'a kadar her yere... Brezilya Fransa'dan on beş kat daha büyük bir alanı kapsıyor ama Fransa Brezilya'dan on beş kat daha çeşitli bir ülke. Yavaş yavaş Fransa bizim ülkemiz oldu, tıpkı Brezilya gibi.

Fransa'da dayanışmayı öğrendik; bunu bir kez tecrübe ettiğinizde hiçbir şey eskisi gibi olmuyor. Fransa'ya yeni gelen, diktatörlüğün mahvettiği Brezilyalılarla tanıştık. Birçoğu işkence görmüştü. Sol örgütler bazılarının Arjantin ve Uruguay üzerinden kaçmalarına yardımcı olmuştu ama Fransa'ya geldiklerinde fiziksel ve zihinsel açıdan harabeydiler. Hafta sonları 2CV aracımızla Fransa'da seyahatlere çıkıyor ve bu sığınmacılar için para toplama-

ya çalışıyorduk. Cumartesi günleri Brezilyalı aktivist dostlarımızla Verdun, Metz gibi yerlere gidiyor, Brezilya yemekleri yapıyorduk ve Lélia da şarkı söylüyordu. CGT (Genel Emek Konfederasyonu), CFDT (Fransız Demokratik Emek Konfederasyonu), Komünist Parti, PSU (Birleşik Sosyalist Parti) gibi Fransız sol hareketleri ve CCFD (Açlığı Önlemek ve Kalkınma İçin Katolik Komitesi) ve sığınmacılara yardım ve destek sağlayan ekümenik bir organizasyon olan Cimade gibi Hıristiyan hareketleri bizi destekliyordu. Başka bir deyişle, oraya gittiğimizde kimseyi tanımıyorduk ama artık yalnız olmak bir yana, hem maddi hem de psikolojik düzlemde gerçek bir paylaşma ve karşılıklı yardımlaşma hissiyle hareket eden yakın bir destek ağıyla çevrelenmiştik. Evimizi özlemiştik ama bize kucak açıldığını hissediyorduk ve yeni gelenlere de destek olmaya çalışıyorduk. Bu aynı zamanda Portekiz’de de baskının hakim olduğu bir dönemdi ve kendimizi Salazar diktatörlüğüne karşı hareketlerin içinde bulduk: Brezilyalılar olarak Portekiz’e yakın hissediyorduk kendimizi. Ama Polonyalılar, Angolalılar, Guatemalalılar, Şilililer, yani bütün legal ve illegal sığınmacılarla da dayanışma içindeydik.

Artık, Fransa’ya gittiğimizde gözetlendiğimize dair deliller var elimizde. Kısa süre önce açılan Brezilya arşivlerinden SNI’nın (Milli İstihbarat Teşkilatı) bize dair hazırladığı belgeler ortaya çıktı. O dönemde hayatımızın gözetim altında olduğunu keşfettik. Arkadaşımız olduğunu düşündüğümüz, evimize gelen insanlar, bizi ihbar etmişti. Evlerimizin şekli şemali biliniyordu, hatta evin bir köşesinde duran çiçek dolu bir vazoya kadar. Her şey belgelenmişti. Fotoğrafa başladıktan sonra çalışmaya başladığım Gamma Ajansı’nın yöneticisi Jean Monteux’nün adı bile kayıtlara geçmişti. Monteux 1976’da, Brezilya hükümeti pasaportumu yenilemeyi reddettiğinde bana yardım etmiş, başvurumu desteklemek için benimle birlikte konsolosluga gelmişti. Yurtdışında çekim yapabilmek için pasaporta ihtiyacım vardı. Arşivlerde, bu destekten ötürü Brezilya istihbarat teşkilatının Jean Monteux’nün soruşturulmasını istediğine dair belgeler bulduk, sanki Gamma

bir 'nifak' merkeziymiş gibi. Diktatörlük işte böyle bir şeydir, bu kadar ahlaksız olabilir. Nihayetinde Fransız vatandaşlığı aldım. Ama aynı zamanda, benimle aynı durumda olup Portekiz'e kaçmak zorunda kalmış olan Brezilyalı tiyatro yönetmeni arkadaşım Augusto Boal'la birlikte Brezilya Dışişleri Bakanlığı'na karşı dava açtım, çünkü bir vatandaşa pasaport vermemek anayasaya aykırıdır. Davayı kazandık ve bu bir emsal oluşturdu: bizden sonra, aynı durumda olanlar da hükümete dava açtılar.

Daha önce zulüm, işkence ve baskı gören herkesin artık Brezilya'da iktidarda olduğunu görmek harika bir şey. Lula'nın selefi olan Başkan Fernando Henrique Cardoso'dan beri ilk defa solun bir değişim yarattığını görmek: mücadeledeki yoldaşlarımızın artık bakan olduğunu ve işçi sınıfından geldiği için ülkeyi hiç terk etmeden direniş hareketini sürdüren Lula'nın tutuklanıp işkence gördükten sonra Brezilya'nın gelmiş geçmiş en harika başkanı olduğunu görmek de çok güzel bir şey. Lula, yoksulluk sınırında yaşayan otuz beş milyon Brezilyalı'nın orta sınıfa yükselmesini sağladı. Aynı şey Başkan Dilma Rousseff için de geçerli. O da hapse atılmış, dövülmüş ve işkence görmüştü. Onca acıya yol açan diktatörlük rejimi nihayet yıkıldı, çünkü bütün diktatörlükler gibi geleceksiz bir rejimdi. Diğer yandan da, açıkçası, ister faşizm, ister Nazizm, ister Sovyetler Birliği'nin amacından sapmış komünizmi olsun, hiçbir rejim ayakta kalamamıştır. Sanki bir doğal düzen, gerçekliği daha onurlu bir yazgıya doğru götüren daha yüce bir şey var gibi. Adaletin her şeye rağmen var olduğunun kanıtıdır bu.

Deklanşöre Bir Kere Basmak Yeterliydi

Destek ağımız sayesinde, Paris'e gider gitmez birçok arkadaşımız oldu. 1970 baharında Houssay Ailesi Annecy yakınlarındaki Menthonnex-Sous-Clermont köyünde bize bir ev verdi, böylece iyileşebilecektim. Hastalanmıştım, lenf bezlerim şişmişti ve bir süre kanserden şüphelendiler, neyse ki sonunda doktor teşhisi koydu: bahar nezlesi. Aslında hayatımda ilk defa tam anlamıyla baharı yaşıyordum, Brezilya'da bahar diye bir şey yoktur. Savoie'de kalışımızı fırsat bilerek, 2CV'mizle Cenevre'ye gittik, o zamanlar Cenevre'de fotoğraf malzemelerini Avrupa'daki en uygun fiyatlara bulmak mümkündü: Lélia'nın binaları fotoğraflamak için bazı malzemelere ihtiyacı vardı.

Lélia, Takumar 50 mm, f1:4 lensli bir Pentax Spotmatic II makine aldı. Fotoğraf konusunda hiçbir şey bilmiyorduk ama bu makinenin harika olduğunu düşündük. Menthonnex'ye geri döndüğümüzde ilk fotoğraflarımızı çektik, kullanım kılavuzunu okuduk ve üç gün sonra iki lens daha almak için –bir 24 mm'lik, bir de 200 mm'lik– tekrar Cenevre'ye gittik. Fotoğraf hayatıma işte böyle girdi. Paris'e döndüğümüzde, Cité Universitaire'de kendim için küçük bir fotoğraf laboratuvarı kurdum.

Birkaç ay sonra, kooperatifteki depoculuk işimden ayrıldım ve öğrenciler için fotoğraf baskıları yapmaya başladım, bu sayede de biraz para kazandım. Sonra, Brezilyalı yazar Jorge Amado* Portekizli yazar Ferreira de Castro ile birlikte Académie

* Jorge Amado de Faria (1912-2001) otuzdan fazla roman yazmıştı, bunlar arasında en bilineni *Capitães da Areia* idi.

Française tarafından bir ödüle layık görüldüğünde, ilk foto-rportajımı yaptım. Sonra yaptığım başka foto-röportajlar için de küçük telifler aldım. Yavaş yavaş fotoğrafçı olabileceğimi düşünmeye başladım. Llia ile bir Volkswagen karavan alıp, içine bir fotoğraf laboratuvarı kurarak Afrika'yı dolaşmayı hayal ediyorduk. Ama bu süre içerisinde doktoramı da bitirmem gerekiyordu.

1971'de Paris'teki lisansüstü çalışmalarımı tamamladıktan sonra Londra'da Uluslararası Kahve rgt'nde müthiş bir iş buldum. Londra'dayken tezimin son kısmını yazacağımı dşnyordum. Nihayetinde, hiçbir zaman yazamadım. Yine de defalarca aklımı başıma toplamaya çalışıp kendi kendimi motive ettim: "Ciddi bir iktisatçı olmalısın, bunun için çok çalıştın, fotoğraf ise..." Sonuçta uluslararası bir yneticiydim ve aniden iyi bir maaşım olmuştu. Llia ile bir spor araba, harika bir Triumph aldık ve Hyde Park'a yakın, güzel bir daire kiraladık. Ama Llia Paris'te, Cit Universitaire'deki odasını bırakmadı ve orada eğitime devam etti. Afrika yolculuklarımdan sonra Londra'da buluştuk. Çok fazla seyahat ediyordum.

Benim görevim, Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım rgt ile birlikte çalışarak, Afrika'da ekonomik kalkınma için projeler oluşturmak ve bunları finanse etmektir. Ruanda, Burundi ve Kongo'dan sorumluydum, Uganda ve Kenya'da ise yardımcı mdrdm. Ruanda'da çay ekiminin başlatılması projesine katıldık; amacımız bu kahve üreticisi ülkede tarımsal eşitliliğiyi sağlamaktı. Uluslararası Kahve rgt, retici ve tüketiciler ülkelerin üretilen ya da satılan her kahve çuvalı için bir dolar değerinde bağışta bulunduğu bir yatırım fonu yaratmıştı. Bu para kahve üretimini düzenlemeye yönelik çalışmalar için, aşırı bir arz talep oluşmasını ve fiyatların düşmesini engellemek için kullanılıyordu. 1971'de Afrika'ya yaptığım ilk yolculuğu hatırlıyorum. Bir Volkswagen Kaplumbağa ile elli beş gün boyunca Burundi ve Ruanda'yı dolaşmıştım, o zamanlar Ruanda'da asfalt yol yoktu. Yanımda da Ruanda'nın Endüstriyel Kültür Ofisi'nin yöneticisi, sonradan arkadaşım olan Joseph Munyankindi vardı.

Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nden gelen gruplarla birlikte, toprağın verimli ve yüksekliğin çok uygun olduğu Kivu bölgesinde büyük çay plantasyonu olabilecek alanları belirledik. Bu büyük kahve üreticisi ülkede ilk çay üretimi birimini kurduk. Sonrasında ben otuz yıllık bir kâr analizini tamamladım; her biri kendi ekeceği toprağa sahip 32,000 aileyi içeren makroekonomik bir projeydi bu. 1991'de "İşçiler" adlı fotoğraf projem için oraya geri döndüğümde, bu plantasyonlar gerçekten muhteşem bir hale gelmişti. Ruanda, artık en büyük üretici olmasa da, dünyadaki en iyi çayı üretiyordu; Asya'dan gelen diğer çeşitlerle birlikte, çayın aromasını zenginleştirmek için zor bulunan bir bitki özü kullanılıyordu. Londra pazarında en yüksek fiyatlara satılıyordu bu çay.

Afrika'yı keşfedişimi ekonomist olarak yaptığım çalışmalara borçluyum. Bu kıtada ben cennetimi tekrar keşfettim.

Tchin Tabaraden'de su taşıyan kadın, Taboua Bölgesi, Nijerya, 1973

Afrika, Benim Diğer Brezilya'm

Ruanda'yı keşfetmek kendi ülkemi yeniden keşfetmek gibiydi. Afrika, Brezilya'nın diğer yarısıdır: yerküreye baktığınızda, Afrika, Latin Amerika ve Antarktika'nın yüz elli milyon yıl önce ayrılmadan evvel tek bir kıta oluşturduklarını açıkça görebilirsiniz. Kıtaların ayrılmasına rağmen Afrika ve Güney Amerika'da aynı bitki örtüsü ve mineraller bulunur. Kültürel seviyede ise, Portekizliler tarafından Brezilya'ya getirilen Mozambik, Gine, Angola, Benin ve Nijerya kökenli köleler toplum üzerinde derin bir etki bıraktılar. Bu insanların tarih ve geleneklerinin parçaları Brezilya kültürünün bir parçası oldu. Afrika'nın etkisinin bizim için bu kadar önemli olmasının nedeni de bu. Çocukluğumdan beri Afrika'ya gitmeyi hayal etmiştim. Ruanda'ya vardığımda ise tanıdık bir yerde olduğumu hissettim: yaşam şekillerimiz benzer, yeme, konuşma ve eğlence şekillerimiz de. Hayatım boyunca Afrika'ya mümkün olduğunca çok gittim. Hikâyem kesinlikle bu kıtaya temelden bağlı.

*

Ruanda, Burundi, Zaire, Kenya ve Uganda'ya yaptığım yolculuklar esnasında çektiğim fotoğrafların, döndüğümde yazmak zorunda olduğum raporlara kıyasla beni çok daha fazla mutlu ettiğini fark ettim. Bu raporları titizlikle hazırlıyordum ve bu iş kesinlikle büyüleyiciydi. Ama fotoğraf...

Londra'da Pazar günleri Lélia ile bir kayık kiraladık ve Hyde Park'ta yapay bir göl olan Serpentine'in orta yerine kadar girdik. Kayıkta saatlerce uzanır ve fotoğraf için ekonomiyi bırakma

isteğimi tartıştık. Kendime bunu sormaktan hiç vazgeçmedim: Bırakmalı mıydım? Ta ki bir gün isteğim baskın çıkana ve ekonomiyi bırakmaya karar verene kadar. Yıl 1973'tü. Yirmi dokuz yaşındaydım ve Lélia'nın da rızasıyla, ümit vaat eden bir kariyeri bırakıp serbest fotoğrafçı oldum.

İyi maaş, güzel daire ve spor arabaya elveda. Paris'e döndük ve gündüzleri laboratuvar, geceleri de yatak odası olarak kullandığımız bir *chambre de bonne* kiraladık. O zamanlar Lélia kentleşme üzerine bir tez hazırlıyor, bir yandan da geçimimizi sağlamak için geceleri saatlerce mimari projeler üzerine çalışıyordu. Başka bir deyişle, bir projenin teslim tarihi yaklaştığında ek destek veriyordu. Her seferinde iş o kadar yoğun oluyordu ki Lélia zaman algısını kaybediyordu. Buna ek olarak, Paris'te Brezilyalılar için çıkarılan küçük bir gazetenin yayın hazırlığı üzerinde çalışıyordu. Baskı modeli yapmayı, ikonografiyi ve yayına hazırlık süreçlerini öğrendi, bütün bunlar da kendi kitaplarımızı basmamız için faydalı oldu. Bütün birikimlerimizi fotoğraf ekipmanlarına yatırıyorduk. Bir amacımız vardı ve bunun için her şeye katlanmaya hazırdık. Duşumuz yoktu mesela ama evlerine gidip duş yapabileceğimiz bir sürü arkadaşımız vardı!

Aynı yıl bir fotoğraf dizisi hazırlamak için yola çıktık: tabii ki Afrika'ya! Lélia ilk çocuğumuz Juliano'ya hamileydi ama yine de bütün Nijerya'yı dolaştık. Yaz mevsimiydi ve afallatıcı bir sıcak vardı ama Afrika'yı hissedebiliyor ve orada olmayı seviyorduk. Oraya CCFD (Nijerya'daki temsilcileri Arjantinli Choly Guerra ve Brezilyalı Marcos Guerra idi) ve Cimedra ile birlikte açlık salgınının fotoğraflamak üzere gitmiştik. Bu organizasyonların susuzlukla mücadele etmek için programlar başlattıkları yerlere gittik. Gıda malzemesi taşıyan kamyon ve uçaklarla yolculuk yaptık. Zorlu bir işti ve bazı berbat sahneler de tanık olduk ama aynı zamanda heyecan verici bir şeydi ve biz çektiğimiz görüntülerin bir faydasının dokunacağını hissediyorduk. Fotoğrafları iki kişi çekiyorduk. Genç bir Brezilyalı olan arkadaşımız Antonio Luiz

Mendes Soares renkli fotoğrafları çekiyordu, bense siyah-beyaz fotoğraflardan sorumluydum.

Nijerya'dan döndüğümüzde, Enghien-les-Bains'e, Bassé Ailesi'ne ait güzel bir eve taşındık. Bassé Ailesi üyeleri Nijerya yolculuğumuz için de bize gerekli parayı ödünç veren yakın dostlarımızdı. O evde filmleri yıkayıp bastık. Bu süreçte hastalandım. Nijerya yolculuğunun sonunda, haftalarca manyok yedikten sonra, Agadez'deki pazardan biraz et almaktan kendimi alıkoyamamıştım. Sanırım et bozulmuştu ve ben toksoplazmoz kapmıştım. Neyse ki, hamile kadınların sahip olduğu altıncı his sayesinde, Lélia etten hiç yememişti. Ben hasta olduğum için dergilerle temasa geçip, fotoğrafları satma işini Lélia üstlendi. Lélia ayrıca laboratuvar da çalışıyor, filmleri yıkıyor ve basıyordu, kısacası her işe koşuyordu. CCFD, fotoğraflarımdan birini çok beğenmişti. Fotoğrafta ters ışıktaki, bir ağacın yanında duran, başının üzerinde bir sürahi tutan bir kadın vardı. Bu fotoğraf "gezegen herkesindir" kampanyası için poster olarak kullanıldı. Fotoğrafım böylece Fransa'daki bütün kiliselere, bütün papaz evlerine ve birçok CCFD merkezine asıldı. Fotoğraf karşılığında ne kadar isteyeceğimi bilmiyordum. CCFD, o zamanlar küçük bir daire almamıza yetecek kadar yüksek bir miktar önerdi bana. Ama Lélia ve ben paramızı fotoğraf ekipmanlarına yatırmayı tercih ettik. İhtiyacım olan bütün Leicaları,* harika bir baskı makinesi ve halen kullandığımız profesyonel bir agridizör aldım.

Afrika konusunda uzman olduğumu iddia etmiyorum ama orayı fotoğraflamayı seviyorum. 1975'ten 1979'a Gamma Fotoğraf Ajansı için çalışırken, her fırsatta Afrika'ya gitmek üzere görevlendirildim. Meydana gelen son olaylardansa uzun döneme yayılan hikâyelere daha çok ilgi duyuyordum. O dönemde, bakanlar kurulu ya da ünlüleri fotoğraflamakla iyi para kazanılıyordu. Fakat benim özel nişim pek de kazançlı değildi: fotoğrafları sadece bir kez, güncel haberken yayımlanan, sonra

* Kameraların Rolls Royce'u, Alman 24x36 mm.

da arşivlere kaldırılan olayları konu alıyordum. Yine de, çalışmam küçük ailemizi geçindirmeye katkı sağlıyor, bu da beni mutlu ediyordu. Sonunda karşılığımızı da aldık: otuz yılı kapsayan bir sürede gerçekleştirilen kırk kadar foto-röportajın ardından kitabım *Afrika'yı 2007*'de yayımlayabildim.

Afrika kıtasında o kadar çok fotoğraf çekmiştim ki ikinci bir kitap daha yayımlatabildim. Yıllar içinde oraya bu kadar çok seyahat edebildiğim için kendimi son derece ayrıcalıklı hissediyorum. Bu sayısız seyahatler eserlerime bir tutarlılık kattı ve aynı zamanda bana bakıp öğrenmem için, bu ülkelerde yaşanan değişimleri fotoğraflarım aracılığıyla açığa çıkarmam için bir şans verdi.

Fotoğrafi keşfettiğimden beri fotoğraf çekmeyi hiç bırakmadım ve her seferinde de bundan çok büyük bir haz aldım. Aldığım ekonomi eğitimi de bu anlık hazzı uzun vadeli projelere çevirmeme imkân tanıdı.

Genç Aktivist, Genç Fotoğrafçı

Kendimi fotoğraf alanına ilk attığımda her şeyi denemeye hazırdım: çıplaklar, spor, portreler. Bir gün nasıl ya da neden olduğunu bilmeden, kendimi toplumsal meselelere odaklanırken buldum. Aslında çok doğaldı böyle olması. Brezilya'daki büyük sanayileşmenin ilk yıllarında toplumsal sorunları dert edinen genç kuşak arasındaydım.

Fransa'ya gelmemizden hemen sonra, ben iktisat öğrenimime halen devam ederken, Lélia'yla solcu eğitimimizi kusursuzlaştırmak için Sovyetler Birliği'ne gitmek istedik. Böylece 1970'te arabamıza atlayıp, Lélia'nın amcasının bir arkadaşını ziyaret etmek için Prag'a gittik (Lélia'nın amcası, Brezilya Komünist Partisi'nin kurucularından biriydi). Bu kişi Brezilya Komünist Partisi merkez komitesi üyesiydi ve Çekoslovakya'ya kaçmıştı. Prag'da bize şunu söyledi: "Sovyetler Birliği'ni unutun. Burada her şey bitti, bürokrasi iktidarı halktan aldı. Aktivist olmak istiyorsanız, gidip Fransa'da, sığınmacılarla birlikte mücadele edin." Berbat bir darbe almıştık. Komünist Parti'ye hiç üye olmamıştık ama sistemi içeriden tecrübe eden bu adamın, daha iyi bir Brezilya yaratma hayaline dayanak yaptığı enternasyonal komünizme inancını yitirdiğini görmek fena halde moralimizi bozmuştu.

Sonra Leipzig'e gitmeye karar verdik; orada bütün komünist ülkelerin bir araya geleceği büyük bir buluşma düzenleniyordu. Prag'dan ayrıldığımızda kar yağıyordu ve bunun Brezilya'da çamurun içinde araba sürmeye ne kadar çok benzediğini keşfettik.

Leipzig'de komünist dünyanın üretiminin vitrinini izledik ve hemen Prag'a dönmeye karar verdik. Fakat sınıra ulaştığımızda Çekoslovakya'ya ikinci kez girmemize izin verilmedi. Böylece

iki komünist ülkenin sınırında sıkışıp kaldık. Sonrasında Alman yetkililer Leipzig'e dönmemiz için vize verdiler ama kardan ötürü yolda günlerce mahsur kaldık. Nihayetinde Batı Almanya sınırına çok uzak olmayan Karl-Marx-Stadt'a (Saksonya'daki bu şehrin adı 1990'da Chemnitz olarak değiştirilmişti) ulaştık. Otel ararken bir polis memuruyla karşılaştık: iki dakika içinde etrafımız maki-neli tüfeklerini tehditkâr bir havayla bize doğrultmuş canilerle çevrelendi. Komünist Almanya'da neredeyse bir hafta geçirdikten sonra neyin peşinde olduğumuzu sordular ve çeşitli sorgulama seanslarından geçtik. Neyse ki Lélia nihayet çantasında Leipzig'e gittiğimizi kanıtlayan otel faturasını buldu. Polis faturanın doğruluğunu kontrol ettikten sonra ülkeyi ertesi sabah altıdan önce, Berlin'de muhafız değişimi yapılmadan terk etmemizi söyledi, çünkü bir sonraki vardiyada görev alan memurlar gitmemize izin vermeyebilirdi. Hiç benzinimiz kalmadığı için bize bir bidon benzin verdiler ve sınıra mümkün olduğunca çabuk ulaşmamıza yardım ettiler. Daha sonra detaylı bir aramadan geçtik; arabanın altını kontrol etmek için ayna bile kullandılar. Nihayetinde Batı tarafına geçmeyi başardık, komünizmin nasıl bir şey olduğunu görmüştük. Bizim için halen biraz romantik olan bu sistemin duyarlılık ve anlayıştan tamamen yoksun olduğunu fark etmiştik, tıpkı Prag'daki arkadaşımızın söylediği ve bizim inanmakta zorluk çektiğimiz gibi...

Bana toplumsal belgesel fotoğrafla uğraşmaya nasıl başladığım sorulduğunda, bunun benim politik bağlılığımın ve kökenlerimin bir uzantısı olduğunu söylüyorum. Bizim gibi Güney Amerika, Polonya, Portekiz ya da Angola'daki diktatörlüklerden kaçmış bir sürü sığınmacı tanıyorduk. Bu yüzden önce Fransa'da, sonra da diğer Avrupa ülkelerindeki sığınmacıları ve illegal göçmenleri fotoğraflamaya başlamam gayet doğaldı. Daha önce de bahsettiğim gibi, Afrika aşkım ilk büyük fotoğraf dizimi Afrika kıtasına adanma neden oldu; başlangıçta göstermek istediğim şey, doğal güzellikler ya da gelenekler değil, insanları etkileyen açlık ve kuraklıktı. CCFD ve Cimade'la birlikte çalışmaya böyle başlamıştım.

İnançlı insanlar olmasak da, Lélia'yla ben Hristiyan sosyalizminin bize uyduğunu hissettik. İlk foto-röportajlarım *Christiane* ve *La Vie*'de yayımlandı. O dönem Hristiyan basın 'küçük' kabul ediliyordu, buna karşın 'büyük basın'dan daha önemliydi. *La Vie*, o zamanlar her hafta beş yüz binden fazla basılıyordu, *SOS* (*Secours Catholique* aylık dergisi) ise, ki buraya da birçok iş gönderiyordum, bir milyondan fazla basılıyordu. Ayrıca *Croissance des Jeunes Nations*'la ve *Bayard Presse*'le de çalışıyordum ve Fleurus grubuna ait dergilerde birçok fotoğrafım yayımlanıyordu.

Bütün bu dergilerin çok büyük bir okur kitlesi vardı; Fransa'da Hristiyan hareket güçlüydü. Benim dünyam buydu: Hristiyanlar sığınmacılara ve az gelişmiş ülkelere yardım etmeye kendilerini adanmışlardı ve ben de az gelişmiş bir ülkeden geliyordum. Fotoğraf aracılığıyla bu sömürülmüş dünyayı, bütün vakarıyla göstermek istiyordum. Yıllar içinde UNICEF, Médecins sans Frontières, Kızıl Haç ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi kurumlarla çalışma şansım oldu. Kısacası, insani yardım dünyasına hep yakın oldum.

Ruanda'da Uluslararası Kahve Örgütü için çalışırken plantasyonların o berbat sıcağı altında, yalın ayak günde on iki saat çalışıp mahvolan işçiler görmüştüm. Sosyal güvenlikleri yoktu ve maaşları da doğru düzgün evlerde yaşamalarına, kendilerine bakmalarına ve çocuklarını eğitmelerine yetmiyordu. En az Avrupalı işçiler kadar çalışıyorlardı ama emeklerinin ürününün bir değeri yoktu ve ürettikleri şeyler yok pahasına ihraç ediliyordu. Sanki kahve içmemiz için onlar bize para ödüyor, sağlıklarını, rahatlarını ve bütün temel ihtiyaçlarını bizim için feda ediyorlar gibiydi. Omuzlarımda devasa bir ekonomik adaletsizliğin yükünü hissettim. Lélia ve ben dünyanın ikiye bölündüğünü anlamıştık: bir yanda, her şeye sahip olanlar için özgürlük, diğer yanda hiçbir şeyi olmayanlar için tam bir mahrumiyet. Fotoğraflarım aracılığıyla, bu çağrıya karşılık verebilecek kadar gelişmiş Avrupalılara işte bu onurlu ve sömürülen dünyayı göstermek istedim.

Eğitimim esnasında temelde siyasi iktisat, yani başka bir deyişle 'niceliksel sosyoloji' üzerine çalışmıştım. Tarihi ve farklı

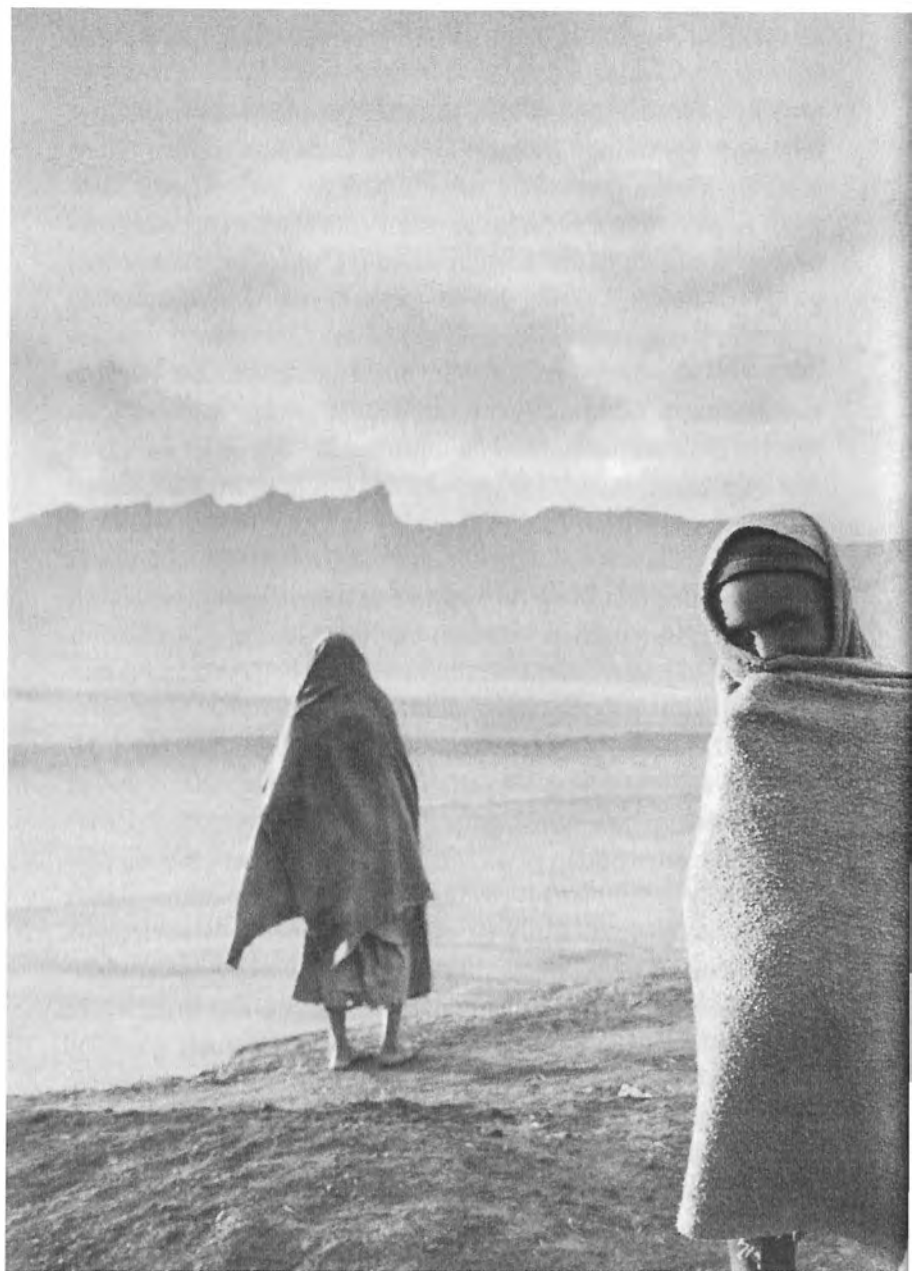
ekonomik teorileri de inceliyorduk; bunlar nihayetinde felsefe ve fikirler tarihiyle yakından alakalı konulardı. ENSAE’de ekonometri (ekonomiye uygulanmış matematik) çalışmak da mümkündü. Lélia ile birlikte parçası olduğumuz Marksizm çalışma grubunda, Kahire Üniversitesi’nden Profesör Anouar Abdel Malek’in (o zamanlar o da Paris’e sığınmıştı) jeo-politika derslerini takip ettik. Yani sağlam bir eğitim almıştım. Bir ülkeye ilk defa gittiğimde durumu çabucak kavrayabiliyor ve fotoğraflarımı tarihsel ve sosyolojik bir bağlama oturtabiliyordum. Benim için fotoğraf edebiyat gibi bir şey – yazarların kalemlle söylediklerini ben makineyle söylüyorum. Işığa bayıldığım için bu benim için bir tutku ama ayrıca çok güçlü bir dil bu. Fotoğrafa ilk başladığımda hiçbir sınır yoktu benim için. Merakımın beni götürdüğü, güzelliğin beni etkilediği her yere gitmek istiyordum. Ama aynı zamanda toplumsal adaletsizliğin olduğu her yere de gitmek istiyordum, durumu daha iyi aktarmak için.

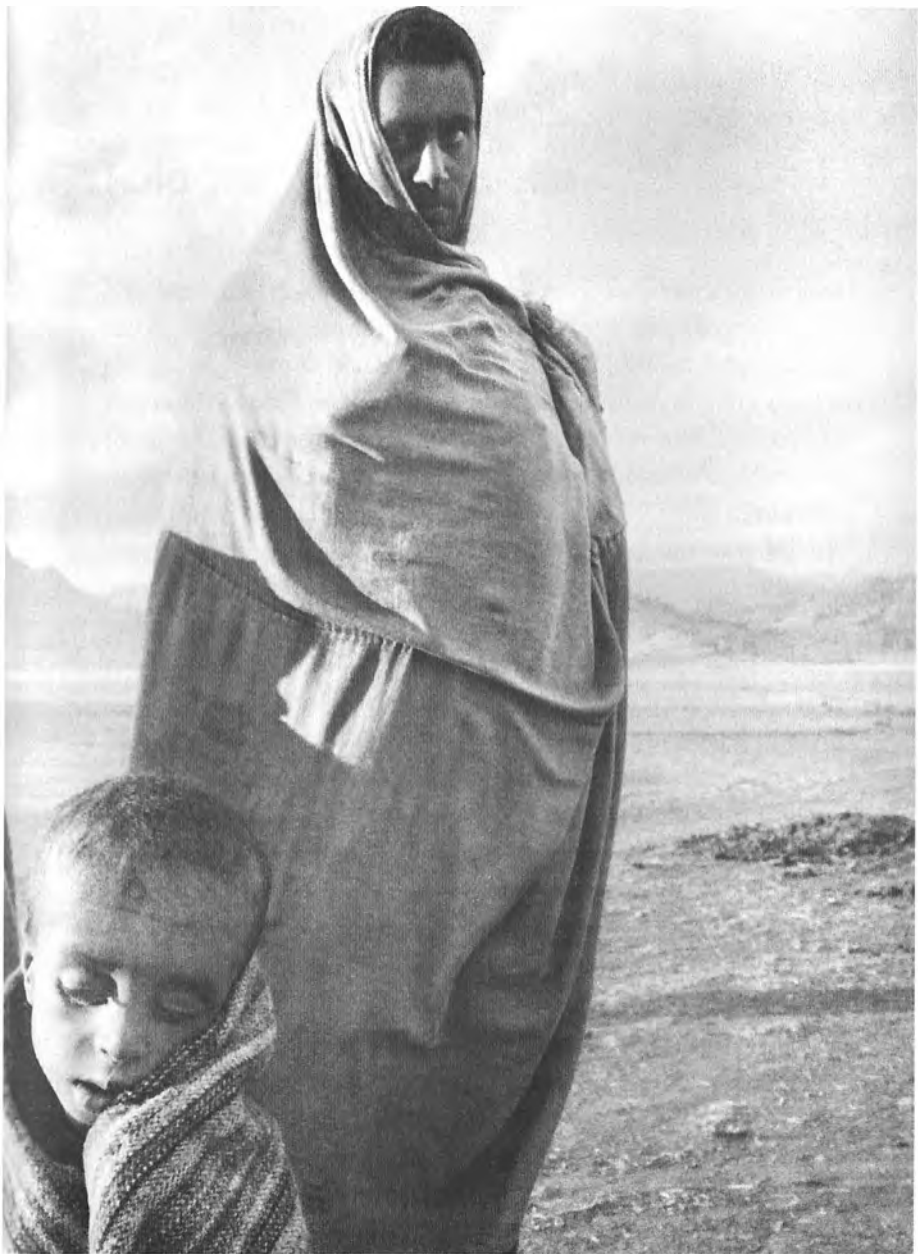
O sırada, en büyük foto-muhabirlik okulu olan Gamma Fotoğraf Ajansı’na katıldım. Sygma’da bir yıl çalıştıktan sonra 1975’ten 1979’a kadar Gamma’da kaldım. Gamma’da olağanüstü derecede dost canlısı bir atmosfer vardı. Fotoğrafçıların çoğu yeni gelmişti. Daha deneyimli olan başka bir grup daha vardı ama bu daha ‘yaşlı’ oldukları anlamına gelmiyordu, sadece, benim aksime, uzun yıllardır fotoğrafla uğraşıyorlardı: Raymond Depardon, Marie-Laure de Decket, Hugues Vassal ve müthiş haber editörü Floris de Bonneville. Benim sol görüşlerimi paylaşmıyorlardı ama kendi dünya görüşleri vardı: nereye gideceklerini, işlerini nasıl yapacaklarını biliyorlardı. Floris’le çalışmak büyük bir zevkti: o bana fotoğrafın temellerini öğretti. Sabahları ajansa gittiğimizde radyo her zaman açık olurdu, AFP, Associated Press ve Reuters’ten teleksler alırdık. Haberler ağır ağır geldikçe, mesele Bangladeş’e dair hikâyelerin ortaya çıkışını izlerdik. Öğlene kadar bir haberin iskeleti çıkmış olurdu. Saat dört civarı Floris “Sebastião, hazır mısın?” derdi ve ben de eve koşup bavulumu hazırlar ve gece on birde Dhaka uçağına binerdim. Bu esnada

da Gamma çeşitli dergilerden yayın garantisi almış olurdu, yani başarısız olma şansım yoktu.

Yola çıkmadan önce Floris bana bir basın dosyası uzatırdı ve üniversite eğitimim sayesinde durumu hızla analiz eder, ülkeyi nasıl ele almam gerektiğini tartardım. Eğer *Paris Match*, *Time*, *Stern* ya da *Newsweek* için çalışıyorsam, orada zaten temasa geçebileceğim biri ya da bir kuruluş olurdu. Durum ne olursa olsun gittiğim ülkede fotoğrafçılar ve gazetecilerle tanışır, mümkün olduğunca çok insanla temasa geçerdim. O zamanlar her şey daha kolaydı: dünya temelde iki bloğa ayrılmıştı. Bir durumu kavramak için ilk adım o durumu –Fransa’nın her zaman küçük, ayrı bir blok oluşturduğunu da unutmadan– Sovyetler Birliği ve Amerika arasında belli bir jeopolitik mantığa oturtmaktı. Sonra çalışmaya başlardım. Akşam havaalanına gider, film makaralarımı bazı yolculara teslim ederdim, her zaman buna gönüllü olacak yolcular bulur, asla filmlerimi kaybetmezdim. Gamma’ya teleksle haber verip, fotoğrafları ve onları taşıyan yolcuları tarif ederdim, böylece fotoğrafları almak için havaalanında bekleyen moto-kuryemizin işini kolaylaştırmış olurum. Fotoğraflar Gamma’ya ulaşır ulaşmaz yıkanır ve aynı gün dergilere dağıtılırdı.

Dünyanın herhangi bir yerinde bir şey olduğunda, o an her neredeysem kalkar oraya giderdim. Mesela Kongo’dan Paris’e dönmeden önce Sudan ya da Mısır’a gidebiliyordum. Orada çalışacak kadar şanslı olanlar için Gamma gerçek bir okuldu. Floris’e çok şey borçluyum. Buna ek olarak, daha önce de söylediğim gibi, aldığım eğitim bu işle baş etmem ve olayları derinlemesine keşfetmem için bana harika araçlar sundu. Zamanla birçok ülkeyi yakından tanımaya, bazı mekanizmaların nasıl işlediğini anlamaya ve sürekli değişen dünyamızda ortaya çıkan sorunları görmeye başladım.

Mülteciler Korem kampının dışında bekliyor, Etiyopya, 1984

Fotoğraf, Yaşam Tarzım

Bazıları beni bir foto-muhabir olarak görüyor. Doğru değil. Bazıları da aktivist olarak görüyor. Bu da doğru değil. Doğru olan tek şey şu ki fotoğraf benim hayatım demek. Bütün fotoğraflarım yoğun bir şekilde tecrübe ettiğim anlara karşılık geliyor. Bütün bu fotoğraflar varlar, çünkü hayat, benim hayatım beni bunları çekmeye sevk etti. Çünkü içimde beni oraya götüren bir öfke vardı. Bazen beni bir ideoloji, bazen de sadece merak ya da orada olma isteğim harekete geçiriyor. Benim fotoğraflarım hiç ama hiç nesnel değildir. Bütün fotoğrafçılar gibi kendimden, o an aklımdan geçen şeylerden, düşündüğüm ve tecrübe ettiğim şeylerden yola çıkarak fotoğraf çekerim. Ve bunu yapmaya devam ediyorum.

Bütün fotoğraflarım nihayetinde gazetelerde yayımlandı, bu doğru. Basın benim geçim ve referans kaynağım. Ama bana göre fotoğraf çekmek görüntüleri yayımlamaktan çok daha fazla anlam ifade ediyor. Bir dergi için aynı konu üzerinde, özellikle de son zamanlarda ancak dört beş gün, en fazla bir hafta çalışırsınız. Fakat benim işim asla bitmez. Benim ilgilendiğim şey, yıllara yayılan fotoğraf dizilerine bölünmüş foto-denemeler üretmektir; bir konudan bir konuya, bir yerden bir yere atlamaktansa bir konu üzerine beş altı yıl derinlemesine çalışmaktır. Bir hikâye anlatmanın tek yolu, aynı yere defalarca geri dönmektir; bu diyaletik sayesinde o hikâyeyi geliştirirsiniz. Kırk yılı aşkın bir süre bu şekilde çalışmaya devam ettim ve bu benim eserlerime belli bir tutarlılık kazandırdı. Bu tutarlılığın bir diğer sebebi de benim duygusal dengeliliğimdir; bütün hayatımı âşık olduğum kadınla, beraber paylaştığımız şeylerle ve çocuklarımızla geçirmiş olmamdır. Şimdi geri dönüp baktığımda kişiliğimde, yaptığım şeylerde

ve geçtiğim yollarda bir ahenk görüyorum. Ama tabii o zamanlar tek bildiğim yoğun bir şekilde yaşamakta olduğumdu.

Başlangıçta Lélia'yla çok paramız yoktu ve bu da zor bir şeydi. Ama ekonomist olarak yaptığım kariyeri bıraktığım için hiç pişman olmadım. Yıllar içinde hiç değişmedim, fotoğrafı, bir anı çerçevelemeyi halen çok derinden seviyorum. Buna ek olarak, fotoğraf her zaman tarihin dalgalanmalarını takip etmeme olanak tanıdı. Belki bir gün fotoğrafın yerini yeni bir dil alacak ama o zamana kadar fotoğraf, fotoğrafla uğraşanlara yoğun anlar ve ayrıcalıklı bir hayat sunmaya devam edecek.

Fotoğrafçıların en yakın akrabaları, Lélia'nın çalışmaları sayesinde keşfettiğim gibi, mimarlardır. Bizim gibi, onlar da hayat görüşleri, ideolojileri ve tarihleri arasında bir tutarlılık yakalamak arayışı içinde doluluk ve boşluk arasında, ışık, çizgi ve hareket arasında gidip gelirler. Sonuçta bütün bunlar birbiriyle bağlantılıdır. Fotoğraf gibi, mimarinin büyüğü de budur. Sinema ve televizyondan farklı olarak fotoğraf, kesintisiz sahnelerden oluşan bir görüntü akışı değil, birer sahne parçacığı olan görüntüler yaratma gücüne sahiptir. Bütün bir hikayeyi anlatan küçük zaman parçacıkları. Benim fotoğraflarımda karşılaşılan her bir insanın hayatı gözlerine, ifadesine ve yaptığı şeye yansır.

İyi fotoğraf çekmek için fotoğraf çekmekten büyük keyif almanız gerekir. Eğer Afrika kıtasını hakikaten sevmiyorsanız, hayatınızın beş yılını Afrika'da geçirmeniz imkânsızdır. Eğer ilginizi çekmiyorsa, kendinizi çalışan insanları izlemeye zorlamanızın bir faydası yoktur. Bir madende aylarınızı geçirmek için son derece motive olmanız gerekir. Bütün bunları sevmeniz gerekir. Bir fotoğrafçıyla yaşayan herkes bunu bilir: dünyadaki en sıkıcı şey bir fotoğrafçıyı takip etmektir. Gözlerini vizöre dikerek aynı noktada hiç ara vermeden saatlerce durabilir. Böyle vakit geçirmeyi, izlemeyi, bir kareyi kurgulamayı, ışık üzerine derinlemesine çalışmayı seviyorum. Sonra her şeye karanlık odada karar verilir. Duygularımı fotoğraf baskısının gri tonları aracılığıyla ulaşılan, gerçek olmayan bir dile –çünkü siyah-beyaz fotoğraf bir soyut-

lamadır– tercüme etmem gerekir. Geçmişte bu hazzı karanlık odada tek başıma yaşıyordum ama bugünlerde gümüş baskıyı Dominique Granier’ye emanet ediyorum.

Dijital makine kullanmaya başlamadan önce, uzun vadeli çekimler yapmaya gittiğimde metal kutularda taşıdığım filmleri yıkamak için genellikle aylarca beklemem gerekirdi. Fotoğrafi çektiğim an hissettiğim büyüünün filme geçip geçmediğini; bir toplulukla günler geçirerek, onların hayatlarına, yaptıkları şeylere katılarak, izleyerek, bazen de bir köşede pusuya yatıp gözetleyerek yakalamaya çalıştığım görüntüleri yakalayıp yakalayamadığımı ancak Paris’e döndüğümde anlayabiliyordum.

Çevresine tamamen uyum sağlayan fotoğrafçı, beklenmedik bir şeye şahit olacağını bilir. Manzarayla, o belli durumla hemhal olduğunda görüntünün yapısı nihayet gözlerinin önünde belirir. Ama bunu görebilmek için fotoğrafçının olup biten şeyin parçası olması gerekir. Sonra bütün unsurlar onun lehine çalışacaktır. O anlar çok harikadır! Bu bana SNCF’nin (Fransız ulusal demiryolu şirketi) sipariş ettiği bir kitap için yaptığım çalışmayı hatırlattı: Massif Central bölgesinde, Aurillac’ta bir istasyondaydım, istasyonda yirmi kadar insan çalışıyordu. Yanımda CGT’den arkadaşım Antonie de Giaglis vardı, aniden bana şöyle dedi: “Bak Sebastião, bütün istasyon senin makinenle çalışıyor.” Doğruydum bu. Herkes kendi işine bakıyordu ama sanki hepimiz birbirimizle bağlantılı ve aynı sahnede büyük bir tiyatro oyununun parçası gibiydik. Hepimiz, hep beraber aynı oyunu oynamakla meşguldük. Fotoğraf işte böyle bir şeydir. Bir an gelir ve bütün unsurlar, insanlar, rüzgâr, ağaçlar, arka plan ve ışık birbirine bağlanır.

Fotoğraf çekerken, tamamen o eyleme gömülüyorum. Bu büyüleyici ve şahsi bir haz. Artık yaşlandığım için bir asistana, bir seyahat arkadaşına ihtiyacım var ama uzunca bir süre her şeyi kendim yaptım; mesela yerlilerle aylarca dağlarda yaşadığım Latin Amerika’da.

Mixe Tanrısı Kioga'ya yapılan dua, Meksika, 1980

Diger Amerikalar

Tıpkı Afrika gibi, Güney Amerika da bir fotoğrafçı olarak ve genel anlamda hayatımda önemli bir yer tutuyor. Gamma'da Güney Amerika'dan bahsettiğimde kimse ilgilenmezdi. Ama benim için oraya gitmek çok önemliydi. O ülkeleri fotoğraflamayı gerçekten istiyordum, bu benim kendi kültürüme daha yaklaşmamın bir yoluydu. O ülkeler Brezilya'dan farklıydı ama benim o diğer Amerika'yı tecrübe etmem gerekiyordu. Çocukluğumdan beri sürekli Şili, Bolivya ve Peru dağlarından bahsedildiğini duymuştum. O dağlar benim hayal dünyamın bir parçasıydı. Kesinlikle oraya gidip, orada yaşamam gerekiyordu. Ve nihayetinde gittim, 1977-1984 yılları arasında da sık sık tekrar ziyaret ettim. Ayrıca Ekvator, Guatemala ve Meksika'ya da gittim. 1979'da çıkan bir af sayesinde Brezilya'ya dönebildim ve kendi ülkemi fotoğraflamaya başladım. Farklı yerli topluluklarla, şehir ya da kasabalardaki yerli işçilerle, dağlarda yaşayan topluluklar ve yerli azınlıklarla çalışmayı çok sevdim. Sertão'nun, Kuzeydoğu Brezilya'nın mistisizmini keşfettim; bu bölgede erkekler deri kıyafetler giyiyor ve yarı-kurak coğrafyada hayatta kalma mücadelesi veriyorlardı. Ayrıca Sierra Madre'ye, Meksika'daki sisli sıradağlara da gittim... Bu görev yedi yıl sürdü –bazen buna yedi yüzyıl diyorum– ve zamanın geçmişin ritmiyle aktığı kültürlerin içinde yolculuk yapmamı sağladı.

Çeşitli yerli topluluklara yaklaşmak, projemi oluşturmak, fotoğraf dizilerimi hazırlamak ve beni yerli azınlıklarla temasa geçirecek kurumlarla bağlantı kurmak aylar sürüyordu. Sonra bu toplulukların yaşadığı yerlere gidebilmem gerekiyordu. Uçaktan

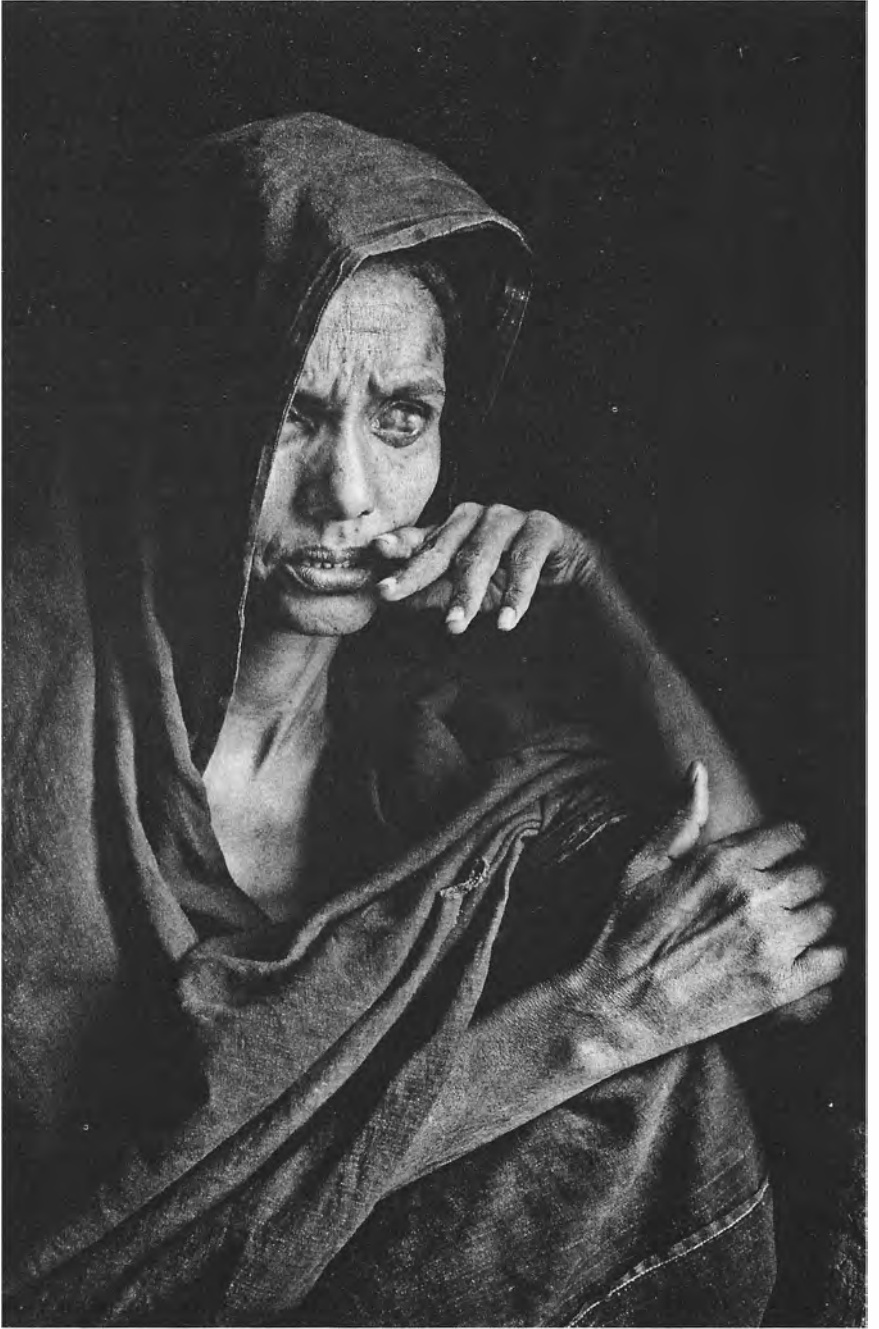
sonra yerliler gibi otobüse binmek ve nihayetinde yoluma yürüyerek devam etmek zorundaydım. Dağlardaki bir topluluğu bulmam günler sürüyordu. Onlara ulaştığımda da daha önceden izin almış olsam da beni kabullenmelerini beklemem gerekiyordu. Bu yerli halklar, devasa bir kültüre sahip olan bu insanlar Batı uygarlığı tarafından büyük ölçüde katledildi. Güvensizlikleri geçmiş değil. Eğer onları fotoğraflamak istiyorsanız onlarla uzun uzun konuşmanız, onlarla birlikte yaşamamız gerekiyor.

Genellikle evden aylarca uzak kalıyor ve karımı fena halde özlüyordum. Sık sık onu ve küçük oğlumuz Juliano'yu düşünüyordum. Bir köşeye çekilip kaç kez ağladım kim bilir! Ama aynı zamanda bu fotoğrafların peşine düşmekten büyük bir keyif alıyordum. Bu kadar uzaklara gidip, bu kadar pahalı bir yolculuk yaptıktan sonra orada sadece birkaç gün kalmak da imkânsızdı.

Bu yüksek dağlarda çok şey öğrendim. Soğuk havalara maruz kaldım, geceleri dondurucu bir soğuk oluyordu ve ben ancak yıllar sonra doğru düzgün bir uyku tulumu aldım. Ama o kadar çok güzellik gördüm, o kadar çok kültürel ve ruhsal zenginlik keşfettim ki hiç pişman değilim.

Orada çektiğim fotoğrafları tek başıma yaratmadım. İnsanların bana izin vermesi, bu görüntüleri bana sunması önemliydi. Ve bunu yapmalarının tek nedeni, onlarla birlikte vakit geçirmem, onlarla birlikte yaşamamdı. Oralara tek başıma gitmemin de ne kadar önemli olduğunu anladım. İnsan sosyal bir hayvandır ve bir yere yalnız gittiğinde orada yaşayanlara kendini hemen bırakabilir. Üşüdüğümde, acıktığımda, ailemi özlediğimde, bunu 'ev sahiplerime' söyledim. Onlara benden çok uzaklarda büyüyen küçük oğlumdan bahsettim. Başka bir deyişle, onlarla en önemli şeyleri paylaştım, tıpkı onların benimle bu görüntüleri paylaşmalarını gibi. Bu fotoğrafları bana veren onlardı ve ben de verdikleri şeyi aldım. Bence bu fotoğraflar gerçek bir güçle dolup taşıyor. Bu fotoğraflara baktığımda, o zamanlar yaşadığım yalıtılmışlık, yanı sıra da oradaki yerlilerin bana sunduğu teselli ve rahatlık duyguları içimde uyanıyor. Bu fotoğrafları görenler bazen bu gücü hissedebildiler, o insanların hayatlarını ve orada beraber geçirdiğimiz zamanların yansımalarını görebildiler.

Geri döndüğümde, öncesinde hiç kimsenin ilgilenmediği bu proje ile, ilk fotoğraf kitabı için verilen Prix de la Ville de Paris ödülünü aldım. Böylece *Autres Amériques*'i (Diğer Amerikalar) Claude Nori editörlüğüyle Editions Contrejour yayınevinden yayımlayabildim. Kendisi de fotoğrafçı olan Claude, harika bir editördür. Doisneau, Willy Ronis ve Jeanloup Sieff'le muhteşem kitaplar yapmıştır. Prix de la Ville de Paris kırk dokuz fotoğrafın basılmasını sağladı, artı bir de kapak fotoğrafı. Bu, Lélia'nın tasarlayıp hazırladığı ilk kitaptı. İlk kitabımızdı. 1986'da Paris'te, Maison de L'Amérique Latine'de bir sergi açtık. Bu sergi sonra dünyayı dolaştı.

Yemek dağıtılmasını bekleyen bir mülteci, Gundam, Mali, 1985

Acı Çeken Bir Dünyanın Görüntüleri

1984'te, Médecins sans Frontières (Sınır Tanımayan Doktorlar) Sahel'i mahveden ve orada yaşayanları kıtlığa sürükleyen kuraklıktan etkilenen insanlara gıda ve ilaç yardımı sağlamak için büyük bir kampanya başlattı. Bu örgütle birlikte, Mali, Etiyopya, Çad ve Sudan'da on sekiz ay süren büyük bir fotoğraf projesi yürüttüm: açlıktan, susuzluktan ve bazen de savaştan kaçan mülteci ordularını gösteren fotoğraf serileri. Yerlerinden edilmiş insan sürüleri Etiyopya'daki Korem kampı gibi –bu o zamanlar yaklaşık 80,000 mağdurun toplandığı en büyük kamptı– kamplara doğru ilerliyordu. Fotoğraflarım uluslararası basında yer aldı. Fransız *Libération* gazetesi bu fotoğraf projesini yakından takip ediyordu, o zamanlar gazetenin fotoğraf editörü olan Christian Caujolle ile çalışıyordum. Yayımlanan bu fotoğraflar insani yardım davasına büyük katkıda bulundu. 1985'te bu çalışma için Dünya Basın Fotoğrafı Ödülü'nü ve Oskar Barnack Ödülü'nü aldım. Bir sonraki yıl, Fransa'da Robert Delpire, Centre National de la Photographie tarafından yayımlanan *Sahel, l'homme en détresse* adlı bir kitap hazırladı. 1988'de Lélia Médecins sans Frontières'in İspanya şubesinin açılışı için *Sahel, el fine del camino* adlı ikinci bir kitap hazırladı.

Hayatım boyunca mültecilere ve mücadele eden diğer gruplara dair birçok fotoğraf dizisi gerçekleştirdim. Bütün foto-denemelerimde olduğu gibi, her seferinde kendimi o insanlara, onlarla birlikte çalışan kurum ve örgütler aracılığıyla takdim ettim. İnsanlarla tanışmak ve konuşmak için vakit ayırdım. Fotoğrafladığımı insanlarla her zaman doğal çevreleri içinde,

eylemleri içinde karşılaşırım. Kimseden poz vermesini istemem ama onların fotoğraflarını çektiğimin farkındadırlar ve bunu üstü kapalı bir şekilde kabul ederler. Hiçbir fotoğraf tek başına dünyadaki yoksulluğa çare olamaz. Ama metinlerle, filmlerle, insani yardım ve çevre örgütlerinin çabalarıyla birleşince benim fotoğraflarım şiddeti, ayrımcılığı kınayan ve ekolojiye hassasiyet gösteren geniş bir hareketin parçası haline geliyor. Bu bilgi kanalları insanların farkındalığının artmasına, insanlığın kaderini değiştirme yetimize katkıda bulunuyor.

Ben gezegenin Kuzey'inden gelmiyorum, bu yüzden de bazı meslektaşlarımla sahip olduğu suçluluk hissini paylaşmıyorum. Maddi yoksulluğu kendimi suçlu hissettiğim için fotoğraflamıyorum, yoksulluk zaten benim geldiğim dünyanın bir parçası. Sol yönetimi devraldığından beri, özellikle de Lula'nın teşvikleri sayesinde Brezilya kalkınmaya başladı. Ben gençken Brezilya az gelişmiş bir ülkeydi ve Brezilya'yı terk etmeden önce yoksulluğun arttığına tanık olmuştum. Zenginliğin Kuzey ve Güney arasındaki dağılımını hep adaletsiz bulmuştum. Zengin ülkelerin vatandaşlarına Afrika'daki açlığı göstermek istiyordum ki onlar da bunun küresel dengesizliğin temel sonuçlarından biri olduğunun farkına varabilsinler. Aynı nedenden ötürü, topraksız Brezilya'nın sesinin de duyulmasını istedim.

1979'da Brezilya'ya geri döndüğümde gördüğüm yoksulluk karşısında afalladım. 1964-1984 yılları arasında devam eden diktatörlük rejimi esnasında Brezilya'nın küçük kırsal toprak sahiplerinin büyük bir bölümü topraklarını 'cazip fiyatlara' büyük çiftlik girişimlerine satmış ve patlak veren hiperenflasyondan etkilenmişlerdi. Sanki mülksüzleştirilmiş gibiydiler ve o zamandan beri varlıkları tehlikedeydi. Çektiğim ilk fotoğraflar *boias frias* (soğuk yemek yiyenler) olarak bilinen bu çiftçilerin durumunu gösteriyordu. Topraklarının birleştirilmesi sonucu yaratılan devasa tarım alanlarının çeperlerinde yaşıyorlardı. Uzunca bir süre orada buna tepki gösteren tek kurum Kurtuluş Teolojisi Kilisesi oldu. Taban örgütlenmeleri ve FETAG (Tarım İşçileri Federasyonu) bu mülk-

lerinden mahrum bırakılmış insanların buluşmasına ve adaletsizliğe karşı seslerini yükseltmelerine olanak tanıdı.

1984'te, kırsal bölgeden 4.8 milyon aileyi içeren, MST olarak bilinen Movimento dos Trabalhadores Sem Terra (Topraksız İşçiler Hareketi) kuruldu. Yaklaşık on beş yıl boyunca bu hareketin taleplerini takip ettim. MST ülkedeki bütün ekilmeyen toprakların sayımını yaptı. Bu toprakları işgal ederek, hükümeti bu toprakları mülksüzleştirilmiş işçilere dağıtmak üzere tekrar sahiplenmeye zorlamak istiyordu. Böylece 1996'da, Brezilya'nın güneyindeki Parana Eyaleti'nde 12,000 kişinin –yaklaşık 3200 aile– sadece 12,000 hektarlık bölümü ekili olan 83,000 hektarlık toprağı işgal edişini izledim.

MST yasal olarak faaliyette bulunuyor ve kimseye zarar vermiyor, çünkü sadece ekilmeyen toprakları işgal ediyordu. Brezilya anayasası insanların kullanmadıkları toprağı sahip olmalarını yasaklıyor. Ama bu, büyük mülk sahiplerinin yasayı çiğnemesine engel olmadı: kendi yandaşlarının ya da polisin yardımıyla topraklarını işgal eden aileleri kovdular. Fakat MST sayesinde, bu toprakların büyük bir kısmı nihayetinde yaklaşık 200,000 aileye dağıtıldı. Yaklaşık on beş yıl sonra, benim fotoğraflarımın tam da bu hikâyeyi anlattığını fark ettim. Bu nedenle Lélia önsözünü José Saramago'nun yazdığı, Brezilyalı besteci ve şarkıcı Chico Buarque'nin şiirlerinin ve benim de fotoğraflarımın yer aldığı bir kitap hazırladı. 1996'da yayımlanan *Terra* adlı bu kitap, MST için dört kişinin elinden çıkma gerçek bir manifestoydu. Lélia ayrıca, elli poster içeren iki bin takımdan oluşan, kurulumu kolay, son derece orijinal bir sergi tasarlamıştı. Amaç para toplamak ama aynı zamanda da bu insanların toprak mücadelesinin hikâyesini herkese duyurmaktı. Bu 'satış amaçlı' sergiler Latin Amerika, ABD, Avrupa ve Asya'da da düzenlendi. Bütün gelirler MST'ye gönderildi. Fransa, İtalya ve İspanya'da Frères des Hommes derneğiyle birlikte gezici sergiler düzenledik.

Fotoğraflarımın her biri bir seçimdir. Zor durumlarda bile orada olmayı ve orada olmanın sorumluluğunu almayı isteme-

niz gerekir. Olup bitene ister bağı kalın ister kalmayın, neden orada olduğunuzu bilmeniz gerek. Topraksızları takip etmek benim onların mücadelelerine katılma şeklimdi. Afrika'daki açlık görüntülerini göstermek ise, bunu kınamanın bir yoluydu benim için. O görüntüler her yerde tepkiye yol açtı. Çeviriye ihtiyaç duymadan dünyanın her yerinde okunabildiği için fotoğraf çok güçlü bir dildir.

Magnum'dan Amazon Fotoğraflarına

Gamma'daki çalışma arkadaşlarımdan Jean Gaumy, 1977'de Magnum fotoğraf ajansına katıldı. Bir sene sonra da onu Raymond Depardon izledi. Bense Gamma'da çok mutluydum, Hervé Tardy'yle bir dergi bölümü açmıştık ve harika işler çıkarıyorduk. Yine de 1979'da portfolyomu Magnum'a sundum ve onlar da beni kabul etti. O zamanlar Lélia ikinci çocuğumuz Rodrigo'ya hamileydi.

Rodrigo ben Magnum'a başladıktan birkaç gün sonra dünyaya geldiğinde onun down sendromlu olduğunu fark ettik ve Rodrigo'yla birlikte aniden, tamamen bihaber olduğumuz engelliler dünyasına girdik. Bu dünyayı keşfetmemiz ve evcilleştirmemiz gerekiyordu. Hayatımızdaki en büyük ve en acı verici maceralardan biri oldu bu ve bize çok şey öğretti. Küçükken o kadar tatlı ve komikti ki Rodrigo'nun yanındayken hep gülüyordum. O benim için sonsuz bir tatlılık ve sevgi kaynağı. Eminim o olmasaydı fotoğraflarım farklı olurdu. Benim yüzlere farklı bakmamı, insanlara farklı yaklaşmamı sağladı.

Gamma benim için harika bir fotoğraf okulu olmuştu ama Magnum da beni zorlayarak gelişmeye imkân tanıdı. Lélia ise şehir planlama bölümünde yüksek lisansını tamamladıktan sonra Magnum Galer'i'yi geliştirdi ve kendisine kıymetli tecrübeler kazandıran sergiler düzenledi. Ajanstaki ilk işim Alman *Geo* dergisinden geldi: Guyana'da yapılacak bir çekim. Renkli fotoğraflar çekmemi istiyorlardı. Siyah-beyaza olan düşkünlüğümle bilirim ama kariyerimin başlangıcından "İşçiler" adlı

serime kadar sık sık renkli çalışmalar yapmıştım. Son renkli foto-röportajım, 1987'de *Life* için, Rus Devrimi'nin yetmişinci yılı anısına yapılmıştı. *Life*'a siyah-beyaz çekimler yapmayı önermiştim ve editörler de bunu kabul etmişti. Ama Magnum'un baş editörü Jimmy Fox benden ajansın arşivleri için renkli çekimler de yapmamı istemişti. Böylece, Moskova'dan hem siyah-beyaz hem de renkli bütün filmlerimi New York'a, *Life*'a gönderdim. Dergi bütün filmleri yıkadı ve benim ilk teklifimi unutarak Kızıl Meydan'daki yürüyüşleri ve havai fişekleri gösteren birçok renkli fotoğrafi çift sayfa olarak yayımladı. Bunlar benim yayımlanan son renkli fotoğraflarımdı.

On beş yıl boyunca Magnum'da kaldım. İlham verici bir yerdi ama rekabet de had safhadaydı. Erich Hartmann, Henri Cartier-Bresson, Eric Lessing ve George Rodger gibi müthiş fotoğrafçı-larla tanıştım ve onlarla harika bir dostluğumuz oldu. Bu güçlü şahsiyetlerin arasında olmak büyük bir keyifti ama aynı zamanda berbat tartışmalara da tanık oldum.

Ajansa girdiğimde büyük dergilerin hepsiyle bağlantım vardı zaten. Bu nedenle 1981'de *New York Times* Ronald Reagan'ın başkanlığının yüzüncü günü için çekim yapmamı istedi – bir önceki yıl Kasım ayında başkan seçilmişti. Reagan 30 Mart'ta, Washington'da, güpegündüz otelinden çıkarken vuruldu. Ben de oradaydım ve fotoğraf çekmeye başladım. Aklını yitirmiş bir adamın başkan ve ekibine altı el ateş ettiğine tanık oldum. Reagan doğrudan vurulmamıştı ama arabasından seken bir kurşun göğ-süne saplanmış ve ancak saatler sonra ameliyathanede ıkarılabil-mişti. Reagan'a düzenlenen bu suikast onun için berbat bir şeydi ama ben ve Magnum için çok ilginçti. Magnum o zamanlar mali zorluklar yaşıyordu ve bütün fotoğraflarım satıldı! O gün ilerleyen saatlerde Beyaz Saray'ın girişinde Bob Kennedy suikastında olay yerinde bulunan bir fotoğrafçıyla tanıştım. Kendini böyle tanıtıyordu, kartının üzerinde bile böyle yazıyordu. Tehlikeyi sezdim: yıllardır Afrika'yı fotoğraflıyordum, o esnada Latin Amerika üzerine derinlemesine çalışıyordum ama Reagan'a yapılan suikast

girişiminin fotoğrafçısı olarak sınıflandırılma riskiyle karşı karşıyaydım. Bu yüzden Lélia'yla, bu fotoğrafların yayımlanmasına bir daha asla izin vermeme kararı aldık. Ama bunun büyük bir 'fırsat' olduğunu ve kendi çekim projelerimi, ısmarlama işler değil, kişisel çalışmalarımı, yani gerçekten içimden gelen çalışmaları finanse etmeme büyük katkısı olduğunu itiraf etmeliyim.

Birçok fotoğrafçı Magnum için çalıştı ve her biri mesleğini farklı bir şekilde sürdürdü. Yirmi birinci yüzyılın şafağında, Magnum'un kurulduğu 1948 yılındaki dünya ve o zamanın basını artık geçmişte kalmıştı, evrim geçirmek zorundaydılar. Anlık haberleri takip etmek yerine dünyadaki değişimleri gösteren çekimler yapan tek kişi ben değildim. Aynı şeyi Gilles Peress, Abbas ve James Nachtwey gibi fotoğrafçılar da yapıyordu. Çalışma yöntemimiz coğrafi dergiler için renkli çekimler yapan, reklam sektöründe çalışan ya da yılın önemli olaylarını çeken meslektaşlarımızinkine benzemiyordu. Fotoğrafçıların kendine özgü ihtiyaçlarına cevap vermek, arşivlerini daha iyi yönetmelerini ve fotoğraflarını daha iyi satmalarını sağlamak için farklı bölümlere ayrılmayı düşünmek gerekiyordu. Bu nedenle, Magnum'da farklı üretim birimleri kurulmasını önerdim. Bunun kârı ve tutarlılığı arttıracığına emindim ama fikrim kabul edilmedi. İki yıl boyunca karar vermeye çalıştıktan sonra, nihayet ajanstan ayrıldım.

Ajanstan ayrıldığımda, hali hazırda birçok kitap yayımlamıştım ve dünyanın çeşitli yerlerindeki müzelerde fotoğraflarım sergilenmişti. *Paris Match*, *Life*, *Stern* ve *El País*'le *Mülteciler* başlıklı yeni bir proje için sözleşme yapmıştım. Bana yardım edecek bir ekibe ihtiyacım vardı ama Magnum bu ekibi oluşturmayı kabul etmedi, biz de Lélia'yla bu işe kendimiz giriştik.

Görüntüleri pazarlayabilmek için çeşitli ülkelerdeki ajansları araştırdık. Satış yapmak hiçbir zaman bizim işimiz olmamıştı ama hikâyeler anlatan projeler yaratmayı, çekimleri nasıl planlayıp gerçekleştireceğimizi biliyorduk. Lélia, sergi düzenlemek konusunda, fikir aşamasından kuruluma kadar her aşamada tecrübeliydi ve hali hazırda birçok kitap hazırlamıştı. Koşullar

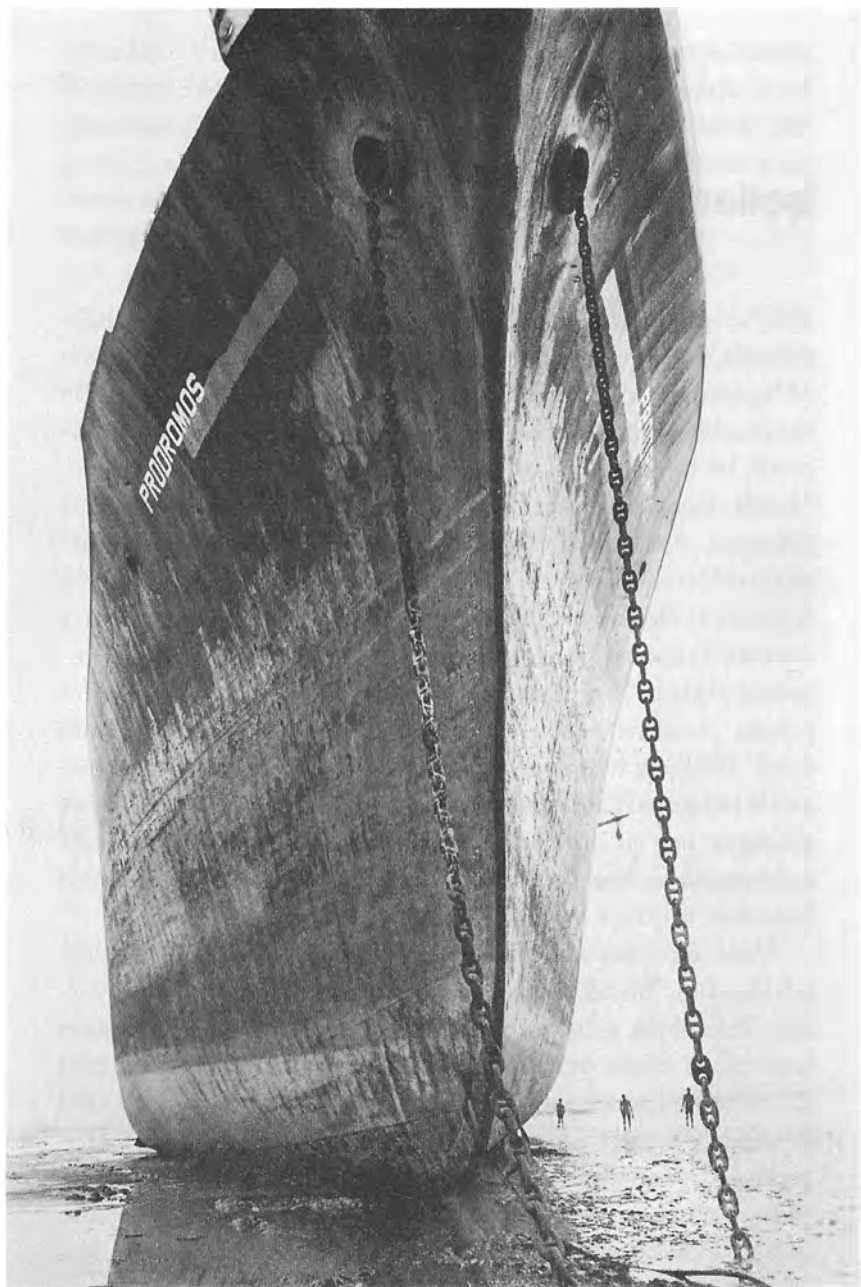
olgunlaşmıştı ve Lélia kendi ajansımızı kurup yönetmeye hazırды. Böylece 1994'te Paris'te Canal Saint-Martin'in kıyısında kendi ajansımız Amazona Images'ı* kurduk. Birkaç çalışan aldık; belgesel filmciler, analog baskı uzmanları ve sonra da dijital baskı uzmanları. Bunun dışındaki bazı işleri de dışarıdaki laboratuvarlara yaptırıyorduk.

* www.amazonasimages.com

İşçiler

1980'lerin ortalarında Lélia ile “İşçiler” adlı projemizi tasarladığımızda, emeğe saygı duruşunda bulunmak istedik. Bunu daha iyi açıklamak için, iktisada geri dönmem gerekiyor. Her ürün hammadde, sermaye ve emeğin bir birleşimidir. Bu analizi sürdürünce, bu üç faktörden en önemlisinin emek olduğunu görürüz. Mesela, hayatları bizim beş ya da on bin yıl önceki hayatımıza benzeyen Amazon Yerlileri’ni düşünelim. Balıkları nasıl tüt-süleyeceklerini biliyorlar – süpermarketlerde satılan balıkların endüstriyel ölçekte tüt-sülenmesi bu atalardan kalma uygulamaya dayanır. Teknoloji, muhtaç olduğu insan emeğinin mekanikleşmesini sağladı. Para ilişkileri ise insan emeğinin sermayenin bir parçası olmasına neden oluyor. Üretimde en önemli bileşenin emek olduğuna hiç şüphe yok. Emeğe ve işçilere bir saygı duruşunda bulunmayı amaçlayan bir fotoğraf projesi tasarladım. Buna adadığım beş yıl boyunca hiç kimse çalışırken fotoğraflanmayı reddetmedi ve ben üretim dünyasını eylem halinde göstermeyi başardım. Gittikçe kaybolan bir dünya bu.

İnsan ögesinin halen önemli olduğu büyük ölçekli üretime odaklandım. Büyük sanayi devriminin sonunu tecrübe ediyorduk. Teknolojik gelişme, elektronik ve sonra da robot biliminin keşfi insan elinin yerini almaya başlamıştı. Örneğin otomobil sanayisinde, uzunca bir süre üretim bandındaki her parça işçiler tarafından kontrol edildi. İşçiler çeşitli parçaları bir araya getiriyorlardı. Sonra insanların kollarının yerini alan robotlar ortaya çıktı. Tamamen ortadan kalkmadan önce, endüstriyel çağın görsel arkeolojisini yaratmak istedim. Bunu yapabilmek için

Bangladesh, 1989

de endüstriyel tarım tesislerini, fabrikaları ve madenleri ziyaret ettim. Emeğin hammaddeye uygulanışının en iyi görülebileceği, üretim tezgâhındaki emeğin gözlemlenebileceği yerlere gittim.

1986 ve 1991 yılları arasında, *Paris Match*'ten Roger Thérond ve *El País*'ten Alberto Anaut'nun aralarında bulunduğu bir grup başeditörün ve Magnum'un desteğiyle (o zamanlar halen Magnum için çalışıyordum) yirmi beş ülkede yaklaşık kırk fotoğraf dizisi gerçekleştirdim. 1980'lerde Avrupa'daki birçok endüstri bir bütün olarak Çin, Brezilya, Endonezya ve Hindistan gibi ülkelere taşındığı için, Avrupa'da çok az çekim yaptım. Lorraine'deki metal endüstrisi gibi endüstriler Avrupa topraklarından silinmişti. Hayatımın bu dönemini seviyordum, çünkü ne zaman kol gücüyle çalışan bir insan görsem üretmekten, yaratmaktan gurur duyduğunu görüyordum. İnsan ırkının ustalığı, bir demir parçasını alıp bir diğeriyle lehimlemesi ve böylece devam edip nihayetinde mesela bir gemi ortaya çıkarması beni çok etkiliyordu. Çok sofistike, büyük bir anıt çıkıyordu ortaya. Suyu indirilmeden önce bir demir yığını olan şey, suya dokunduğu anda bir gemiye dönüşüyor ve gerekli ayarlamalar yapıldıktan sonra denizlere yelken açıyordu. Bir demir yığınının suda yüzmesi inanılmaz bir şey. Ve bütün bunların kökeni, insanın suyun üzerinde yüzdürebildiği ilk kütükten yapılma kanonun icadına dayanıyor. İlk andaki başarı gibi, teknik de aynı. Artık bir gemi her türden eşya, mal ya da insan taşıyabiliyor ve dünyanın farklı bölgelerini birbirine bağlıyor. Geminin çok eskidiğine karar verildiğinde, metalin çok olmadığı Bangladeş, Hindistan ya da Pakistan'ın belli bölgelerine gönderiliyor. Sonra parçalarına ayrılıyor ve yine bir yığın metale dönüşüyor. Sonra da bu metal yığını geminin hayatı boyunca denizler aşarak taşıdığı türden bıçaklara, tarım malzemelerine ve diğer nesnelere dönüştürülüyor. Bronz pervaneler çaydanlıklara, küpelere, Bengalli kadınların giysilerindeki, müthiş mücevherlerle bezenmiş süslere dönüşüyor. Bunlar daha öncesinde dünyanın denizlerini dolaşmış, Singapur, New York ve gezegenin geri kalanındaki limanlara uğramış olan pervane-

ler. Bu çok sofistike, inanılmaz derecede karmaşık bir süreç. Bu süreci gözlemlerken insan ırkının ne kadar inanılmaz olduğunu görüp şaşırdım. Ama madalyonun bir de diğer yüzü var. Bir gemi kömür ve demir madenlerinde doğar: kömür ve demirden çelik elde edilir, sonra da çelik, gemiyi oluşturan tabakalara dönüştürülür. Kömür ve demir madencilerinin ciğerlerini mahveden slikoz hastalığı tersane işçilerini de aynı şekilde etkiler. Aynı semptomlar Bangladeş'te, gemilerin parçalandığı tersanelerde de görülür. Bu hastalık bütün bir endüstriyel zinciri kat eder. İşçiler sayesinde üretimdeki bu jeopolitik duruma tanık olma imkânı buldum.

Bazen, daha hayatın yaratıldığı anda, ölümün de hazırlandığını fark ettim. Kazakistan'da aynı endüstri tesisleri suni gübre olarak kullanılan fosfatı ve son derece etkili bir savaş silahı olan napalmı üretiyor. Bangladeş'te aynı antik dokuma yöntemleri

kullanılarak tahıl çuvalları ve içleri kumla doldurulup siperleri desteklemek ve askerleri korumak için kullanılan çuvallar üretiliyor: kurşun isabet ettiğinde, jüt çuvallar içlerindeki kumlar dökülmeden kapanabiliyor ve etkili bir koruyucu bariyere dönüşüyorlar. Brezilya'daki şeker plantasyonlarında da çeşitli ürünler üretiliyor: şeker kamışından şekerin yanı sıra, petrolden çok daha az kirliliğe yol açan metil alkol de üretilabiliyor. Küba'daki şeker plantasyonlarını ziyaret ettiğimde insanların kamışları değil, kamışların insanları ürettiğini fark ettim. İster Brezilya'da ister Küba'da olsun, plantasyonlardaki işçiler iki su damlası kadar birbirlerine benziyorlar; çalışma, hareket etme, giyinme ve hatta eğlenme şekilleri birbirinin tıpatıp aynısı.

Küba'da ayrıca şeker plantasyonlarının birkaç kilometre ötesinde tütün toplayıcılarla karşılaştım; onlar tamamen farklı bir evrene aitti. İşlenince –tıpkı Fransa'nın prestijli bağlarından çıkan butik şaraplar gibi– o prestijli butik purolara dönüşecek olan tütün yapraklarına yaklaşımdan önce şapka takıyorlardı. Bu işçiler şeker kamışı toplayıcılarına hiç benzemiyorlardı ama onlarla komşuydular; şarap tesislerindeki işçilere daha çok benziyorlardı. Böylece, insanı şekillendiren şeyin 'ürün' olduğunu fark ettim. Tütünle çalışmanın hassas tabiatı özel tedbirler gerektiriyordu. Mesela, sarma işlemi esnasında biri hikâyeler anlatıyordu. Geçmişte, Kral Arthur efsanesi gibi masalları tercih ediyorlarmış. Ben oradayken Lenin ve Marx'ın yaşamöykülerini ve diğer devrimcilere dair hikâyeler dinledim. Anlatılan hikâye her ne olursa olsun, sonuçların mükemmel olması için işçilerin odaklanmasını amaçlayan bir uygulamaydı bu. Bu üretim yöntemini izlemek hakikaten büyüleyiciydi!

Réunion'da, güzel kokular adasında kırk gün geçirdim. Güve otu ve sardunya özlerinin nasıl üretildiğini, vanilyanın nasıl pakletildiğini öğrendim. Her sabah *petits paysans du haut*'yla (adanın yüksek kısımlarında yaşayanlar) birlikte yola çıkıp, akşam onlarla beraber geri döndüm. Orada, köylerde yaşadım ve köylülerden birinin odasını kiraladım. Her yerde, bütün köylerde

ve çeşitli faaliyetler esnasında hiç acele etmedim. Sicilya'da ton balığı avcılarını ya da Galiçya'da deniz avcılarını gözlemleyerek, Rajasthan Kanalı'nda yüzlerini tamamen kapatarak çalışan kadınları gizlice izleyerek ya da Kuveyt'te cehennemsi bir petrol tesisinde çalışan işçileri takip ederek günler geçirdim. Bazılarıyla saatlerce konuşup, onları anlamaya çalıştım. Bir süre sonra bana alıştılar ve nihayetinde neredeyse dekorun bir parçası haline geldim.

Bu çekimler üzerinde çalışırken, faaliyet türü her ne olursa olsun, hep büyük endüstri alanlarına gitmeyi tercih ettim. Bu alanlara girmek görece daha kolaydı ve amacım, çok sayıda insan çalıştıran endüstriyel dünyanın ölümünü anlatmaktı. Nihayetinde devasa üretim tesislerini ziyaret etmek için 1989'da Çin'e de gittim. Pekin'deki Tiananmen Meydanı'ndaki protestoların bastırıldığı dönemdi. Çin'e daha önce de gitmiştim, dolayısıyla beni tanıyorlardı. Bu ülkede fotoğraf çekmekte hiç zorlanmadım; muhtemelen bunun sebebi Brezilyalı olmamdı. Brezilya Çinliler için hiçbir zaman tehdit oluşturmamıştı, çünkü Soğuk Savaş mantığının bir parçası olmamıştı. Tıpkı Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi, hiç zorlanmadan gerekli izinleri almıştım. Sadece önceden iyi hazırlanmam ve sistemin mantığına dahil olmam gerekiyordu. Başvurumun, eğer kendisinden önceki meslektaşları veto etmediyse, kimsenin veto etme hakkını kullanmaya cüret edemediği bürokrasi zinciri içinde yol almasını beklemem gerekiyordu.

Bu fotoğraf dizisi üzerine çalışmak beni ABD'de, Dakota'da, saatte bin domuzun ve günde iki bin ineğin kesildiği bir mezbahaya götürdü. İşçiler penceresiz odalarda, hiç ara vermeden aynı kanlı hareketleri tekrarlıyorlardı. İçeride berbat bir koku vardı. İlk gün fotoğraf çekmek imkânsızdı benim için, durmadan kusuyordum. Bu endüstriyel sosis üretimi manzarası beni sosisli sandviçten sonsuza dek uzaklaştırdı. Çalışanlara iyi maaş ödeniyordu ama bu hayatımda bir üretim bandında gördüğüm en zorlu işlerden biriydi.

Java'da, o küçük cennet parçasında, insanların yürüyerek elli kilometre yol kat ettiklerini ve pirinç tarlalarından, karanfil üretim tesislerinden ve tropik ormanlardan geçip, 2,300 metrelik bir yüksekliğe tırmandıktan sonra diğer taraftan 600 metre aşağıdaki, büyük bir sülfür kaynağı olan Kawah Ijen Yanardağı kraterine inmelerini izledim. Toksik gazlardan ve bariz zehir bulutlarından ötürü burundan değil, tamamen ağızdan nefes almak gerekiyordu. İşçiler korunma amacıyla yalnızca ağızlarına bir parça sıkıştırıyorlardı; zamanla dişleri tamamen mahvoluyordu. İşçilerin hiçbirisi altmış kilodan fazla olmamasına rağmen, her biri sepetini yetmiş yetmiş beş kilo mineralle dolduruyordu. Bir bambu kamışın her iki ucuna da iki sepet takarak, 600 metre tırmanıp, kraterin çıkışına ulaşıyorlardı. Bu yaklaşık iki saat sürüyor, sonra da sepetlerin ağırlığı altında ezilmemek için yanardağdan aşağı hızla kayıyorlardı. Çok tehlikeli bir şeydi bu. Bu esnada bazılarının dizkapağı kemikleri çıkıyordu. O zamanlar yaptıkları her sefer için yaklaşık 3.50 dolar alıyorlardı. Sonrasında fiziksel olarak toparlanabilmek için birkaç gün dinleniyorlar, böylece ayın sonunda ancak hayatta kalabilecekleri kadar para toplamış oluyorlardı. Altın ve kömür madenlerinde geçirdiğim zamana dair de aynı derecede güçlü anılarım var.

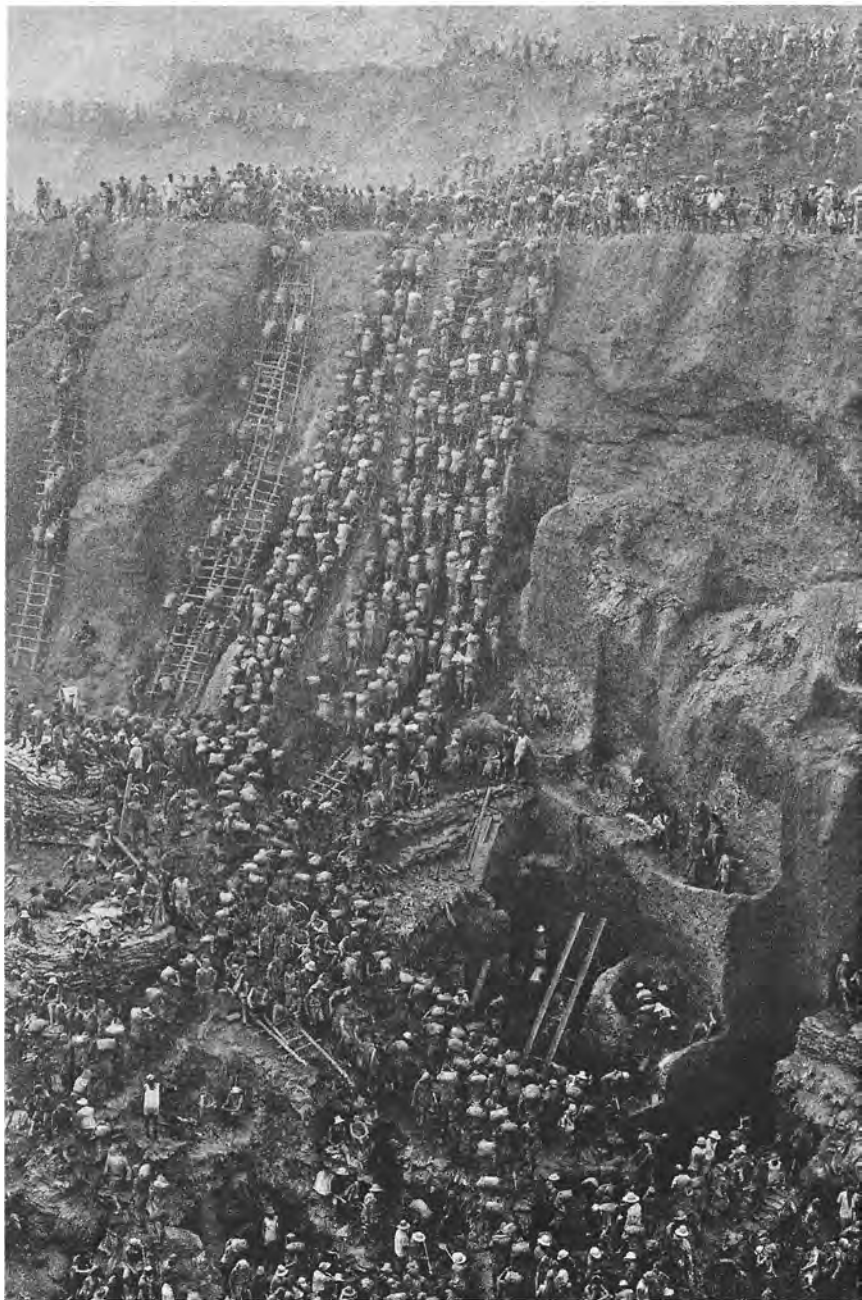
Açık hava altın madeni, Serra Pelada, Parà Eyaleti, Brezilya, 1986

Madenler Dünyası

Brezilya'nın kuzeyindeki Parà Eyaleti'nde yer alan Serra Pelada altın madeni 1980'de keşfedilmiş ve sonrasında bir altına hücum hareketi başlamıştı. Bu madeni görmek istiyordum ama maden federal polisin yönetimindeydi ve SNI'da (Milli İstihbarat Teşkilatı) siyasi gösterici olarak sicil kaydım olduğu için madene girmeme izin verilmiyordu. 1986'da madenin yönetimi Madenciler Kooperatifi'ne devredildiğinde, nihayet izin alabildim. Babamın eski bir arkadaşı madenin binlerce sahibinden biriydi ve madene onun rehberliğinde girdim. Bu devasa maden her biri ikiye üç metre olan iki ya da üç bin maden alanından oluşuyordu ve her alanda on beş yirmi kişi çalışıyordu: muhasebeciler, muhafızlar, taşımacılar vesaire. Ben oraya gittiğimde hali hazırda yetmiş bin kilo altın çıkarılmıştı.

Oraya vardığım ilk gün bir madenci nereli olduğumu sordu. Ben de "Rio Doce'liyim" dedim, doğduğum vadinin adı buydu. Ben fark etmeden, madende benim madenin yasal ruhsat sahibi olan Vale do Rio Doce şirketi tarafından gönderildiğim söylentisi yayıldı. Kısaca 'Vale' olarak bilinen bu şirket adını benim doğduğum vadiden alıyordu ve vadi dünyanın en büyük demir madenlerine sahipti. O sıralarda da Parà Eyaleti'ndeki demir yataklarını işletmeye başlamıştı. Benden habersiz söylentiler yayılırken, karşıma futbol sahası büyüklüğünde bir delik çıktı. Yaklaşık elli bin kişi tek bir mekanik alet olmaksızın yaklaşık yetmiş metre derinlikte çalışıyordu. İşçiler çamurdan birer heykel gibi görünüyorlardı. Bütün o insanların ellerindeki kazmaları savuruşlarını, toprağı elleriyle kazışlarını izlerken, altının uğultusunu duyduğumu düşündüm.

Sesler kesiliverdi. Bütün gözler bana çevrildi. Solgun tenim ve açık renk giysilerimle -çalışırken hep haki kumaşından yapılma

Açık hava altın madeni, Serra Pelada, Parà Eyaleti, Brezilya, 1986

kıyafetler giyerim– bu binlerce güneş yanığı yüz ve toprak lekeli vücut arasında aşırı göze çarpıyordum. Sonra hepsi birden aletlerini birbirine vurmaya başladılar; sağır edici bir gürültü yükseldi. Bunun sebebini hiç anlayamadım, makinelerimi çıkardım ve fotoğraf çekmeye başladım. Yavaş yavaş, tekrar çalışmaya başladılar.

Madene inmeye başladım. Madenin dibine ulaştığımda, kıyafetlerimden makinemin kayışına kadar tamamen çamura bulanmıştım, inerken karşılaştığım herkes de beni itip kakmıştı. Havadaki gerginliği ve bana düşmanca baktıklarını hissedebiliyordum. Kimse benimle konuşmuyordu, bunun sebebini anlayamıyor ve bu atmosferde koca bir ay nasıl geçireceğimi merak ediyordum. Madenin dibinde, madeni koruyan polislerden biriyle karşılaştım; hırsızlığı engellemek için değil –madende öyle bir sorun yoktu–, işin düzgün yapılması ve kavga çıkmaması için oradaydı polisler. Bana “Gringo, pasaportunu ver bakalım,” dedi. Ona Brezilyalı olduğum için hiçbir şey göstermek zorunda olmadığımı söyledim. O zamanlar halen saçlarım vardı ve saçlarım, sakallarım ve bıyıklarım sapsarıydı. Polis bana şöyle bir baktı ve ısrar etti. Ben yine pasaportumu göstermeyi reddettiğimde, beni kelepçeledi ve ittirip kaktırmaya başladı. Gözlerime yaşlar dolmuştu. Polisin bana sinirlendiğini gören işçiler, Vale şirketinden gelen bir ajan olmadığımı anladılar. Sonra bir kulübeye götürüldüm ve bir memurun huzurunda durumumu açıklamak zorunda kaldım. Hatasını fark eden polis özür diledi ve beni serbest bıraktı. Madene geri döndüğümde alkışlarla karşılandım! Sonuçta bu polis bana büyük bir iyilik yapmış oldu. O andan itibaren kendimi evimde gibi hissettim; istediğim yere gidebiliyor ve özgürce fotoğraf çekiyordum. Babamın beni çocukluğumdan beri tanıyan eski dostunun kulübesinde haftalarca madencilerle birlikte yaşadım.

Bu altın madenine dair fotoğraflarım herkesçe biliniyor. Devasa bir açık hava deliğinde yan yana çalışan bu kadar çok insanı görmek çok etkileyici. Fotoğraflarım bu işin madenciler için ne kadar zorlu olduğuna dair bir fikir veriyor ve böylece belli bir empati yaratıyor, ama orada çalışanların hepsi gönüllüydü; köle değillerdi, sadece kendi zengin olma arzularının ‘kölesi’ olmuşlardı. Hepsi bu hayalin peşine takılarak oraya gitmişti. Bazıları hayatlarını hiç altın

bulamadan madeni kazarak geçirmişti. Ama bir damar bulanlar.. Madenciler toprağı kazarken bir altın damarına yaklaştıklarında toprağın renginin değıştiğini görebiliyorlardı. Serra Pelada madencileri bu kıymetli mineralleri toplarken sıradan çuvalar değil, beyaz ya da mavi çuvalar kullanıyorlardı. Normal maaşlarına ek olarak, her bir taşıyıcı bulduğu damardan gelen beyaz ya da mavi çuvalardan birini seçme hakkına sahipti. Çuvalın içindeki toprağı eleğinde beş gram ya da beş kilo altın bulabilirdi. Tam bir piyango.

İşçiler arasında her türden insanla tanıştım. Bazıları okuma yazma bilmiyordu, bazılarıysa üniversite mezunuydu. Hepsisi, tıpkı Kaliforniya ya da Alaska'daki 'altına hücum'a katılanlar gibi, maceraperestti. Polisleri, ellerinde tüfek olduğu için güçlerini kötüye kullanan birer işbirlikçi gibi görüyorlardı. Gerçek bir sınıf savaşıydı bu. Bir kavga çıktığında polisler ateş etmekten ve hatta birini öldürmekten çekinmiyordu. Ama sonrasında da polisler granitten çok daha ağır olan demir minerallerinden oluşan taş parçalarıyla ölümüne taşlanıyorlardı.

İşçilerin hepsi madende, hamaklar üzerinde uyudukları kulübelerde yaşıyordu. Maaşlarına ek olarak, et, manyok, pirinç ve sebzelerle iyi de besleniyorlardı. Babamın arkadaşının kulübesinde patron da, işçiler de aynı şeyi yiyordu. Alkol yasaktı ve kırk elli kilometrelik bir mesafe içinde hiç kadın yoktu. Büyük bir gizli şiddet hüküm sürüyordu ama sevgi ve şefkat örnekleriyle de karşılaştım. Her yerde olduğu gibi, madende de eşcinseller vardı. Elli bin erkek arasında bir gay örgüt bile kurulmuştu; ortalığı biraz yumuşatan bir nevi küçük gay derneği idi bu. Bir gün, üzerinde bıçak yaraları olan sert bir tiple tanıştım. Konuşurken bana şöyle dedi: "Sebastião, şanslısın, Paris'te yaşıyorsun. Altın bulduğumda silikon göğüs taktırmak için Paris'e gideceğim, hayalim bu, en iyileri orada yapıyor." Madendeki son derece zorlu hayatta sürdürülen bu gönüllü köleliği motive eden şeyin güzel silikon göğüslere sahip olma hayali olduğunu öğrenmek inanılmaz bir şeydi. O kadar beklenmedik bir şeydi ki gülmeye başladım.

O zamandan bu yana, bütün madenler kaba saba bir tutumla mekanikleştirildi. 1989'da Hindistan'ın Dhanbad bölgesinde çalı-

şırken, yüz elli bin madenci sıcaklığın 55 dereceye kadar ulaştığı tünellerde gece ve gündüz vardiya değiştirerek çalışıyor, kömür ararken helak oluyordu. İkinci Dünya Savaşı'na kadar bu madenler İngilizler tarafından sömürüldü; o zamanlar bu madenlerden çelik üretimi için çok iyi kalite kömür çıkarılıyordu. İngilizler sonra bu madenleri doğru düzgün kapatmadan terk etti. Bu yüzden de bazı yerlerde hava dolaşımı yeraltında yangın çıkmasına neden oluyordu. Ben oradayken, yeryüzünün bağırsakları yıllardır yanıyordu. Her yerde duman bulutları vardı ve köylerden geçerken çöken toprak parçaları görebiliyordum. Yine de bu bölgede insanlar – yaklaşık 400,000 kişi– madene rağmen yaşamaya devam ediyordu. Her ailenin küçük bir toprağı vardı, kadınlar toprağı ekip biçerken erkekler de madende çalışıyordu ya da tam tersi. Bazen de, özellikle yerüstündeki çalışmalar için niteliksiz işçiler de işe alındığı için, ailelerin tamamı madende çalışıyordu. O zamanlar, Rus menşei devasa makinelerle –biri ev büyüklüğünde toprak parçalarını kazıyıp taşıyabilen gerçek ‘canavarlar’dı bunlar– açık hava madenleri kurmaya başlamışlardı. Artık bir devrin sonuna gelinmişti.

Yıllar sonra, göçlere dair fotoğraf dizim için Bihar’ın bu bölgesine geri döndüm. Sanayileşmenin nüfus üzerinde yol açtığı değişimleri gözlemlemek istiyordum. Yerel işgücünün yerini devasa makineler almıştı; madende artık sadece teknikerler ve diğer vasıflı işçiler işe alınıyordu. Fiziksel gücün yerini artık teknik bilgi almıştı. Vasıflı olmayan birçok insan işsiz kalmıştı ve kendi toprak parçalarından da çıkarıldıktan sonra bu yeni yoksullaşmış insan grupları, çok büyük bir büyüme kaydeden şehirlere göç etmeye başlamışlardı. Yakıt toplamak için geceleri madenlerin kenarlarına gelen ailelerle tanıştım. Bazı aileler de, hayatta kalabilmek için daha önce kendi toprakları olan yerlerden hırsızlık yapmak zorunda kalıyordu. Madenlerde çalışan çiftçilerden şehirlerin eteklerinde toplanan proleterlere ve geceleri kendi eski mülklerine girip bir şeyler çalan hırsızlara dönüşmüşlerdi. Endüstriyel süreçte insan emeğinin ortadan kalkması işte böyle insani trajedilere yol açmıştı ve ben de *Göçler* [*Migrations*] adlı projemde bunları anlatmak istedim.

Kadınlar malları pazara taşıyor, Chimborazo Bölgesi, Ekvator, 1998

Göçler

1993'te *İşçiler* adlı kitabı yayımladık. Dünyanın çeşitli yerlerindeki müzelerde sergiler düzenliyorduk ve ben de deneyimlerimi paylaşmak için konferanslar veriyordum. Bu esnada Lélia ile birlikte yeni bir hikâye düşündüm: endüstrideki değişimlerin ve acımasız üretim hızının insan türünde yol açtığı değişim ve dönüşümler.

Bihar'da da, başka yerlerde olduğu gibi, aynı şeyi gözlemledim: Batı'daki büyük endüstrilerin, emeğin ucuz olduğu daha yoksul ülkelere taşınması, büyük nüfus hareketlerine yol açan endüstriyel gelişim ağları yaratmış. Bugünkü istatistikleri bilmiyorum ama 90'lı yılların ilk yarısında bütün dünyada 150 ila 200 milyon kişi kırsaldan şehre göç etti. Bu hareketlilik gezegeni altüst etmek üzereydi. Güney ülkelerinde bugün görebildiğimiz şehir felaketlerinin birçoğu endüstriyel sistemde görülen bu büyük, küresel kaymalara bağlıdır. Bu kaymalar, gelişmekte olan ülkelerde yeni tüketim toplumları yarattılar, ucuz malların üretimini hızlandırdılar, nüfusun belli bölgelerde yoğunlaşmasına, mega şehirlerin ortaya çıkmasına neden oldular. İnsanlık tarihinde ilk kez insanların çoğu şehirlerde yaşıyor ama yeni şehir sakinleri berbat koşullarda yaşıyorlar.

Ucuz emek gecekondü mahallelerinde toplanıyor. Senaryo her yerde aynı. Sao Paulo'nun *favela*'larında ya da Meksika'nın *ciudades perdidas*'ında ailelerin berbat koşullarda yaşadığı ahşap ya da metalden yapılmış aynı gecekonduları görebiliyoruz. Her yerde çocuklar çöp yığınlarının arasında oynuyorlar. Gezegenin

Ivanko tren istasyonu, 120 mülteci trende yaşıyor, Hırvatistan, 1994

her yerinde, bali çeken ya da ot içen çocuklar birbirine benziyor: her nerede olursa olsunlar yoksullar sonuçta birbirine benzemeye başlıyorlar.

Dünyanın her yerinde, insanlar aşağı yukarı aynı ekonomik sebeplerden ötürü yerlerinden ediliyorlar ve bu, azınlığın yararına olurken çoğunluğu yoksullaştırıyor. Bunun sonucunda ortaya çıkan aşırı nüfus artışı aynı sorunların artmasına neden oluyor: güvencesizlik, yoksulluk, şiddet ve salgınlar. Üçüncü bin yılın eşiğinde, bu yerlerinden edilmiş insanları göstermek ve bulundukları yere entegre olma arzularına, köksüzleştirilmiş olmakla yüzleşme cesaretlerine ve son derece zorlu olan koşullara adapte olmak konusunda sergiledikleri inanılmaz beceriye bir saygı duruşunda bulunmak istedim. Bu insanların sorumluluk alma ruhlarıyla ve

farklılıklarının zenginliğiyle dünyaya kendilerince bir katkıda bulunduklarını göstermek istedim. 21. yüzyılın şafağında insan türünü dayanışma ve paylaşım temelinde yeniden düzenlemeye duyulan ihtiyacı göstermek istedim.

Bu konularda uzmanlaşan ve göçmenlerle yakın temas halinde çalışan kuruluşlarla karşılaştım. Cenevre’de bulunan IOM (Uluslararası Göç Örgütü), UNHCR, UNICEF vesaire. Zamanla, ülkelerini ekonomik ve ayrıca da dinsel, iklimsel ve siyasi nedenlerle terk etmek zorunda kalan bütün insanların hikâyesini tekrar anlatmaya karar verdik. Bu projeye de *Exodes* (*Göçler*) adını verdik.

Biz bu hikâyede kişisel hikâyemizin yansımaları gördükçe, hikâyeyi anlatma ihtiyacımız kuvvetlendi. Resmî olarak, Brezilya’yı Fransa’da okula devam etmek için terk ettim ama pasaportumun süresinin dolduğu gün Brezilya hükümeti pasaportumu yenilemeyi reddettiğinde ben de *de facto* bir mülteciye dönüştüm. Sonuçta tıpkı Lélia ve çocuklarım gibi, ben de Fransız vatandaşlığı aldım ama Fransa’da doğan oğullarıma aksine, ben asla gerçek bir Fransız olmayacak, hep bir göçmen olarak kalacağım. Sürgün bana yabancı bir şey değil, insanın kendi ülkesini terk etmesinin ne demek olduğunu biliyorum. Belgeleri olmadan yaşayanların endişesine tanıklık ettim ve kendi doğdukları ülkeden uzakta yeni bir hayat kuran herkese, Manhattan’daki bir restoranda çalışan Salvadorlu bir garsona, İngiltere’deki Hindu esnafa ya da Paris’te bir inşaatçı çalışan Senegalli bir işçiye kendimi yakın hissediyorum.

Göçler altı yılını aldı; bu süre zarfında Hindistan’dan Latin Amerika ve Irak’a kadar birçok ülkeye gittim. Başta Brezilya olmak üzere, zaten bildiğim yerleri tekrar ziyaret ettim. Ve her yerde, büyük bir üzüntü içinde, yaşam koşullarının gitgide kötüleştiğini gözlemledim. Megaşehirleri ve gecekondualarını, gitgide artan sayıda göçmenin iş arayışı içinde akın ettiği Şanhay, Jakarta ve Mumbai gibi büyük bir hızla büyüyen şehirleri ziyaret ettim. Bir yoksulluk okyanusunda zenginlik adaları gördüm. Sokakları

yoksulluktan kırılan çocuklarla dolup taşmasına rağmen kişisel golf sahalarının görülebildiği Manila'yı hiç unutmayacağım. Ho Chi Minh City'de (daha önceki adıyla Saigon'da) vize almak ümidiyle ABD büyükelçiliği önünde kuyruklar oluşturan Vietnamlıları da unutamıyorum ya da Hong Kong veya Endonezya'nın Galang Adası'ndaki 'tekne insanları' nı. İş bulmak için yasadışı yollardan İspanya'ya gitmeye çalışan Afrikalılarla dolu tekneler de gördüm. Bütün bu göçmenleri, başka bir yerde daha iyi bir varoluş için, genellikle de hayatlarını tehlikeye atarak kara yolculukları yapmak zorunda kalan ya da teknelere doluşan bütün bu insanları fotoğrafladım.

Ayrıca, 1998'deki Mitch kasırgasından sonra köyleri su altında kalan Honduraslılar gibi doğal felaketlerin mahvettiği insanlarla da karşılaştım. Bu bölgeler geçmişte de fırtınalar yaşamış ve bu bölgelerde yaşayanlar evlerinin çamur kaymaları tarafından sürüklenip götürüldüğünü görmüşlerdi. Ama o zamana kadar ağaçların kökleri hep toprağa tutunuyordu. Bu seferse ormansızlaşma ve insan müdahalesi felaketin etkilerini kötüleştirmişti. Ayrıca Irak'taki Kürtler gibi tehdit altında olan toplulukları da ziyaret ettim ve Afganistan gibi ülkelerdeki mülteci kamplarına gittim. Bu insanlar göçmenlerin aksine daha iyi bir hayat bulma hayali kurmuyorlardı. Onları yaşadıkları yeri terk etmeye zorlayan şey, baskı ya da savaş korkusuydu ve sonrasında da kamplardaki hayata adapte olmak için ellerinden geleni yapmışlardı. Bazıları – mesela Lübnan'daki Filistinliler– kalıcı oturma izni almış, birçoğu da evlerine bir daha asla dönemeyip mülteci olmuşlardı.

Ayrıca, insanların yollarını kaybettikleri, dolandırıcı, savaş meraklısı diktatörler tarafından birbirlerine düşürüldükleri Balkanlar'a da gittim. Artık Hırvatlar, Sırlar ve Bosnalılar olarak ayrılmış olan milyonlarca eski Yugoslavya vatandaşı, her daim yaşadıkları yerlerden kaçmaya zorlandılar. Balkanlar'da ayrıca infaz edilen Çingenelerle de karşılaştım. Sonra da Arnavutların ve Kosovalıların toplu göçüne tanık oldum. Bütün bu durumlar arasındaki benzerlik beni ruhen çökertmeye başladı.

Bu fotoğraf dizileri beni dünyamızın ve çeşitli mekanizmalarının kurbanlarıyla yüz yüze getirdi; nihayetinde bu kurbanlar birbirlerine çok benziyorlar ve birçok ortak yönleri var. Bu insanlar hayatlarının en berbat, bazen de en korkunç zamanlarını yaşıyorlardı ama benim onları fotoğraflamama izin verdiler. Sanırım içinde bulundukları kötü durumun bilinmesini istiyorlardı.

Başlangıçta avcumun içi gibi bildiğimi sandığım bu hikâye nihayetinde beni derinden sarstı. Hem duygusal anlamda, hem de inançlarım açısından altüst oldum. Fotoğraf dizilerimi hazırlarken o kadar çok trajediyle karşılaşmışım ki artık her şeye alıştığımı inanıyordum ama böyle bir şiddet, nefret ve vahşetle karşılaşmayı beklemiyordum. Etnik temizliğin Avrupa'da halen yaşanabileceğine inanamıyordum: Balkanlar'ın kâbusunu havsalam alıyordu. Daha sonrasında Afrika'da karşılaştığım katliam ve soykırım öyle bir vahşet seviyesine ulaştı ki bundan duygusal açıdan yara almamak ya da insanlığın geleceğine dair derin bir huzursuzluğa kapılmamak mümkün değildi.

Mozambik: Uzun Geri Dönüş Yolculuğu

1992'de Birleşmiş Milletler Mozambik'te 1976'dan beri kanlı, topyekûn bir iç savaş halinde olan iki düşman grup arasında bir barış anlaşması imzalanmasını sağladı. Bu ateşkesten mutluluk duyarak, bir süre sonra Güney Afrika'daki bu eski Portekiz sömürgesini ziyaret etmeye karar verdim. Malawi, Zimbabwe ve Güney Afrika'da kamplarda yaşayan yüzbinlerce Mozambikli mültecinin geri dönüşüne tanık olmak istedim.

Durumu daha iyi kavramak için, 1975'te Frelimo'nun (Frente de Libertação de Moçambique - Mozambik Özgürlük Cephesi) uzun bir mücadeleden sonra kazandığı bağımsızlığa geri dönmek gerekiyor. Portekizlileri alt eden Frelimo, Marksist-Leninist bir hükümet kurdu. O zamanlar halen apartheid rejiminin müsebbibi olan aşırı sağcı hükümetin boyunduruğu altındaki büyük komşusu Güney Afrika, bu hareketlerin kendi ülkesindeki siyah işçi gruplarına da sıçrayabileceği ihtimali karşısında dehşete kapılarak Mozambik'te bir gerilla savaşı çıkarmak için kolları sıvadı. Güney Afrika böylece son derece güçlü bir harekete dönüşen Renamo'yu (Resistência Nacional Moçambicana - Mozambik Ulusal Direniş Hareketi) yaratıp finanse etti.

Tıpkı bağımsızlık savaşı zamanında olduğu gibi, bir grup (Renamo) kırsal bölgelere, diğer grupsa (Frelimo) şehirlerle hâkimdi. Sonra bu çatışmaya Soğuk Savaş da dahil oldu, zira Batı bloğu Güney Afrika'yı, SSCB ise Mozambik'i destekliyordu. Renamo insanları katletmek için köylere girdiğinde, yetişkinlerin çoğu tarlalarda çalışıyordu ve çocuklar da okuldaydı. Dolayısıyla,

kaçabilenler tek başlarına kaçtılar. Bu kaçış esnasında aileler bölündü ve parçalandı. Renamo yakaladığı çocukları orduya aldı ve onları çocuk askerlere dönüştürdü. Bu döneme kelimelerle ifade edilemeyecek bir şiddet hâkimdi.

Bu iç savaşın sonunda, birlikte çalıştığım UNICEF, Dünya Sağlık Örgütü, MSF, UNHCR, IOM ve Çocukları Koruma Fonu gibi insani yardım kuruluşları mülteci kamplarını yönetmeye başladılar. Bu kamplardan bazıları beş bin, hatta on bin kayıp çocuğu barındırıyor, bazılarında da yetişkinler ve aileler kalıyordu. Aile ve çocukların birbirlerini bulabilmesinde portre fotoğrafları çok etkili oldu. Çocukları evlerine dönen ailelere teslim ederken çok dikkatli olmak gerekiyordu, zira bazıları köle olarak kullanmak üzere çocukları kaçırmaya çalışıyordu. Bu nedenle kuruluşlar büyük bir iz sürme programı başlattılar ve bu program sayesinde binlerce çocuk ailelerine tekrar kavuştu.

Mülteci kamplarında geçirdiğim haftalar süresince, her iki taraftan, hem Renamo, hem de Frelimo'dan bireylerin beraber yaşadıklarını gördüm. Hepsi benzer şekilde yerlerinden edilmiş ve çatışmalar nedeniyle açlık çekmişlerdi. Yakın zamana kadar son derece vahşi bir savaşı sürdüren bu düşman gruplar artık aynı kamplarda bir aradalardı. Beraber yaşamayı mümkün kılmak için şeytan çıkarma ayinleri yapılıyordu. Ayine katılanların omuzlarında tüfek, dişlerinde bıçakla savaş ruhlarını kovdukları müthiş yoğun anlara tanık oldum. Bu kötü ruhlar kovulduğunda, geride tek bir Mozambik halkı kalmıştı ve artık evlerine dönebilirlerdi. Otobüslerde, kamyonlarda ya da yalınayak yolculuk başlamıştı: birkaç hafta öncesine kadar acımasız bir savaş içinde olan bu insanların yanında olmak inanılmaz dokunaklı bir şeydi.

Bu gruplarla uzun mesafeler kat ettim. Malawi ve Mozambik arasında kilometrelerce mesafe. Elli, yüz ya da iki yüz bin mültecinin barındığı kamplarda dip dibe yaşayan bu insanların neredeyse bir şehir hayatı tecrübesi yaşamış olduklarını fark ettim. Bu kırsal bölge insanları yıllarca hayat dolu caddelerin tıpatıp benzeri olan geçiş yollarıyla birbirinden ayrılan kulübe öbeklerinde

yaşamışlardı. Kamplarda okullar ve küçük bir hastane de vardı. Aylar geçtikçe kırsal bölge insanları şehir insanlarına dönüşmüştü. Mozambik'e döndüklerinde çoğu artık kırsal bölgede yaşamak istemiyordu ve nihayetinde gidip şehir nüfusunu arttırdılar. Bu da onların yaşam şeklini radikal bir biçimde değiştirdi.

Geri dönüş yolunda, özellikle de Zambezi yakınlarında bazı feci sahnelerle tanık oldum. Gece vakti nehir kenarlarına aç susuz, pis bir halde ulaşan ve karanlıkta gizlenen timsahları fark etmeden kendilerini suya atan insanlar hatırlıyorum. Bazıları timsahlardan kaçamadılar... çok feci bir şeydi. Ayrıca aynı anda hem dramatik hem şaşırtıcı olan inanılmaz bir zaman dilimi hatırlıyorum. Yaklaşık on üç kilometrelik uzunluğuyla dünyanın en uzun nehir köprüsü olan ve savaşın yer yer hasar verdiği Dona Ana Köprüsü'nü geçerken bir sürü çanta taşıyan ve sırtında da bebeği olan bir kadınla karşılaştım. Vila de Sena'ya, yani köprü-nün diğer tarafına mı geçiyor diye sordum. Güldü ve çok daha uzağa gittiğini söyledi. Ben de acaba, üç yüz kilometre uzaktaki Beira'ya mı gidiyor diye sordum. O da şöyle cevap verdi: "Hayır, Maputo'ya gidiyorum." Başka bir deyişle, bütün çantaları ve bebeğiyle birlikte yayan olarak 1250 kilometre daha gitmesi gerekiyordu. Bu kadının sükûnetini, kararlılığını ve cesaretini asla unutmuyacağım. Eminim hedefine ulaşmıştır.

Mozambik'e daha sonra da defalarca gittim. Nisan 1994'te, bu yolculuklardan birindeyken, Lélia'yı görmek için birkaç günlüğüne Brezilya'ya gittim. Sonra da Mayıs başında Sao Paulo'dan Maputo'ya doğru yola çıktım, bu esnada da Güney Afrika'dan geçtim. Johannesburg Havaalanı'nda beklerken, hoparlörlerden adımın anons edildiğini duydum. Acilen Lélia'yı aramam gerekiyordu. Telefonda bana şöyle dedi: "Mozambik'e gitme, Ruanda'ya git. On binlerce insan Tanzanya'ya kaçıyor..."

Ruandalıların sığındığı mülteci kampı, Benako. Tanzanya, 1994

Ruanda

Böylece, planladığım gibi Mozambik'e dönmektense, Kenya bileti aldım; Ruanda'ya ulaşmanın tek yolu buydu. Nairobi'ye gittiğimde, beraber çalıştığım UNCHR ofisine gittim. Orada bana artık Ruanda'ya giremeyeceğimi söylediler. Savaş patlak vermek üzereydi ve on binlerce insan Tanzanya'ya kaçıyordu. O akşam bir uçağa binip, Tanzanya sınırına gidebileceğimi söylediler. Kuzeydoğu Tanzanya'daki Benako'ya ulaştığımda, orada hali hazırda yüz bin mülteci vardı. Birkaç gün içinde bu rakam bir milyona yükseldi. Ölenlere gelince... Herhalde 1994'te Ruanda'nın yirminci yüzyıldaki en feci soykırımlardan birine sahne olduğunu kimseye hatırlamama gerek yoktur.

Bu felaketin orta yerinde hemen çalışmaya koyuldum. Berbat şeyler gördüm, bunlardan bazıları da hiç aklımdan çıkmadı. Tanzanya'yı Ruanda'dan ayıran Akagera Nehri'nde, küçük bir köprünün altından akan onlarca ceset gördüm. Cesetlerin sürekli atıldığı bir şelale vardı; atılan cesetler de sudaki girdapta kayboluyordu. Korkunç bir şeydi.

Bir noktada, Ruanda'nın belli bir bölgesini tekrar ele geçirmiş Tutsi gerillalarla karşılaştım, Kongo sınırına kadar ulaşan bir alan içinde Fransız birlikleri tarafından desteklenen Hutular ise Kigali'deydiler. Bu Tutsiler arabaları olduğunu ve eğer istersem beni Kigali'ye götürebileceklerini söylediler. Yola çıktık ve yaklaşık 150 kilometre yol gittik. Yol parçalanmış cesetlerle doluydu. Ne zaman mola versek, muz ağaçlarının altına atılmış ceset yığınlarının arasında yürümek zorunda kaldık. Çektiğim fotoğ-

raflar korkunçtu. Bu savaş etnik köken bahane edilerek çıkarılmıştı ama başka faktörler de vardı: yoksulluk ve sömürü dolu bir tarih. Bunun uzun zamandır farkındaydım.

Ruanda'yı ilk olarak 1971'de, Uluslararası Kahve Örgütü için orada çalışırken tanımıştım. 1991'de *İşçiler*'in çekimleri için tekrar gittim oraya; yaratılmasına yardımcı olduğum çay plantasyonlarını (ailelerin işlettiği bu küçük plantasyonlar böyle biliniyordu) yeniden ziyaret etmek istemiştim. Dünyanın en iyi ve en pahalı çayını üretmek için sabahdan akşama kadar, kendilerini helak ederek çalışan bütün o küçük üreticileri hatırladım. 1971'den sonra nüfusta çok büyük bir artış olurken, paylaşılan kâr payı da küçüldü. Hutular ve Tutsiler arasındaki ırksal gerilimlerin böldüğü bu ülkede gitgide artan yoksulluk adeta bir kansere dönüştü. Buna ek olarak, 1975'te Mouvement républicain national pour le développement (MRND, Ulusal Cumhuriyetçi Kalkınma Hareketi) iktidara gelip, çok baskıcı bir hükümet kurduğunda, Fransa Ruanda'nın Fransızca konuşan ülkelerle olan yakın bağına bahane ederek Ruanda'yla bir yardım antlaşması imzaladı. Ama amaç orada okullar değil kışlalar inşa etmektir. Fransa böylece 1987 ve 1994 yılları arasında ülkeye düzenli olarak askerî malzeme gönderdi. Bütün bu faktörler patlamaya hazır bir durum yaratılmasına katkıda bulundu, nihayetinde de o patlama gerçekleşti ve 1994'te gördüğüm kargaşa ortaya çıktı. Sonrasında insani yardım örgütleriyle yaptığım çalışmaları sürdürmek için Mozambik'e geri döndüm ama Ruanda bende bir takıntı haline gelmişti ve çeşitli vesilelerle oraya geri döndüm.

Tutsiler Hutular tarafından katledildikten sonra Tutsi güçleri Kigali'yi tekrar ele geçirdi. Hutuların büyük bir çoğunluğu Zaire (şimdiki Kongo Demokratik Cumhuriyeti), Tanzanya ve Burundi'ye kaçtı. Tam bir felaketti bu. Nihayetinde iki milyondan fazla insan kendilerini mülteci kamplarında yaşarken buldular. Bu insanların kamplara gelişlerini, kamplarda alt alta üst üste hayatta kalmaya çalışmalarını gördüm. Çok geçmeden hijyen sorunları patlak verdi. İnsani yardım örgütleri çaresiz kaldılar;

ekipman ve ilaç olmadığı için elleri kolları bağlanmıştı. Zaire’de hemen kolera patlak verdi.

Güçlü, savaşçı insanların birkaç saat içinde tamamen güçsüzleşip, kurumuş ağaç gibi devrildiklerini gördüm. Nüfusun aşırı kalabalık olmasından ötürü bu bulaşıcı hastalık ışık hızıyla yayıldı ve her gün binlerce insanın ölümüne yol açtı. Birbiri üstüne yığılan cesetleri gömmek bile mümkün değildi. Yüzlerce metre uzayıp giden ceset yığınları gördüm. Sonra Fransız ordusu ortak bir mezar kazmak için buldozerlerle geldi. Buldozerin kepçesi her seferinde on, on beş cesedi kaldırıp, çukura atıyordu, bazen de arkada bir kol, baş ya da bacak kalıyordu. Tam bir delilikti. Hayatta kalanlar bütün bunlara bağışıklık geliştirmiş gibiydi ama ben ölecekmiş gibi hissettim kendimi. Ruanda’da geçirdiğim dokuz ay o kadar dehşet vericiydi ki bir noktadan sonra aklım ve bedenim çökmeye başladı. Kendi stafilokoklarımın saldırısına uğramaya başlamıştım. Paris’teki doktorum nihayetinde iyileşmem için istirahat etmemi söyledi.

Birkaç ay sonra, 1995’te tamamen iyileşince fotoğraf projemi tamamlamak için Kigali’ye geri döndüm. Arkadaşım Joseph Munyankindi’yi aradım ama bulamadım; karısı ve çocuklarıyla birlikte öldürülmüştü. Berbat bir şoktu bu. Joseph’le ilk Ruanda ziyaretim esnasında, ben Uluslararası Kahve Örgütü için çalışan genç bir ekonomist, Joseph ise Ruanda Endüstriyel Kültür Ofisi’nin başkanıyken tanışmıştım. Onun Vosvos’uyla yüzlerce kilometre yol yapmış, beraber konuşup gülmüş, çok iyi arkadaş olmuştuk. Londra’da da tekrar görüşmüştük, onu Lélia’yla tanıştırmıştım, Joseph evimize misafir gelmişti. Kigali’den her geçişimde onu ziyaret ederdim ve o da bana her zaman kucak açardı. Beni eşiyle de tanıştırmıştı: Joseph Hutu’yu, eşi ise inanılmaz güzellikte bir Tutsi. 1991’de, olaylar patlak vermeden üç buçuk yıl önce, “İşçiler” projesi için Ruanda’ya tekrar gittiğimde o zamanlar 17 yaşında olan en büyük oğlum Julian da benimle gelmişti. O ziyaret esnasında çok büyük bir gerilim yaşandığını hissedebiliyorduk.

Meşhur çay plantasyonlarını görmek amacıyla Kivu bölgesine gitmek için bir araba kiralamaya çalıştığımızda, uluslararası şirketler artık başkentin dışına gidecek insanlara araba kiralamıyorlardı. Joseph Munyankindi arkadaşının Peugeot 304'ünü bizim için ayarladı. Kongo sınırına yakın Bukavu'ya giderken on altı kontrol noktasından geçtik. Oraya vardığımızda ben fotoğraflar üzerine, Juliano ise okul için hazırladığı bir makale üzerine çalışmaya başladı. Her üç dört günde bir bize arabayı kiralayan adamla ve eşiyle konuşuyorduk, sonra kendisine ulaşamaz olduk. Kigali'ye döndüğümüzde Munyankindi bize arabanın sahibinin öldürüldüğünü söyledi. Hutu polisler para bulacaklarını düşünerek evine girmiş ve sonra onu öldürmüştü.

Aynı zaman diliminde Joseph'in eşi de ikinci kez hapse atıldı; bir Tutsi olarak, ajanlıkla suçlanıyordu. Biz oradan ayrılmadan önce, Joseph bize Almanya'ya göndermemiz için mektuplar verdi. Artık hükümet için değil, Misereor için, yani kalkınma projelerini destekleyen bir Alman Hristiyan kuruluşu için çalışıyordu. Bu mektupları kendi göndermeye cesaret edemiyordu. Çok kaygılı olduğunu hissedebiliyordum. Ama bunun onu son görüşüm olduğunu anlamamıştım. Arkadaşımı soykırım denen kan banyosunda kaybetmiştim.

Eskiden, önce Joseph'le sonra da Juliano'yla birlikte gidip, çok mutlu olduğum çay plantasyonlarına geri döndüğümde her şeyin yıkılıp yıkılmış olduğunu gördüm. Ekmesi ve yetiştirmesi çok zor olan o çaylardan geriye hiçbir şey kalmamıştı. Mahvolmuş tarlaların her yerinde insan kemikleri vardı. Muhtemelen bu kalıntılar tanıdığımız ve beraber çok mutlu zamanlar geçirdiğimiz insanlara aitti...

Dünyanın bazı bölgelerinin üzerimizde bu kadar derin bir iz bırakması ne tuhaf. Genç bir iktisatçıyken Ruanda'yı boydan boya kat edip, inanılmaz bereketli Kivu topraklarını aramıştım. Bir fotoğrafçı olarak da oraya "İşçiler" için geri döndüm. 1994'te ise topyekûn felakete tanık oldum. 1995'te mültecilerin geri dönüşünü izlemek için tekrar oraya gittim. Bir sonraki projem

Genesis için Goma yakınlarındaki aktif yanardağları ve Virunga Ulusal Parkı'ndaki gorilleri fotoğraflamak istiyordum. Ruanda'ya çok farklı nedenlerle ve çok farklı koşullar altında defalarca gidip gelmiştim. Kaç kere? Tam olarak bilmiyorum ama hep aynı yere gitmiştim. Hiç böyle bir karar almamış olmama rağmen, hikâyelerimin birçoğu aynı noktada, Kivu Gölü yakınlarında geçmişti.

Ölümün Gözünün İçine Bakmak

Daha önce de söylediğim gibi, *Göçler* projesinin çekimleri esnasında o kadar çok acı, nefret ve şiddete tanık oldum ki bu çekimler bittiğinde gerçekten altüst olmuştum. Ama hiç pişman değilim. Bana bazen şunu soruyorlar: “Bu tip vahşetlerle yüz yüze geldiğinizde, iyi fotoğraf nedir?” Ben kısaca şöyle cevap veriyorum: fotoğraf benim dilimdir. Fotoğrafçı, durum ne olursa olsun, çenesini kapalı tutmak için oradadır. Görevi bakmak ve fotoğraflamaktır. Ben fotoğraf aracılığıyla çalışır, kendimi ifade eder ve yaşarım.

Ruanda’yı seviyorum. Orada yaşanan vahşetlerin yanı sıra işçileri, plantasyonları ve doğal parklarının güzelliğini de fotoğraflamak istedim ve tam da bu nedenden ötürü Ruanda’yı seviyorum: korkunç zamanlarda da Ruanda’yı bütün kalbimle fotoğrafladım. Bütün dünyanın bunu bilmesi gerektiğini düşündüm. Hiç kimsenin kendini çağında yaşanan trajedilerden koruma hakkı yoktur, çünkü yaşamayı tercih ettiğimiz toplumda olup bitenlerden bir bakıma hepimiz sorumluyuz.

Hepimizin dahil olduğu bu tüketim toplumunun gezegenin birçok sakini sömürdüğünü ve yoksullaştırdığını fark etmemiz lazım. Kuzey ve Güney arasındaki eşitsizliklerin yol açtığı trajedilerden ve felaketler silsilesinden, radyo, televizyon, gazete ve fotoğraflar aracılığıyla haberdar olmak hepimizin görevi. Bu bizim dünyamız ve bu dünya için sorumluluk almamız. Felaketleri fotoğrafçılar yaratmıyor; felaketler hepimizin parçası olduğu bu dünyadaki bozuklukların birer göstergesi. Fotoğrafçılar, tıpkı gazeteciler gibi, birer ayna işlevi görürler.

Bu yüzden bana röntgencilikten falan bahsetmeyin! Gerçek röntgenciler, hiçbir şey yapmadan öylece duran siyasetçiler ve Ruanda'daki baskıyı kolaylaştıran askerlerdir. Milyonlarca insanın katledilmesine engel olamayan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ile birlikte, olup bitenlerden onlar sorumludur.

İnsanları her zaman asaletleri içinde göstermeye çalıştım. Birçok durumda vahşi olayların kurbanıydı bu insanlar. Evlerini kaybettikleri, sevdiklerinin ve hatta çocuklarının katledildiğini gördükleri bir zaman diliminde fotoğraflandılar. Bu insanlar genelinde, başlarına gelen talihsizlikleri hiç hak etmeyen masum insanlardı. Bu fotoğrafları çektim, çünkü herkesin bilmesi gerektiğini düşündüm. Bu benim görüşüm ama kimseyi bu fotoğraflara bakmaya zorlamıyorum. Nutuk çekmek ya da şefkat hisleri uyandırarak vicdanımı rahatlatmak gibi bir niyetim yok. Bu fotoğrafları çektim, çünkü bunları çekmek benim için ahlaki, etik bir görevdi. Böyle acı anlarında ahlak nedir, etik nedir diye sorabilirsiniz. Ölmek üzere olan biriyle karşılaştığımda deklanşöre basıp basmamaya karar verdiğim andır ahlak ve etik.

Instituto Terra: Gerçekleşen Ütopya

2000 yılında iki kitap yayımladık: *Göçler* ve *Çocuklar*. Yerlerinden edilmiş insanlar genellikle mağdur olsa da, çocukları daha da mağdur oluyor. Çocuklar adapte olmak, oyunlar oynamak ve gülmek konusunda müthiş bir beceri sergiliyorlar. Ama bütün bu cılız, kirli, yaralı ya da sakatlanmış çocuklarda beni çoğu zaman çarpan şey gözlerindeki bakış olmuştur. Bu çocuklar için hazırladığımız kitabı “bu fotoğraflara bakan ve bunlardan etkilenip,

Instituto Terra, 2001

yüzlerin ardındaki yaşamları düşünmeye başlayan bütün çocuklara” adamıştım.

Göçler için çektiğim fotoğraflar bütün dünyayı dolaştı, binlerce insan tarafından görüldü, çok sayıda müze ve galeride sergilendi ve dünyanın dört bir yanında dergilerde yayımlandı. Ayrıca birçok konuşma da yaptım. Fakat o zamanlar fiziksel olarak da, psikolojik olarak da iyi durumda değildim. O zamana kadar insanın kendi türdeşlerine bu kadar acımasızca davranabilecek bir türe ait olduğunu asla hayal edemezdim ve bunu kabullenemiyordum. Depresyondaydım ve son derece kötümser bir haleti ruhiye içine gömülmüştüm. Ekonomik, toplumsal ve siyasi ayaklanmaların gezegeni nasıl değiştirdiği konusunda da çok kötümserdim. Devrilen ağaçlar, mahvolmuş topraklar ve bütün bir ekosistemin yok olması... Bu nedenle çevre kirliliğini ve ormanların yok edilmesini ifşa edecek bir proje yapmaya

Instituto Terra, 2013

karar verdim. Bu esnada Lélia ailemin 1990 yılında bize verdiği, Brezilya'daki hasar görmüş araziye tekrar ağaçlandırmak gibi çok parlak bir fikirle çıkageldi. Kendimizi bu çılgınca maceraya attık ve ağaçlar aniden hayata döndü.

Portekizliler 16. yüzyılda Brezilya'ya geldiğinde Brezilya sahillerinin 3500 kilometrelik bir bölümü Atlantik ormanlarıyla kaplıydı ve bu ormanlar yaklaşık 350 kilometre içeri uzanıyordu: Fransa'nın iki katı bir alan demekti bu. Ailemin toprağı da bu ekosistemin bir parçasıydı. Lélia ile aftan sonra ülkemize geri döndüğümüzde bütün ağaçların kesilmiş olduğunu gördük. Meşeye yakın bir tür olan meşhur *peroba*'lar ve diğer başka bir sürü ağaç çeşidi Brezilya'da o zamanlar hızla artan evlerde mobilya olarak ve çelik endüstrisinde odun kömürü olarak kullanılmıştı. Ormansızlaşma nedeniyle yağmur suyu artık suyu tutacak hiçbir şey olmadığı için doğrudan akıp gidiyordu ve ailemin bir zamanlar otlaklar, çeltik tarlaları ve ağaçlarla kaplı olan verimli toprakları artık kurak yer kabuğuna dönüşmüştü. Ben çocukken orada yaşayan otuz kadar aileden geriye sadece çobanlar kalmıştı. Oraya her gidişimizde bu sürecin hızlandığına tanık olduk.

Bu felaketle yüzleşen Lélia bir gün şöyle dedi: "Sebastião burayı tekrar ekeceğiz." Bundan maddi bir çıkarımız yoktu, artık orada yaşamıyorduk ve bir ağacın ne kadara mal olacağına dair hiçbir fikrimiz yoktu ama şansımızı denemeye karar verdik. Ekosistemleri tekrar canlandırmak konusunda ün salmış bir mühendis olan Renato de Jesus'a başvurduk, o da gelip topraklarımızın durumunu inceledi. Altı ay içinde bize bir plan sundu: 2.5 milyon ağaç ekecektik! Buna ek olarak biyo-çeşitlilik sağlamak da gerekiyordu. Ekosistemi tekrar kurmak için en az iki yüz farklı çeşide ihtiyaç vardı. Bunu nasıl yapacağımıza ya da nasıl finanse edeceğimize dair hiçbir fikrimiz yoktu ama "Hadi başlayalım" dedik. Ormanları tekrar tesis etmek konusunda çok heyecanlı olan bu mühendis bize çok fazla yardım sunulacağını söyledi. Dünya Bankası ile görüşmek için Washington'a gittim. Görüştüğüm kişiler fikrin tamamen delice ve çok gülünç oldu-

ğunu söylediler. Yine de bizi Brezilyalı çevrecilerden oluşan ilginç bir grupta temasa geçirdiler. Bu grubun üyelerinin neredeyse tamamı doğduğum eyalette, yani Minas Gerais'te yaşıyordu. Böylece başka bir 'deli'yle, Minas Gerais Park ve Orman Müdürü Célio Murilo Vale ile tanıştık; kendisi çok heyecanlanmış ve bize yardım edeceğine söz vermişti. Onunla birlikte, sadece yerel ormanlardan ağaç türleri kullanarak toprağı tekrar ağaçlandırma vaadiyle, tamamen zarar görmüş bir toprak üzerinde Brezilya'daki ilk ulusal parkı yarattık. Artık ailemin toprakları koruma altındaydı, Özel Tabiat Varlıkları Koruma Alanı olmuştu ve artık bir daha tarım arazisi olarak kullanılamayacaktı. Başlangıçta babam projemize şüpheyile yaklaştı. Şehirliyle mahsus ütopyanın bizi mahvedeceğine kanaatindeydi. Ama doksan beş yaşında ölmeden önce, ağaçların yaşam haklarının tekrar iade edildiğini görebilecek kadar vakti olmuştu.

Projeyi finanse etmek için emeğimizin meyvelerini bu projeye ayırmaya karar verdik. Renato de Jesus'un da görev yaptığı yerel maden şirketi Vale do Rico Doce'nin (artık Vale diye biliniyor) yöneticileri de bu fikrin delice olduğunu düşündüler ama yine de bize yardım etmeyi kabul ettiler. Yerel ağaç türlerini kullanarak yeniden ağaçlandırma yapmak konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmek için bir bitki üretim çiftliği kurmuş olan bu yöneticiler, bize bazı küçük bitkiler verdiler ve bizim için çalışacak işçiler tahsis ettiler. Ayrıca bize bazı mali fonlar da sundular; Dünya Bankası ile birlikte çalışan Fondo Brasileiro Para la Biodiversidad da bazı fonlarla katkıda bulundu. Bize sunulan desteğin çoğu, Brezilya Federal Hükümeti'nden ve Minas Gerais ve Espírito Santo Eyaletlerinden geldi. Çok sayıda Brezilyalı şirket ve kuruluş da bize yardım etti; Fransa ve Monte Carlo'daki çeşitli kuruluşlardan, İspanya'daki Asturias hükümeti ve Generalitat Valenciana'dan; İtalya'da Emilia-Romagna Bölgesi, Roma Belediyesi, Friuli Bölgesi ve Parma şehrinden de ciddi destekler aldık. Böylece üç bini aşkın türden iki milyon ağaç dikmeyi başardık. Ve bu daha başlangıç. 2050 yılına kadar doğal

rezervimizi yeniden ağaçlandırmayı tamamlamanın yanı sıra, hemen yanımızdaki büyük vadiye de elli milyondan fazla ağaç dikilmesine yardımcı olmayı ümit ediyoruz.

Kasım 1999'da yağmur mevsiminin sonunda ilk fidanlarımızı diktiğimizde, açıkcası tek bir fidanın bile büyüüp serpileceğine inanmıyordum. Fakat 2000 yılı ortalarında yetmiş santimetre uzunluğunda bazı fidanlar elde ettik. Fidanlar bebek gibidir; bebekler doğduklarında aslında bir insandırlar. Sevgiye, korumaya ve yürümeyi öğrenmeye ihtiyaçları vardır ama insan duygularına zaten sahiptirler. Fidanlar için de aynı şey geçerlidir; altıncı ayda yetmiş santimetreye ulaştıklarında yetişkin bir ağacın yapısına sahiptirler. Böcekler küçük çiçeklerine konup beslenirler ve küçük yaprakları döküldüğünde, karıncalar bunları kapıp götürürler. Bir fidan başlı başına bir dünyadır. Lélia hep "Bir bebek ormanımız oldu" derdi ama bu bir ormandı yine de.

Artık kendi bitki üretim çiftliklerimiz var; Minas Gerais ve Espirito Santo Eyaletlerine de fidan veriyoruz. Çiftliğimiz yılda yüzden farklı türde bir milyon fidan üretme kapasitesine sahip. Daha önce bir ağıl olan bölgenin etrafında şimdi binalar yükseldi ve burada artık Instituto Terra adlı, orman görevlilerine, belediye başkanlarına ve belediye buldozer şoförlerine eğitim veren bir çevre eğitim merkezi de var.* Eğitim merkezi ayrıca çevre okullardan çocukları ağırlayıp ormansızlaşmanın yol açtığı sorunlara dair bir bilinç oluşturuyor ve çocuklara biyo-çeşitliliğin önemini ve ekosistemi tekrar kurmanın gerekliliğini öğretiyor.

Artık bölgeye birçok hayvan geri döndü; ormandaki yiyecek zincirinin en büyük hayvanı olan jaguarlar bile. Eğer jaguar geri geliyorsa, yiyeceği kadar şey vardır, yani yiyecek zinciri tamamlanmıştır demektir. Artık topraklarımız neredeyse çocukluğumdakinden bile güzel oldu. Bu manzara karşısında tamamen büyülenmişim ve çok geçmeden Lélia'yla dünyanın güzelliğini, her şeyin başlangıcını gösteren bir foto-deneme gerçekleştirmemiz

* Bkz. www.institutoterra.org.

gerektiğine karar verdik. Çünkü bu ormanı tekrar yaratırken, bir yaşam döngüsü yaratma sürecine girmiştik.

Çevresel koruma konusundaki en büyük STK olan, dünyanın el değmemiş bölgelerini denetleyen Washington merkezli Uluslararası Koruma kuruluşunda araştırmalar yaptık ve gezegenin yaklaşık % 46'sının dokunulmamış olduğunu keşfettik. İnsanlar gezegenin yarısından fazlasını yok etmişti, bu inanılmaz bir şeydi ama diğer yarısına hiç dokunulmamıştı ki bu da bana çok fantastik gelmişti. Amazon yağmur ormanlarının bir kısmı tamamen yok edildi ama % 75'i halen duruyor ve bunun büyük bir kısmı da Brezilya'da. Dünyanın her yerinde yağmur ormanları yok ediliyor ama bu ormanların büyük bir kısmının hayatta kalmasını engellemiyor. Zor ulaşılan yerlerin tamamı da insanların yıkımından kurtulmuş: Güney ve Kuzey'deki çöller ve soğuk bölgeler. Antarktika'nın % 99'una hiç el değmemiş; bir şeyler yetiştirmenin çok zor olduğu, 3000 metreden yüksek yerler de aynı şekilde.

Epeyce düşünüp tartıştıktan sonra projemizi yavaş yavaş oluşturduk. Sonra da mali destek aramaya başladık. Fransa'daki *Paris Match*, ABD'deki *Rolling Stone*, İspanya'daki *La Vanguardia*, Portekiz'deki *Visão*, İngiltere'deki *The Guardian* ve İtalya'daki *Repubblica* gibi yayınlarla anlaşmalar yaptık. Başlangıçta projeyi bu anlaşmalarla finanse etmeyi planlıyorduk; yayınlar da sekiz yıl içinde ortaya çıkacaktı. Ama internetin yükselişi nedeniyle basında mali sorunlar yaşanıyordu ve biz de başka sponsorlar aramak zorunda kaldık. Böylelikle Amerikalı kuruluşlardan ve Brezilyalı çalışma ortağımız Vale gibi başka girişimlerden yardım aldık.

Başlangıca Geri Dönüş

2002'de *Genesis* fikri doğdu. En sıcak bölgelerden en soğuk bölgelere, en kuru yerlerden en nemli yerlere kadar gezegenin dokunulmamış bölgelerinde yapacağım otuz iki çekimi somut bir şekilde planlamam gerekiyordu. Kişisel hazırlıklar konusunda, geçen yıllarda kazandığım bütün o deneyimler sayesinde gayet hazır sayılırdım. Eksi 30 derecede, çok yükseklerde, nemli ya da fırın kadar sıcak yerlerde yaşamak için ihtiyacım olan her şeyi içeren dört büyük sandığım var. Zaman içinde, nelerin hayati derecede gerekli olduğuna dair kendi görüşlerimi geliştirmiştım. İlk önce, bütün fotoğraf ekipmanlarım; makinelerim ve filmle-
rimin düzgün bir şekilde, güvenle yerleştirildiği küçük bavulum.

Genesis'e başladığımda asistanım yoktu. Dolayısıyla, diğer bütün fotoğraf yolculuklarımda olduğu gibi, her şeyi taşıyabil-
mem gerekiyordu. Galapagos'taki ilk çekimlerimi yapmak için 4 Ocak 2004'te yola çıktığımda, Paris'ten tek başıma ayrılmış olma-
ma rağmen, orada bir rehber buldum. 2005'te Antarktika'da, *Tara* gemisinde,* Fransız televizyon kanalı TF1'de yayınlanan *Ushuaia* programı için muhabirlik yapan Gil Kebaili ile birlikte yol alır-
ken, Kebaili beni yalnız yolculuk yapmayı bırakmam konusunda ikna etti: bu tip çekimler bir sürü güvenlik önlemi gerektiriyordu. Aslında buzulların üstünde yürürken derin bir yarığa düşmenin an meselesi olduğunu fark etmişim. Beni bir asistan tutmaya ikna etti. Geri dönüş yolculuğumda dağ rehberi Jacques Barthélemy'yle

* *Tara*, Etienne Bourgois kaptanlığında, çevrenin keşfi ve korunması amacıyla yol alan bir gemidir. Eylül 2006 ve Şubat 2008 tarihleri arasında Uluslararası Kutup Yılı'na dikkat çekmek amacıyla, iklim değişikliğini gözlemlemek üzere Arktik Okyanusu'nda yol almıştır.

tanıştım; dağlarda nasıl yürüyeceğimi, nasıl tırmanacağımı, ipleri ve teçhizatı nasıl kullanacağımı öğretti bana. Nihayetinde de, yaptığım çekimlerin çoğunda bana eşlik etti.

Lélia ile, dünyayı yaya olarak, küçük uçaklar, botlar, kanolar ve hatta bir sıcak hava balonuyla dolaşacağım –ki bu en harika anılarımdan biridir– sekiz yılı en ufak ayrıntısına kadar planladık. Erkekleri, kadınları, çocukları ve onların gündelik hayatlarını betimlemeye adanmış onca yıldan sonra yanardağları, kum tepelerini, buzulları, ormanları, nehirleri, kanyonları, balinaları, rengineyiklerini, aslanları, pelikanları, cangıl dünyasını, çölü ve buzulları fotoğraflayacaktım.

Afrika'ya tekrar geri dönecek olmak da büyük bir keyifti; bu sefer trajedilere tanık olmak için değil, olağanüstü güzelliğini yakalamak için gidecektim. Sahra Çölü'nde de yürüdüm. Ayrıca gezegenin koruma altındaki bazı bölgelerini, özellikle de adaları ziyaret ettim. Galapagos'tan zaten bahsetmiştim ama ayrıca Madagaskar'a, Sumatra'ya, doğal çevrenin aynen korunduğu Mentawi Adaları'na, Yeni Gine ve Batı Papua'ya da gittim. Avrupa'da hiç çalışmadım, çünkü Avrupa'da artık dokunulmamış bölgeler yok; insan müdahalesinin ve kirliliğin izleri her yerde. Fakat Himalayalar'ı geçerek bütün Asya'yı dolaştım ve Rusya'nın Asya'da kalan bölgelerine üç kez gittim. Güney ve Kuzey Amerika'da da çok yolculuk yaptım. Ulusal parkları sayesinde, ABD doğayla güçlü bir bağ kurmuş ve doğal çevreyi başarıyla muhafaza etmiş. Kanada'ya ulaştım ve sonra Alaska'nın soğuğuyla ve gezegenin kuzeyindeki buzlarla kaplı devasa bölgelerle karşı karşıya kaldım. Amazonlar'da büyük bir yolculuk yaptım ve ayrıca Arjantin'e, Şili'ye, Venezuela'ya, Diego Ramirez Adaları'na, Boynuz Burnu ve Antarktika arasındaki Şili Takımadaları'na gittim. Sonra Falkland Adaları'na, Güney Georgia'ya ve aktif bir yanardağa ve var olan en büyük penguen kolonisine ev sahipliği yapan Güney Sandviç Adaları'na yolculuk yaptım. Bana göre, bunlar dünyanın sonundaki adalar ve Brezilya'da söyledikleri gibi, o kadar uzaklar ki rüzgâr o bölgenin etrafından dolaşıp, geri dönüyor. İnanılmaz bir manzara çeşitliliğine tanık oldum, her bir yolculuk eşsizdi.

O yıllar gerçekten harikaydı ve bana büyük bir keyif verdi. Onca dehşet verici şeye tanık olduktan sonra, artık çok güzel şeyler görüyordum. Amazonlar'daki ekip sayesinde, ben bu çekimleri yaparken, birçoğu uluslararası basında yer aldı. Nisan 2013'te *Genesis* üzerine iki kitap yayımlandı. Daha bütün çekimleri tamamlamadan, dünyanın çeşitli yerlerinde, Londra, New York, Brezilya, Toronto, Roma, Singapur ve elbette Paris'te büyük müzelerde bu fotoğrafların sergileri planlandı.

Lélia'yla gezegene bir saygı duruşunda bulunmak istiyorduk ve halen vakit varken, insanların gezegene saygı duyma ve koruma ihtiyacı üzerine düşünmelerini sağlamak istiyorduk. Çeşitli yolculuklarda Lélia sık sık gelip bana katıldı. Çoğu kez doğanın haşmeti ve doğada hüküm süren milyonlarca canlı türü karşısında nefesimiz kesildi. Sonuçta yeryüzü bize, insanlığa dair muazzam bir ders verdi. Gezegeni keşfederek, kendimi de keşfettim ve hepimizin aynı büyük yeryüzü sisteminin parçası olduğumuzu fark ettim.

Mesela, Galapagos'ta yaptığım ilk çekimler esnasında bir gün, bizim türümüzle çok az ortak yönü varmış gibi görünen bir sürüngen olan iguanayı seyrediyordum. Ama ön ayaklarından birine yakından bakınca birdenbire bir Ortaçağ şövalyesinin elini gördüm. Pulları aklıma zincirden yapılma şövalye elbisesini getirdi ve pulların altında kendiminkine benzer parmaklar gördüm! Kendi kendime, bu iguana benim akrabam dedim. Yani gözlerimin önünde, hepimizin aynı hücreden geldiğine dair bir kanıt vardı; her tür daha sonra kendince ve kendi ekosistemine göre evrim geçirmişti. Bu iguana ayağı fotoğrafı sürekli dolaşımda ve basında da sık sık yer alıyor: eğer bu fikri iletebiliyorsa, buna çok memnun olurum. Kısacası, *Genesis*'te bütün canlı türleri içinde hayatın zarafet ve güzelliğini tekrar anlatmak ve hepimizin aynı kökenleri paylaştığını göstermek istedim. İguana ile yaşadığım bu karşılaşma, bu proje için seçtiğimiz *Genesis* ismini doğrulamıştı. Bence bu ismin dinle bir alakası yok; başlangıçta yer alan ve türlerin çeşitlenmesine olanak tanıyan ahengi, hepimizin parçası olduğu bu mucizeyi işaret ediyor.

Peki Bütün Bunların İçinde İnsanlar Nerede?

Bitkileri, mineralleri ve hayvanları fotoğraflamak, o zamana kadar toplumsal meselelere odaklandığım fotoğrafçılık kariyerimde bir yeniliktir; hakiki bir macera ve büyük bir dersti. Ama yine de insanları unutmadım. On binlerce yıl önce yaşadığımız gibi yaşayan insanları keşfetmek için yola çıktım.

İnsan ırkının kökenlerini tekrar keşfetmek için, halen doğayla uyum içinde yaşayan topluluklarla çalıştım. Bunlar özellikle bizim uygarlığımızdan çok uzaklarda yaşayan kabileler değildi. Örneğin, Brezilya'nın merkezinde, Mato Grosso Eyaleti'nde bulunan, Amazon Nehri'nin bir uzantısı olan Xingu Irmağı'nın kenarındaki Yukarı Xingu Bölgesi'ne gittim. Yaklaşık 2500 kişiden oluşan bir yerli halka sahip olan bu bölge, on üç köye ayrılmış ve Belçika'nın iki katı büyüklüğünde bir alanı kaplıyor: bölgede Arawak, Caribe ve Tupi dilleri konuşuluyor. Bu kabileler 1950'lerde keşfedildi. Bu Amerikalı-Yerliler bugünlerde parmak arası terlikler giyiyorlar, palalar kullanıyorlar ve bir güneş paneli sayesinde, radyo sinyalleri alabiliyorlar. Her öğleden sonra, Brezilya Ulusal Yerli Halklar Kurulu FUNAI'nın radyodan verdiği tıbbi yardımdan faydalanabiliyorlar ve eğer hemşireleri yeterli olmazsa küçük bir hava aracı onları hastaneye götürüyor. Bu nedenle, bir çoğunluğun kenarında yaşayan bir azınlık olduklarının tam olarak farkındalar. Dünyada neler olup bittiğini biliyorlar ve Batı uygarlığına da aşinalar. Ama çıplak yaşamaya devam ediyorlar, varoluşları kozmik ve mitolojik kaynaklı bir takvimin ritmiyle belirleniyor: bu takvim her köyde

değişen ve diğer herkesin davet edildiği törenlerin yapılmasını sağlıyor.

2005 yazında orada üç ay geçirdim, amacım üç kabileyi fotoğraflamaktı: Kuikuolar (iki köye bölünmüş yaklaşık 450 kişi), Wauralar (yaklaşık 320 kişi) ve Kamayuralar (iki köye bölünmüş yaklaşık 350 kişi). Unutulmaz anlar yaşadım. Kamayuralar arasındayken, kontrolü kadınların devraldığı *amuricumá* ritüeline tanık oldum. Efsaneye göre, günlerden bir gün erkekler ava çıkmış ve büyü maharetiyle domuza dönüştürülmüşler. Köylerine geri döndüklerinde kadınlar onları dövmüş ve onlara domuz gibi davranmaya başlamışlar. Kabilenin kontrolünü devralmışlar, balık tutma işini organize etmişler (balık ana besin kaynakları) vesaire. Bir ay süren bu ritüel boyunca kadınlar emir veriyor, erkekler de bunlara uymak zorunda. Daha sonra hayat normale dönüyor.

Kuikuolar ve Wauralar arasında ise *kuarup*, yani cenaze töreni hazırlıklarını izledim. Çocukken ne zaman böyle görüntülerle karşılaşsam ve böyle törenleri anlatan dergi yazıları okusam, hayallere daldım. Bu törenleri hep görmek istemiştım. Ölen kişi için yapılan anmalar bütün yıl sürüyor ama asıl olay son üç haftada gerçekleşiyor. Nihai törenden önce bütün kabile, erkekler, kadınlar ve çocuklar törenlere davet edilen üç ya da dört kabileyi (yani bin ila bin beş yüz kişiyi) beslemeye yetecek kadar balık avlamak için birkaç haftalık bir ava çıkıyorlar. Biz de onların kayıklarına bindik ve lagünde beraber yol almaya başladık. Köyde, köpeklerle birlikte sadece yaşlılar kaldı. Avlanma alanlarının yanında ateş yaktılar; böylece yakalanır yakalanmaz balıkları tütsüleyip koruyabiliyorlardı. Balıklar daha sonra kalın ağaç yapraklarına sarılıyor ve böylece yaklaşık otuz kiloluk paketler oluşturuluyordu. Balıkçılar yeterince balık avladıklarını düşündüklerinde, hep birlikte köye geri döndük. Köyde temel yiyecekleri olan, manyok kökünden elde edilen bir un hazırlanmıştı bile. Konuklar geldiğinde onlara balık ve manyok unu ikram edildi. Her kabile bazı yaprakları yakarak elde edilen kendi baharat ve tuzlarını getirmişti.

Konuklar daha sonra, hamaklarını asmaları için açık alanların yaratılmış olduğu ormana yerleştiler. İstisnasız bütün yerliler hamaklarda uyuyor. Bir yerli yola çıktığında tamamen kendine yeter bir halde olur: ister balığa ister ava çıksın, hamağını, yayını, okunu ya da balık avlama ekipmanlarını yanında götürür. Yerliler neyin temel ihtiyaç olduğunu çok iyi bilirler. Bütün o geceler boyunca ben de hamakta uyudum, hayatım boyunca da hamakta uyuyabilirdim (aslında Paris'teki evimizde çok sayıda hamak var). Brezilyalılar yerli kùltürüne ait bu öğeyi benimsemişler; artık özellikle de ülkenin kuzeyi ve kuzeybatısında milyonlarca insan hamaklarda uyuyor.

Büyük *kuarup* törenleri gerçekten çok güzel. Bu törenler adını bir sene önce ölen bir akrabayı temsil ettiği varsayılan bir ağaçtan alıyor. Şamanların yönettiği bir tören esnasında bazı erkekler bir kuarup ağacını kesiyor ve ölen kişiyi temsil eden ağaç gövdesini orta yere koyuyorlar; törene katılanlar da ağaç gövdesinin etrafına oturuyorlar. Teker teker ölen kişinin hayattayken sevdiği şeyleri birer sunu olarak getiriyorlar. Sonra ağlayarak, ölen kişinin etrafında dans ediyorlar. Bu dansın amacı, ölen kişinin hayatı boyunca etrafına verdiği sevgiyi ona geri vermek. Ölen kişi ayrıca etrafındakilere verdiği mutluluğu da geri alıyor ve geride kalanlar ona bir yandan da üzüntülerini dışa vuruyorlar. İki ya da üç yüz kişi aynı anda dans ederken, müzisyenler de İsviçre'de bulunan avcı borusuna benzer bir alet çalıyorlar.

Şarkılar, danslar, gözyaşları ve kahkahalarla geçen on günün sonunda, herkes duygularını ifade ettiğinde, erkekler ve kadınlar için bir tür yarışma düzenleniyor: onlarca çiftin katıldığı, Roma arenalarındakine benzer bir dövüş oyunu. Amaç birbirine vurmamak değil, güç gösterisi yapmak ama yine de bazı kaçınılmaz sonuçlara yol açabiliyor. Son olarak, ölen kişiye verilen hediyeler yaşayanlar arasında tekrar dağıtılıyor, akabinde de kuarup gövdesi götürölüp, suya atılıyor. Yas tutma törenleri böylece sona eriyor: ölen kişinin ruhu kurtarılmış oluyor. Bu ritüeller önem ve duygusal yoğunluk bakımından çok zengin. Orada olmak benim için büyük bir ayrıcalıktı.

Zoé kabilesinin köyü, Towari Ypi, Pará Eyaleti, Brezilya, 2009

Kökenlere Saygı

Amazonlar'ın yerli halklarına adadığım bütün çalışmalarım gibi, bu fotoğraf dizisi de antropologlarla ve Brezilya İçişleri Bakanlığı'na raporlar sunan FUNAI'yla (Ulusal Yerli Örgütü) yapılan uzun soluklu hazırlıkları içeriyordu. FUNAI ve yerli hakları savunucuları sık sık eleştiriliyor. Bazıları onları yerliler için en iyi olanın ne olduğunu bildiklerini varsaymakla, korumak istedikleri topluluklar için ne yapılması gerektiğine onlar yerine karar vermekle suçluyor. Ama şöyle ya da böyle tehdit altında olan bu azınlıklar konusunda önemli bir rol oynuyorlar. Bu başarıyı mümkün kılan FUNAI sayesinde Brezilya, topraklarının % 12.5'inden fazlası (Fransa'nın bir buçuk katı kadar bir alan) yasal kabul edilen yerli rezervlerinden oluşan tek ülke.

Geçmişte, Amazonlar'daki bazı gruplar topraklarından zorla çıkarıldılar. İlk defa 1950'lerde 'keşfedilen' Yukarı Xingu'daki kabileler gibi bazı diğer kabileler de Mato Grosso'da rezervlerinin yakınlarındaki şehirlere yaşanan göçe tanık oldular. Avcı-toplayıcı oldukları için çiftliklerde ya da şehirlerdeki tarım işlerine dair hiçbir bilgileri yoktu. Hızla, Marx'ın *lumpen proletarya* ya da alt-proletarya dediği şeye dönüştüler. Birçoğu alkolizme yenik düştü ya da sefaletten öldü. Bazıları köylerine geri döndüler ve tamamen olmasa da kısmen atalarının geleneklerine tekrar sahip çıktılar. Dillerini, yaşam biçimlerini, kültürlerini ve tarihlerini tekrar keşfettiler. Yazgılarının kontrolünü tekrar ellerine aldılar.

Brezilya'da 1995 yılında sol iktidara geldiğinden beri azınlıkların durumu değişti. Birçok yerli bölgesinin sınırları açıkça çizildi ve yasal olarak kabul edildi. Yerliler bazen, yasadışı bir şekilde

işgal edilen topraklarından çiftçileri çıkarmak için hükümetle anlaşmaya varabiliyorlar. Haziran 2013'te Survival International* ve FUNAI'yla birlikte, topraklarının işgalini ve ağaçlarının çalınmasını kınamak için Awas Yerlileri'nin bölgesinde bir fotoğraf çalışması yürüttüm. Awas'ların bölgesi ve ağaçları da Brezilya halkına aitti. Dahası, Xingu Nehri'ne akan sular bölgeye yakın devasa soya tarlalarında kullanılan böcek ilaçları ve gübreler nedeniyle kirleniyordu; ormansızlaştırma bölgenin ekosistemini değiştirmişti; son olarak da, nehrin üst kısmında kurulan hidroelektrik barajlar su kanallarının akış ve hacmini değiştirmişti. Orta Xingu'da yapımı halen devam eden devasa Belo Monte Barajı yağmur ormanı, nehir ve yerliler için büyük bir tehdit oluşturuyor. Eğer proje tamamlanırsa, hiç şüphesiz, çağımızın en büyük ekolojik suçlarından biri olacak.

Eğer FUNAI olmasaydı bazı kabileler ortadan kalkabilirdi; örneğin 2009'da ziyaret ettiğim ve 278 mensubu kalmış olan Zo'é kabilesi. Tupi-Guarani dil grubuna ait olan, Atlantik kıyısında yaşayan bir azınlıktı bu kabile. Ama denizden uzağa yerleşmişlerdi: uzun zaman önce yağmur ormanlarına çekilmek zorunda bırakılmışlar ve bir daha geri dönmemişler. 16. yüzyılda Cizvitler yazılarında onların Amazon'a yakın bir yerlerde var olduğundan söz ediyor. Sonra hiç iz bırakmadan kaybolmuşlar. Son zamanlarda varlıkları tekrar tespit edildi; alt dudakları ve çeneleri arasına, son derece karakteristik ahşap bir parça taktıkları için, tanınmaları kolay olmuştu. 1982'de bazı Kuzey Amerikalı misyonerler bu 'kayıp ruhları' tekrar Tanrı'ya yöneltme niyetiyle bölgeye geldiler. FUNAI buna müdahale etti ve federal polisin de yardımıyla Evangelistler, yanlarında getirdikleri her şeyle birlikte, bölgeden çıkarıldı. Bu temas haricinde, Zo'é kabilesi tam bir yalıtılmışlık içinde yaşadı; beyaz adam tarafından ancak nadiren, o da benim durumumda olduğu gibi, denetimli bir şekilde ziyaret edildiler.

* Yerlilerin hayatlarını ve haklarını korumayı amaçlayan uluslararası bir kuruluş – ç.n.

FUNAI ancak yerliler kabul ederse ziyaret izni veriyor. Ve çok sıkı hijyen kuralları uyguluyor çünkü yerlilerin hiç bulaşıcı hastalık deneyimi yok ve biz onlara hastalık bulaştırma riski taşıyoruz. Buna ek olarak, oraya gitmeden önce ziyaretçilerin bir testten geçmesi gerekiyor ve ziyaretçilere bazı tavsiyeler veriliyor; mesela çocuklara şeker verilmemesi gerekiyor, çünkü dişleri son derece sağlıklı. Eğer onlara şekerlerimizden vermeye başlarsak, çok geçmeden dişleri çürümeye başlar. FUNAI ayrıca kabilelerle görüşüyor ve oraya gidip onlarla çalışmamız karşılığında onlara ne vermemiz gerektiğine beraber karar veriyorlar. Genellikle hediyeleri paraya tercih ediyorlar. Bazıları tekne motorları, bazıları da takı yapımında kullandıkları *misangue*'ler, yani küçük, renkli inciler istediler. Onlara bu incileri götürdük ama yerliler bizi uyardılar; pek de güzel olmayan Çin menşei inciler istemiyorlardı, Çek malı en iyi incileri istiyorlardı!

Zo'é kabilesiyle yaklaşık iki ay geçirdim; Brasilia Üniversite-si'nden dilbilimci Ana Suely Arruda da bana eşlik etti ve Zo'é'lerle temas kurmamı sağladı. Zamanla kabileden bir arkadaşım oldu: Ypo. Ona hayran oldum. Onunla saatlerce yürüyüş yaptık; yılanları yakalamak konusunda üstüne yoktu, okları hiçbir yılanı ıskalamıyordu. İsveç ordu çakımı çok sevdi ama FUNAI görevlisi Joao bana onlara hiçbir şey vermememi tembihlemişti. Ypo'ya eğer ona bıçağımı verirsem, Joao'nun bana bir daha asla oraya gidip onu görme izni vermeyeceğini açıkladım.

Ypo şöyle cevap verdi: "Pekâlâ ama buradan giderken, ormanın üzerinde uçarken, bıçağı uçaktan at. Uçakların nereden geçtiğini biliyorum, bıçağı bulurum." Bu bana inanılmaz gelmişti. O yağmur ormanında herhangi bir şeyi bulmak imkânsız gibiydi ama Ypo bulabileceğini hissediyordu. Eğer bıçağı uçaktan atmış olsaydım, eminim bulurdu. Ama atmadım. Hiç kimsenin onlar için neyin iyi olduğuna karar vermeye hakkı yok ama ben FUNAI'nın kurallarına uydum. Benim görevim yargılamak ya da antropolojik bir araştırma yapmak değildi.

Western Highlands Bölgesi, Papua Yeni Gine, 2008

2012'de, benim ziyaretimden kısa bir süre sonra Zo'é'ler ortadan kayboldular. Artık yürüyemeyen yaşlılar hariç, hepsi köylerini terk ettiler. 300 kilometrelik yağmur ormanını kat edip, misyonerlerin ve arada sırada da benim gibi beyaz insanların bahsettiği şehri görmeye gittiler. Sonuçta eve döndüklerini öğrendim. Bu sefer, kimse onlar adına karar vermemişti; kendi yaşam biçimlerine geri dönmeyi tercih etmişlerdi.

Bu insanlar kibarlıklarıyla beni büyülediler. Şiddet ya da kavga nedir bilmiyorlardı. Daha da şaşırtıcı olanı, yalan söylemek gibi deneyimleri de yoktu. Yalanı kimin, hangi uygarlığın icat ettiğini bilmiyorum ama Zo'é kabilesi yalan söylemiyor. Bir anlaşmazlık olduğunda, iki taraf da bir ağacın gövdesine tırmanıyor. İkisi ağacın iki yanında dururken, destekçileri arkalarına toplanıyor. Böylece ikisi de anlaşmazlıklarının nedenlerini ortaya koyuyorlar. Biri bir iddia ortaya attığında oradakilerden biri hemen araya girip bir düzeltme ya da açıklama yapıyor, sonra diğeri cevap veriyor ve bu böylece sürüp gidiyor. Neredeyse şeytan çıkarmak gibi bir şey bu. Sonuçta anlaşmazlık gideriliyor ve bir uzlaşma kutlaması yapılıyor. Bu kabilede "hayır" diye bir şey yok, bastırma diye bir şey de yok. Bunu bir gün bir grup kadını ve çocukları fotoğraflarken fark ettim; çocuklardan biri haylazlık yapmayı bir türlü bırakmıyordu. Bir noktada artık usandım ve Ana Suely'ye annesine çocuğu sakinleştirmesini söylemesi için yalvardım. Ana Suely çocuğun annesiyle konuştu ve sonra biraz da utanarak şu açıklamayı yaptı. "Sebastião, azarlamak nedir bilmiyorlar, hayır demeyi bilmiyorlar."

İnsanlığın ilk zamanlarındaki gibi çıplak yaşayan bu insanlar, fotoğraf makinesinin ne olduğunun gayet farkındaydılar. Makine önünde poz veriyorlardı ve çalışmalarım boyunca, gözlenmekten ve ciddiye alınmaktan gurur duydular. Kendi görüntülerine aşındılar, çünkü sudaki yansımalarını görmüşlerdi. Dahası, Evangelistler kabileden kovulduklarında, Zo'é kadınları FUNAI'yı, o Batılılar sayesinde keşfettikleri ve artık vazgeçmek istemedikleri bir objeyi onlara bırakmaya ikna etmişlerdi: aynaydı

bu nesne. Geri kalan şeyler konusunda ise, bizim dünyamızda gıpta ettikleri başka hiçbir şey yok. Kendi ilaçları var: antibiyotiklerden ve antienflamatuarlardan haberdarlar. Biz süreci sanayileştirdik ve sentetik ilaçlar ürettik ama onlar temel prensiplere hâkimler. Balistik yasaları onlar için bir sır değil. Oklarına, uzun mesafe mi atacaklarına, yoksa belli bir hedef mi gözetecelerine göre farklı tüyler takıyorlar. Biz bu pratikleri matematiğe döktük ama aynı bilgiye dayanıyorlar. Her iki cins de çok eşli ve çok katı bir soy sistemi sayesinde soyların birbirine karışması engelleniyor. Başka bir deyişle, bilimsel bilgiye sahipler ve çok incelikli bir toplumsal sistem geliştirmişler. Tanrı'ya inanmıyorlar, aşkın bir inanca gönderme yapmıyorlar ve bir dini uygulamıyorlar ama törenler yapıyorlar ve büyük bir bilgeliğe sahipler. Güçlü bir dayanışma hissine sahipler, sevgi dolular, çocuklarını seviyorlar; her açıdan bize benziyorlar ama bizim on bin yıl önce yaşadığımız gibi yaşıyorlar. Bizi birbirimizden ayıran şey ise, doğayla kurduğumuz ilişki.

Genesis projesi esnasında tanıştığım bütün halklar gibi, Zoé'ler de çevrelerine dair kusursuz bir bilgiye sahipler. Şehirleşmeden ötürü artık biz ağaçların adını bilmiyoruz, hayvanların çiftleşme mevsimlerine dikkat etmiyoruz ve doğanın döngülerinin farkında değiliz. Avrupa'da kırsaldan şehre göç yüzyıllar içinde gerçekleşti; Brezilya'da ise sadece elli yıl içinde büyük bir değişim gerçekleşti; eskiden nüfusun % 90'ı kırsal bölgelerde yaşarken, artık % 90'ı şehirlerde yaşıyor. İnsanı doğadan koparan vahşi bir dönüşüm bu. Ama bu duruma dünyanın her yerinde rastlanabiliyor.

Dijital Devrimim

Genesis projesinin ortasında, analogdan –gerçek bir devrim olan– dijital fotoğrafa geçtim, böylece bu projede iki zorlukla karşılaştım: daha önce hiç fotoğraflamadığım şeyleri, manzaraları ve hayvanları fotoğraflamak ve film formatını değiştirmek. Büyük ölçekli baskılarda daha iyi bir görüntü kalitesi elde etmek için 4.5 x 6 orta formatı tercih ediyordum. 2004 ve 2008 yılları arasında bir Pentax 645 kullandım,* daha öncesinde ise 24 x 36 formatında Leica makinelerimle çalışıyordum. Orta format sadece makinenin boyutu ve ağırlığında bir değişim anlamına gelmiyor, bütün bir alan derinliğini değiştiriyor. Her şey 24 x 36'da olduğundan farklı işliyor. Diyaframı çok daha fazla kullanmanız gerekiyor. Negatiflerin boyutları ve oranları aynı değil. 4.5 x 6 kareye çok daha yakın oluyor. Çektiğim fotoğraflarda ufuklar genellikle bulanık oluyordu, böyle bir şey 24 x 36 Leicalarda hiç başıma gelmezdi.

24 x 36 makinelerle Tri-X 400 film kullandım. Orta formatta kendimi bu filmin başka bir versiyonu olan tri-X pan 320 kullanırken buldum." Bu stüdyo fotoğrafçılığı ve evlilik fotoğrafları için tasarlanmış bir film. Belli bir ışıktaki iyi sonuç veriyordu ama yağmur ormanının koyu yeşili karşısında çok zorluk çıkarıyordu. Böylece kendimi boyut olarak üç kat daha büyük ve kalite açısından

* 4.5 x 6 mm negatiflerin boyutu 41.5 x 56 mm'dir. 24 x 36 format adını negatiflerinin 24 x 36 mm olan boyutundan almaktadır.

** Kodak Tri-X filmin iki versiyonu var: 320 ve 400 ISO. Tri-X 400, 24 x 36 ve Pentax 645'le kullanıldığında sadece 16 poz çekebilen orta format 120 için üretiliyor. Orta format 220 ise 32 poz çekiyor. Ama 220'de sadece 320 ISO film var. Kodak bu filmleri 2010 yılına kadar üretmeye devam etti.

dan daha düşük bir filmle çalışırken buldum, çünkü hammadde maliyetlerinin artmasıyla birlikte filmlerin yapısı değişmişti. Gümüşün maliyeti yavaş yavaş artarken, çözeltilerdeki gümüş tuzu miktarıyla birlikte gri skala da azalmıştı. Paris'te çalıştığım iki laboratuvarla, Imaginoir ve Philippe Bachelier'yle birlikte özel bir yıkama tekniği geliştirmek zorunda kaldık. Imaginoir Kodak D76 banyo solüsyonunun geleneksel kimyasal formülünü değiştirdi. Philippe'le ise Almanya'nın ortasında başka bir geliştirici formül (Calbe a49) keşfettik. Kısacası, son derece hassas ve karmaşık bir şeydi bu.

11 Eylül de fotoğrafçıların hayatını altüst etmişti. Havaalanlarına elektronik güvenlik bariyerleri takıldıktan sonra filmlerle seyahat etmek bir kâbusa dönüşmüştü. Bir film X-ray cihazından üç dört kez geçtiğinde gri tonlar kötü etkileniyordu. Ben çekimlerime devam ederken, havaalanları güvenlik önlemlerini yavaş yavaş arttırdı. Yola çıkmadan Jacques ve ben iyice kaygılanmaya başladık. Zor koşullarda görüntüler yakalamak için dünyanın öbür ucuna gidiyordum ve filmlerimin kurtulma şansının olmadığını biliyordum. Yola hep 600 rulo içeren küçük bir çantayla çıkardım; yani uçakta yanıma aldığım 28 kiloluk bir el bagajım olurdu. *Paris Match* ve Kodak sorunu açıklayan ve elle aranmamı isteyen mektuplar yazmış olmalarına rağmen, her seferinde güvenlik görevlileriyle tartışmak zorunda kalıyordum. Ama güvenlik görevlileri beni dinlemek istemedikleri ve ben de doğrudan havaalanı yönetimine gitmek zorunda kaldığım için acaba kaç uçak kaçırmıştım? Nihayetinde iş o kadar karmaşıklaşmıştı ki çok sevgili fotoğraf sanatını bırakmanın eşiğine gelmiştim. Fakat bu esnada dijital fotoğrafta büyük ilerlemeler kaydedilmişti. Bu yüzden ben de dijitali düşünmeye başladım.

Dijital görüntüler konusunda uzman olan fotoğrafçı arkadaşım Philippe Bachelier, son çıkan refleks makinelerle son derece yüksek çözünürlüklü görüntüler elde edilebileceği konusunda beni temin etti. Haziran 2008'de, bazı karşılaştırmalı testler yapmaya başladık. Canon bana en gelişkin makinesi 1Ds Mark

III'ü verdi. Elde ettiğim harika sonuçlardan sonra, gerçekten dijitale geçebileceğimi fark ettim. Temel sorun, arşivlerin hard disklerde saklanmasıydı. Philippe'le (ve ajansın baskıcıları Valérie Hue ve Olivier Jamin'le) ve sonra da Dupon laboratuvarıyla iki yıl boyunca deliler gibi çalışmış ve nihayet dijital dosyalardan 4 x 5 formatında siyah-beyaz negatifler* elde etmeyi başarmıştık. Bu negatiflerin kalitesi kusursuzdu ve biz dijital filmde jelatin gümüş baskı almaya devam ettik. Böylece, o zamanlar halen çözülmemiş olan muhafaza etme sorunlarından kurtulmuş olduk.

Bilgisayar ekranında nasıl edit yapacağımı, yani görüntüleri nasıl seçeceğimi bilmiyorum. Yapamıyorum bunu. Hiç ekranda çalışmadım ve dijitale geçmem de çalışma şeklimi değiştirmedim. Aradaki tek fark şu ki artık 28 kiloluk bir çanta yerine x-raylerden hiç etkilenmeyen 700 gram ağırlığında bellek çubukları taşıyorum. Göreve giderken asla bilgisayar ya da hard disk taşımıyorum. Hayatım boyunca yaptığım gibi, vizörden bakarak fotoğraf çekiyorum. Bellek çubuklarımı Amazonlardan geri getirdiğimde kontak baskıları alıyoruz ve ben fotoğraflara, hep yaptığım gibi, büyüteçle bakıyorum. Sonra Bouillon 13 x 18 boyutlarında deneme baskıları yapıyor. Françoise Piffard'la ilk seçimi yapıyorum ve laboratuvarlarla iletişimi sağlayan Marcia Mariano'nun koordinasyonu altında Valérie ve Olivier bunları 24 x 30 cm formatında basıyorlar. Filmde dijitale geçerken tek değiştirdiğim şey yardımcı malzemeler oldu. Dilim de aynı, değişmedi. Ama şöyle bir büyük fark var ki baskı kalitesi artık çok daha iyi.

Daha önceleri, doğal ışıkla çalışmayı tercih ettiğim için kusursuz baskılar elde etmem zordu. Agrandizörde müdahaleleri yapmak için sadece birkaç saniyem oluyordu, asla kusursuz baskıyı elde edemiyordum. Bu artık mümkün. Printerlar görüntünün her parçası üzerine çalışıyor. Bir diğer avantaj da şu: çok düşük ışıktaki çalışıp, ışık duyarlılığını arttırabiliyorum. Eğer yirmi yıl önce dijitalle çalışıyor olsaydım, elimde iki kat daha fazla fotoğraf

* 4 x 5 inç (yaklaşık 10 x 12 cm) boyutunda negatifler.

olurdu. İç mekânlarda çektiğim fotoğrafların en az % 95'i zayi oldu, çünkü insanları hareket halinde çekiyordum. Saniyenin ½ ya da ¼'ünde çekim yapmam net bir görüntü elde etmemi pek sağlamıyordu. Bugünkü ekipmanlar olsa bunu başarırdım.

Ayrıca, dijital daha az kirlilik demek. Daha önceleri banyo solüsyonu her gün dökölüyordu. Binlerce litre sıvı dökölüyordu! Bilgisayarlar ve inkjet printerlar sayesinde kirlilik büyük oradan azaldı.

Saba Kraliçesi'nin Ayak İzlerinde

Lalibela kasabasından Simien Dağları ve Ulusal Park'a kadar Etiyopya'nın dağlık bölgelerini çektiğim fotoğraf serisi, dijital kamerayla çektiğim ilk serilerden biriydi. Bu, hayatım boyunca yaptığım en güzel ve en ilginç yolculuklardan biriydi. Bir meydan okuma gibiydi: neredeyse hiç bilinmeyen bu bölgelere gitmeye kimse cesaret edemiyor. Bana bu bölgelerin çok tehlikeli olduğunu söylediler. Fiziksel olarak buna hazır mıydım? Ayağım kırılır ya da bir yılan tarafından ısırılırsam, bana kim yardım edecekti?

2008 sonbaharında yaya olarak dağlarda en az 850 kilometre yol aldım, başka türlü gitmek mümkün değildi. Elli beş gün boyunca yollarda değil, yüzyıllar boyu kullanıla kullanıla kendiliğinden oluşmuş patikalarda yürüdüm. Bu bölgeye dair hiçbir topografik araştırma yapılmamış. Üç kez 4200 metrenin üzerine çıktım. En alçak noktada bile yaklaşık 1000 ya da 1500 metre yükseklikteydik. Bu tepelere tırmanırken kendimi tarihte geri gidiyor gibi hissettim.

Yerlilere güvenmemem tembih edilmişti. Yola çıkarken beni ve katır sürücülerini taşıyan eşeklerden oluşan küçük kervanımızı Kalaşnikoflu muhafızlar koruyordu. Hayatlarında ilk kez beyaz (ve de kel!) bir adam görmekten ötürü dehşete kapılan çocuklar dışında, herkes bizi o kadar iyi karşıladı ki çok geçmeden muhafızların işine son verdim. Uydu telefonum sayesinde, bilim insanları için seyahat çizelgeleri hazırlamakta uzmanlaşmış İsveçli bir kuruluş olan Géo-Découverte ile temastaydım; beraber seyahatimi en ufak detaylarına kadar planladık. Onlara GPS konumumu ilettiğimde doğru istikamette olup olmadığını söylüyorlardı.

Etiyopyalı rehberim Malcolm olağanüstü bir insandı; beraber ne çok gülerdik! Ziraat mühendisi olan ve Géo-Découverte'teki arkadaşlarımı da tanıyan Malcolm, bu rotada daha önce hiç yolculuk yapmamıştı. Bu seyahatin lideriydi ve Etiyopyalı bir maraton koşucusu da bize eşlik ediyor ve fotoğraf ekipmanlarımızı taşıyordu, zira eşekler ekipmanları fazlasıyla sarsabiliyordu. Ben de makine gövdelerini taşıyordum. Makine bataryalarımızı ve bazı diğer saklama baterilerini şarj etmek için yanımızda çok hafif ve esnek güneş panelleri de taşıyorduk. Ne zaman bir köyde dursak, makinelerimin bataryalarını, telefonumu ve elektrikli tıraş makinemi şarj ediyordum. 1994'ten beri saçımı her gün kazıyorum, çünkü sakalım ve saçımın uzun olduğu yıllarda çok fazla bakteri kaptım. Başka bir deyişle, enerji konusunda tamamen kendine yeter bir haldeydim.

Her gün, genellikle oynak taşların üzerinde ve yükseklerde çıkıldıkça dondurucu olup 1500 metrede biraz artan sıcaklıklarda yirmi ya da otuz kilometre yol alıyorduk. Karları da gördük, kurak topraklardan da geçtik. Bazen dört beş gün boyunca neredeyse hiç yıkanmıyorduk. Ve bir nehir bulduğumuzda herkes suya atlıyordu. Sonra beş altı saat dinleniyor, kıyafetlerimizi yıkıyor ve kıyafetlerimiz kurduğunda tekrar yola çıkıyorduk. Zorlu ama güzel bir hayattı. Bazı patikalarda yürüyen ilk Batılı'nın ben olduğumun bilincindeydik; yerli halk daha önce bir Batılı'yla hiç karşılaşmamıştı. Yeni Ahit'te tasvir edilen Kilise'ye şaşırtıcı bir şekilde benzeyen inanılmaz bir Musevi-Hristiyan dünyasına dalmak gibi bir şeydi bu.

Etiyopyalılar, Sami ırkına mensuplar ve Saba Kraliçesi ile Kral Solomon'un soyundan geldiklerine inanıyorlar. Afrika'daki sömürgeleştirilmemiş tek halk olmakla gurur duyuyorlar. Birçok Etiyopyalı Yahudi –Falaşalar– 1980'lerde İsrail'e gitti. Nüfusun % 60'ından çoğu Hristiyan ve % 30'u Müslüman. Etiyopya'nın Hristiyanlaştırılması, Kral Ezana'nın Hristiyanlığı kabul ettiği dördüncü yüzyıla kadar uzanıyor. Bu ülkede diğer Doğulu Ortodoks cemaatlerin eşliğinde Monofizit bir Hristiyan geleneği hüküm sürüyor.* Bu Hristiyanlarla karşılaşınca kendimi Hristiyanlık geleneğinin kökenlerine dönmüş gibi hissettim.

Bir köye yorgun argın vardığımızda birkaç kez kadınlar gelip bizi karşıladılar. Ayakkabılarımızı çıkarıp ayaklarımızı biraz suyla yıkadılar. Sonra ayaklarımızı okşayıp öptüler. Kendimizi İncil'deki İsa gibi hissettik,** çok dokunaklıydı. Her seferinde bize hediyeler ve yiyecek verdiler. On sekiz eşiğimize aylarca yetecek kadar makarna, hububat, ton balığı, peynir ve diğer yiyecekler yükledik, çünkü yol üzerinde herhangi bir şey bulabileceğimizi

* Monofizitler, İsa'nın insani ve ilahi olmak üzere iki doğasının olduğuna inananların aksine, bir tek ilahi doğası olduğuna inanıyor.

** Yuhanna İncili'nde *Bethany'de Mesh* olarak bilinen, Bethany'li Meryem'in İsa'nın ağağını yıkayışını tasvir eden pasaj.

düşünmüyorduk. Her yerde saygın konuklar gibi karşılandık. Çok cömert insanlarla karşılaştım; çok dokunaklı bir şeydi bu.

Eski zamanlardan kalma kiliselerde bizi yeryüzünün merkezine ve zamanın başlangıcına götüren törenlere tanık oldum. Ayinleri Ge'ez dilinde (iki bin farklı lehçeye sahip bütün Habeşistanlıları birleştiren Sami kökenli bir liturjik dil) söylenen uzun bir ilahi gibi. Buna çok hazırlıklı olmama rağmen, muhteşem bir deneyimdi. Öte yandan, bu yolculuk asla hayal edemeyeceğim, inanılmaz bir hakikati açığa çıkardı: tarihini hepimizin defalarca okuyup incelediği Mısırlıları besleyen bereketli topraklar Etiyopya'nın dağlarından geliyordu. Bizim uygarlığımızın ve dinlerimizin de kökeninde yatan Firavun uygarlığı, Etiyopya yaylalarının verimli toprakları sayesinde gelişmişti. Şaşırtıcı gelebilir ama orada Nil'in bereketinin sırrını keşfettim.

Nil'in alüvyon kaynağı bu dağlarda yatıyor: dağların tepeleri erozyona uğrayıp etraftaki vadilere dökülerek, ABD'deki Kolarado Platosu kadar büyük ve derin kanyonlar oluşturuyor. Yağmurun taşıdığı topraklar Tekeze Nehri'ne akıyor: Tekeze Nehri de Mavi Nil'e karışan en büyük akarsu kolunu oluşturuyor. Mavi Nil de Sudan'da Beyaz Nil'le birleşerek Nil'i oluşturuyor. Bu büyük kanyonlar karşısında şükranlarımı sunmak istiyorum; bize insanlığımızı kazandıran bütün halklara, çocukken o kadar çok hayal kurmama neden olan bir tarihe yaptıkları katkılardan ötürü şükranlarımı sunmak istiyorum. Bu toprakların ve bu taşların gezegenin kaderinde oynadıkları role kendi ellerimle dokunmak beni çok etkiledi. Minerallerin dünyamızda ne kadar önemli bir yere sahip olduklarını anladım. Bu toprağa dokunurken, kendi kendime bunun benim de bir parçam olduğunu söyledim. İkimiz de aynı gezegenin parçasıyız, ikimiz de aynı tarihe dahiliz.

Nihayetinde kendim ile bu yeryüzü arasında çok fark olmadığı sonucuna vardım; tıpkı Galapagoş'taki iguana ile benim aramda çok fark olmadığı gibi. *Genesis* bana her şeyin birbiriyle bağlantılı ve canlı olduğunu öğretti. *Genesis* benim doğaya yazdığım aşk mektubuydu ve kesinlikle insanları unutmama neden olmadı, çünkü insanlar da bu muazzam doğanın bir parçası.

Siyah-Beyaz Bir Dünya

Genesis'le doğaya yönelmiş olsam da, siyah-beyazdan vazgeçmedim. Ağaçları göstermek için yeşile ya da denizi ve gökyüzünü göstermek için maviye ihtiyacım yok. Fotoğraflarımda renk beni çok ilgilendirmiyor. Renkli filmi geçmişte, özellikle de dergiler için yaptığım çekimlerde kullandım ama benim için bir dizi dezavantajı var rengin. Birincisi, dijital ortaya çıkmadan önce renkli çekim yapmanın parametreleri çok katıydı. Siyah-beyaz filmde fazla pozlama yapsanız bile, bunu sonradan karanlık odada düzeltip, çekimi yaptığınız anda yakalamak istediğiniz şeyi elde etmeniz mümkündü. Renkli filmde ise bu mümkün değildi.

Renkli analog fotoğraflarda slaytlara başvuruyordum. Slaytları görüntüleyebilmek için bir ışık kutusuna koyuyor ve en başarılı olanları seçiyorduk. Bu yöntemdeki sorun sekansların bozulmasıdır ve ben bunu çok sinir bozucu buluyorum; siyah-beyazda ise seçim yaparken kontak baskı dediğimiz kağıt üzerine olduğu gibi aktarılan filmle çalışıyorsunuz. Sorunlu fotoğraflar da dahil olmak üzere, sekanslar aynen duruyor.

Siyah-beyaz fotoğrafları seçerken olayları, fotoğrafları çektiğim anki yoğunlukla tekrar yaşıyordum. *Öteki Amerikalılar* için yaptığım çekimlerin kontak baskılarını edit ederken (o zamanlar yıkama ve baskıyı da kendim yapıyordum), kendimi yine hasta ve yorgun hissettiğimi hatırlıyorum, zira o zamanlar sarılık kapmıştım. Dijital makineler, benim için çok önemli olan sürekliliği daha iyi sağlıyorlar, çünkü her karenin çekilme anını tam olarak, saniyesi saniyesine kaydediyorlar ve bana eksiksiz sekansı sunuyorlar. Kontak baskı benim fotoğraflarımda son derece önemli bir

rol oynuyor; kırk yılı aşkın bir süre önce yaptığım bütün kontak baskıları, sekansları ve siyah-beyaz baskıları halen saklıyorum.

Kodachrome film kullanarak renkli çekimler yaptığım analog fotoğraf günlerinde mavi ve kırmızıları o kadar etkileyici buluyordum ki fotoğrafın içerdiği diğer bütün duygulardan daha önemli hale geldiler. Ama siyah-beyazda ve bütün o gri ton skalasında renkler tarafından rahatsız edilmeden insanların gerilimine, tavırlarına, bakışlarına odaklanabiliyorum. Elbette gerçeklik böyle değil ama siyah-beyaz bir görüntüye baktığımızda o görüntü içimize girer, biz onu sindirir ve bilincinde olmadan renkleniriz. Bir soyutlama olan siyah-beyaz görüntü, böylece bakan kişi tarafından asimile edilir ve ele geçirilir. Bence siyah-beyazın olağanüstü bir gücü var. Doğaya saygı duruşunda bulunmak için hiç tereddütsüz siyah-beyazı seçmemin nedeni de bu. Doğayı bu şekilde fotoğraflamak doğanın karakterini göstermenin, asaletini ortaya çıkarmanın en iyi yoluydu. İnsanlar ve hayvanları olduğu gibi, doğayı da fotoğraflamak için onu sevmeniz ve ona saygı duymanız gerekir. Bana göre, bütün bunlar siyah-beyazda gerçekleşiyor. Siyah-beyaz benim zevkim, tercihim ama benim için bir handikap ve sorun da olabiliyor, özellikle de kendimi Antarktika ve Sibirya'nın tamamen beyaz dünyasında bulduğumda. Bu bölgelerde eğer güneş bulanıksa, bulutların arkasına gizlenmişse, görüntüler derinlikten yoksun oluyor. Dolayısıyla derinlik eklemek için baskılar üzerinde çalışmak gerekiyor. Ama nihayetinde ortaya çıkan şey gerçekten güzel oluyor.

Nenetler

2011'de *Genesis* sayesinde Kuzey Kutup Dairesi'ne kadar gidip, Sibiryâ'daki en büyük etnik grup olan ve rengineyiği besleyen göçebe Nenet kabilesiyle tanıştım. Hava fena halde soğuktu, eksi 30 ya da eksi 40 dereceydi. Orada yapacağım çekim için koşullar muazzamdı ama aynı zamanda çok zorluydu, özellikle de sıcak bir ülkede doğmuş benim gibi biri için. Jacques soğuğa benden çok daha dayanıklı.

5400 kilometrelik uzunluğuyla dünyadaki en uzun nehirlerden biri olan Ob'un geçişi esnasında orada olacaktık. Nehri geçmeden önce zaten aşırı soğukta çok uzun bir mesafe kat etmiştik. Geçirdiğimiz en zorlu gündü. Rengeyikleri bile zorlanmıştı. Ama o anı kaçırmamam gerektiğini biliyordum; yolculuğumuzun doruk noktasıydı bu. Fakat dümdüz bir vadideydik, gökyüzü tamamen beyazdı, çok az güneş vardı ve her şey çok zor görünüyordu.

Hava çekimleri yapmayı planlıyordum: daha önceden devlete ait bir helikopter ayarlamıştık: beş ton taşıma kapasitesine sahip devasa bir M18. Mesafe ve benzin kapasitesi nedeniyle, fotoğraflarımı çekmek için sadece kırk beş dakikam vardı. Bu yüzden her şey en ufak ayrıntısına kadar planlandı. Çok gergindim, Jacques ise benden daha da gergindi; bütün geceyi hasta geçirmişti. Pilotun kapıyı açmayı kabul edeceğinden ve kapıda ayakta durarak fotoğraf çekebilmem için kayış takımlarının güvenli bir şekilde takıldığından emin olmamız gerekiyordu. Ayrıca bataryaların çalıştığından ve her şeyin, rüzgârla daha da artan soğuğa dayanabileceğinden de emin olmalıydık. Son iki aydır soğuğa

bağlı yüz felci geçirdiğim için de, gözlerim buna hazır mıydı, emin değildim. Ama helikoptere bindiğim andan itibaren her şey benim lehime gelişti. Böyle durumlarda, sorunlar da oyunun bir parçasıdır. Her türlü sonuç için hazırlıklı olmanın ve nihayetinde denetimi elinde tutmanın sağladığı güç, insana zor anlarda çok büyük bir haz verir. İnsan büyük, bizim ötemizde olan ama önceden sabırla inşa ettiğimiz her şeyin içine işlemiş bir güç tarafından sürüklendiğini hissediyor.

Nenetler inanılmaz zorlu bir iklimde temel ihtiyaç maddeleriyle yaşıyorlar. Her zamanki kötü alışkanlığımla, onlarla beraber yaşarken hiçbir şeyimin olmayacağından korkmuştum. Oraya gittiğimde onların sahip olduklarından çok daha fazlasını yolculuk için yanımda getirdiğimi fark ettim. Nenetler her günün sonunda, kızaklarla çok uzun yollar kat ettikten sonra rengineyiği derisinden yapılma çadırlarını, yani *tchoum*'larını kuruyorlar. Sahip oldukları her şey bu çadırların içinde. Ertesi gün çadırı hızla söküp, bütün eşyalarını tekrar kızağa yüklüyorlar. Rengeyiklerini yormamak için eşyalarının hafif olması gerekiyor. Soğuk iklimde yaşayan bu insanlar çok az şeyle hayatta kalıyorlar ama hayatları en az bizimkiler kadar yoğun, zengin ve duygu dolu; hatta bizden daha yoğun yaşıyorlar çünkü, biz kendimizi korumak için mallarımızı arttırırken yaşamayı unutuyoruz. Doğaya ve diğer insanlara bakmaz oluyoruz; kendimizi kendi topluluğumuzdan bile koparıyoruz. Bu beni çok endişelendiriyor; bütün teknolojilerin nihayetinde bizi daha da yalıtılmış hale getirdiğini görmek de öyle. Maddesel evrim devam ettikçe her birimiz tek başımıza, kendi köşemizde daha fazla şey yapabilir hale geliyoruz. Fakat insanlığın tarihi bir toplum tarihidir ama biz tam aksine, kendimizi ayırıyor ve daha da bireyleşiyoruz. Bireyseliğin sinizmden başka bir şeye yol açtığına kimse beni inandıramaz.

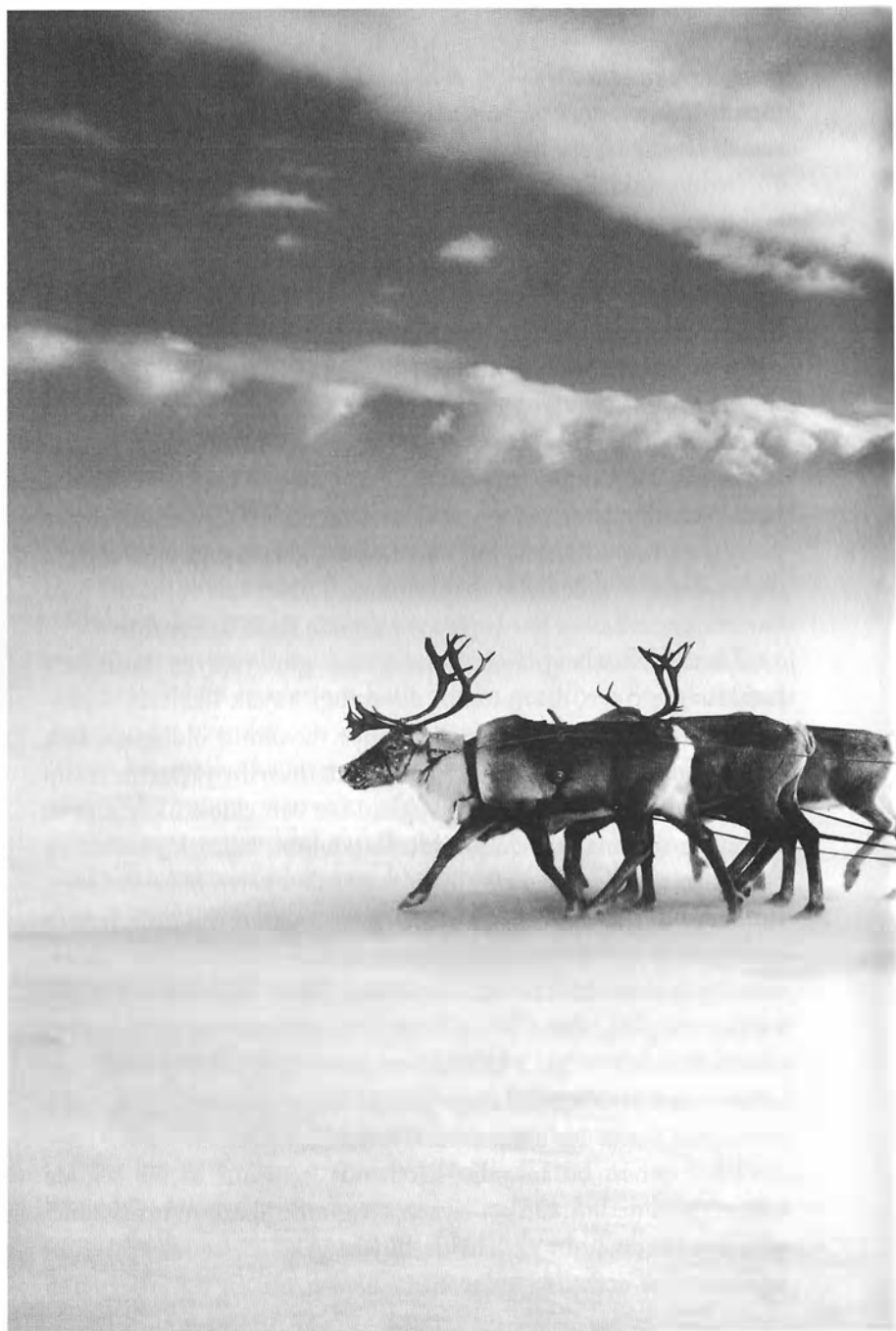
Bu bir geri dönme meselesi değil. Kimse modern hayatın sağladığı konforları terk etmek istemiyor; bu, gelişimin aksi yönünde ilerlemek anlamına gelir ki tarihte hiç yaşanmamış bir şeydir. Ama referans noktalarımızı, içgüdülerimizi, ruhsallığı-

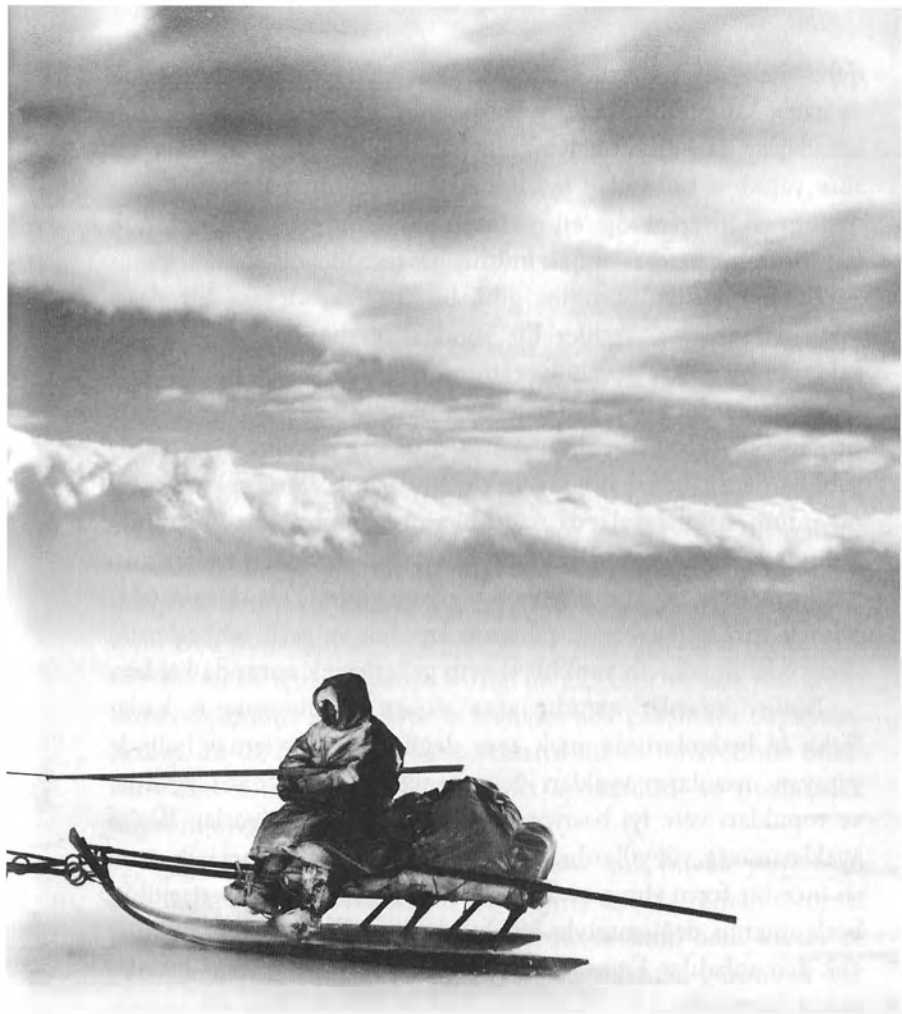
mızı kaybetmemeliyiz. Şu ana kadar hayatlarımızın dayanağı, topluluk duygumuz ve ruhsallığımız oldu. Fotoğraflarıma dahil etmek istediğim şey buydu. Asla bireysel bir bakışla, insanlardan görüntüler çalarak çalışmadım. Ayrıca, hayatım boyunca insanları fotoğrafladım ve hakkımda tek bir dava bile açılmadı. Zaman zaman insanları zor durumlarda, sınır durumlarda fotoğrafladım ama kendimi asla bir röntgenci gibi hissetmedim. Hayır, bunu hiç hissetmedim. Öte yandan, *Genesis* üzerine çalışırken, çok ama çok yaşlı olduğumu hissettim.

Kendimi her zaman fotoğrafladığım insan grubunun bir parçası gibi hissettim, ancak 5000 ya da 10,000 yıl önceye ışınlanıyordum. Bu durum birçok inancımın doğrulanmasını sağladı. İster Nenetler, ister Habeşistanlılar, ister Zo'é'ler, ister Himbalar ya da ister Yeni Gine'nin Papuaları olsun, karşılaştığım insanların hiçbirisi benden çok farklı değildi. Sevgi, mutluluk ve hazla, yani hayatta önemli olan her şeyle aynı şekilde ilişki kuruyoruz.

Zamanın başlangıcında yaşadığımız gibi yaşayan insanlarla haftalar geçirince, dünyamızın dayandığı büyük ilkelerin toplumumuz inşa edilmeden çok daha önce var olmuş olduğunu fark ettim. Sanayi toplumu büyük insan kitlelerinin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için insanlığın başlangıcından beri elde edilen bilgi ve becerileri sistematik hale getirdi. İlaç bilimi, balistik yasaları ve balıkların tütsülenmesi gibi uygulamalardan zaten bahsetmiştim. Bunlara bu insanların doğa bilgisini ve doğanın zenginliklerinin azalmaması için gösterdikleri özeni de ekleyebiliriz; Batılılar bu özeni çok uzun zaman önce yitirdiler. 'İlkel' denen insanlar bir toprağı ekip biçtikten sonra o toprağı dinlenmeye bırakmaları gerektiğini biliyorlar. FUNAI'dan şunu öğrendim: yerliler bir bölgeyi terk ettiklerinde oraya yüz yıl kadar, yani toprak kendini yenileyene kadar bir daha dönmüyorlar.

'İlkel' denen bu insanlar karşısında kendimi hiçbir şekilde üstün hissetmedim. Onları ziyaret ettiğimde kendimi bir yabancı gibi hissetmememin nedeni de buydu. Aksine, kendi eşitlerimi keşfettim ve açıkçası, onlar bana benim onlara öğrettiğimden

Nenetler. Kutup Dairesi, Yamal Yarımadası, Sibirya, Rusya, 2011

daha fazla şey öğrettiler. Bazı kültürel alışverişlerde bulunduk ve hatta Xingu'daki Kuikuro kabilesinin lideri Afukaka gibi bazı arkadaşlar da edindim. Kuikuro kabilesiyle bir aydan fazla bir süre yaşadım ve oradan ayrılırken Afukaka'nın hayatımda gördüğüm en insancıl kişi, en iyi insan olduğunu düşündüm. Onun hayatının bir parçası olmak müthiş bir tecrübeydi.

Daha önce bahsettiğim gibi, bu insanlar devasa bir doğa bilgisine sahipler. Yerliler bir jaguarın varlığını hissedebiliyor, yaklaşan bir yılanı görebiliyorlardı; bense hiçbir şey hissetmiyor ve görmüyordum. Ne kadar yüksek olursa olsun bütün ağaçlara tırmanabiliyorlar, neredeyse bütün mesafeleri yalın ayak yürüyebiliyorlardı; bense ultra-gelişkin botlarımla yürümekte zorlanıyordum. Himalayalar'da uzun bir inişle geçirdiğim bir günün ardından, ertesi gün uyandığımda ayak tırnaklarımdan biri morarmıştı ve iki gün boyunca yürüyemedim. Yola devam edebilmek için ayakkabımın tabanını kesmek ve yerli rehberlerimi takip edebilmek için yeni bir sistem geliştirmek zorunda kaldım.

Bütün insanlar aynıdır ama yaşam şekillerimiz o kadar farklı ki bedenlerimiz artık aynı değil. Doğayla temas halinde yaşayan insanların ayakları üçgen şeklinde. Çok daha çevikler ve topukları yere iyi basıyor, böylece kayıp düşmüyorlar. Bizim ayaklarımızsa, yüzyıllardır ayakkabılar içinde kaldıkları için uzun ve ince bir form almış ve artık yere iyi basmıyor. Benzer şekilde, beslenmenin değişmesiyle birlikte beden de değişiyor. Batılılar çok şişmanladılar. Fransa'da bile ben oraya ilk gittiğimde insanlar çok daha zayıftı...

Sonuç olarak, bu sekiz yılda kendime verdiğim en büyük hediyenin kendi türümün binlerce yıl önceki haliyle karşılaşmam olduğunu söyleyebilirim. Bu karşılaşma, bin yıllar içinde yanlış bir şekilde unutmuş olduğumuz birçok şeyi bana tekrar öğretti.

Kendi Kabilem

Fotoğrafi keşfettiğim için gerçekten şanslıyım. Ve bu tamamen şans eseri gerçekleşti! Bir keresinde babam şöyle demişti: “Sebastião, ünlü bir fotoğrafçısın, Paris’te yaşıyorsun. Sen çocukken, enflasyonun yüksek olduğu dönemde, bir sürü insan dolandırılırken bu çiftliği satmış olsaydım neler olurdu farkında mısın? Şu anda bir komşu çiftlikte traktör sürüyor ya da büyük bir şehirde gecekonduya yaşıyor olurdun!” Haklıydı. Yaşadıklarımı yaşadığım, 120’den fazla ülkeye gidebildiğim için son derece şanslıyım. Ben buna büyük tutarlılık ya da şans diyorum. Eğitimimi tamamlamak için Sovyetler Birliği’ne gidebilir ve asla fotoğrafçı olmayabilirdim. Ya da Dünya Bankası’nda çalışmaya başlayabilirdim. Ya da Brezilya’da kalıp saklanabilir ve nihayetinde öldürülebilirdim. Lélia’yla da yollarımız ayrılabilirdi ve o olmadan hayatım aynı olmazdı.

Lélia bana istikrar kazandırdı. Bana çok büyük yardımları dokundu; aramızda harika bir dayanışma var. Ne zaman fotoğraf projelerim için yola çıksam, en büyük zevkim, beni karım ve çocuklarımın yanına döneceğim son havaalanına götürecek son taksiye binmek olur. Lélia genelde sabah erkenden Orly ya da Roissy’de beni karşılamaya gelir; eğer uçak çok erken inmiyorsa, Juliano ve Rodrigo’yu da yanında getirir. Onları karşımda beklerken görmek de beni çok duygulandırır. Bazen de çocuklara bakacak birini bulur ve uçaktan indiğimde karşımda yine Lélia’yı bulurum. Lélia benim hayat arkadaşım; her şeyde, fikirlerde, projelerde, ailemizde, çalışmalarımızda ve ekolojik yolculuklarımızda beraberiz.

İlk tanıştığımızda o on yedi yaşındaydı, bense yirmi yaşında bile değildim; o zamandan beri her şeyi beraber yaşadık. Geçen gün yolda yürürken birden farkına vardım ki grubumuzdaki diğer aktivistlerle birlikte Brezilya'yı terk etmeye karar verdiğimizde daha çocuk yaştaydık. Sonrasında ülkemizi ve ailemizi çok özledik. Lélia anne ve babasını yeni kaybetmişti ama Brezilya'da yedi kardeşini bırakmıştı. On bir yıl boyunca ben de kendi yedi kız kardeşimi göremedim ve nihayet Brezilya'ya döndüğümüzde, ben oradan ayrılırken güçlü ve sağlıklı olan anne ve babam artık yaşlanmışlardı. Yuva özlemi bizi bir araya getirmişti ama hayatımız her zaman kolay değildi. Çok büyük tartışmalarımız oluyordu; defalarca boşanmanın eşiğine gelmiştik ve kim bilir kaç kez ayrılmayı düşündük! Ama çok güçlü deneyimler, büyük hazlar ve büyük korkuları da paylaştık. Ben nerede bitiyorum, o nerede başlıyor, bilmiyorum. Hayatım ikimizden, iki çocuğumuz Julianio ve Rodrigo'dan ve torunumuz Flavio'dan ibaret. Şu anda olduğumuz yere gelmemizi sağlayan şey, ikimizin beraber olmasıydı. Başka bir ülkede pasaportsuz yaşamının, zaman zaman parasız kalmanın ne demek olduğunu biliyoruz ve çocuklarımız adına da savaş verdik.

Hatırlıyorum da, Julianio'yu liseye yazdırmamız gerektiğinde Brezilyalı, yani Portekizce bir soyadı olması, kendi tercihlerine rağmen, teknik liseye yönlendirilmesi anlamına geliyordu. Bir kere daha sınıflandırılıp dışlanmaması için mücadele vermek zorunda kaldık. Ama bütün bunlara beraberce göğüs gerdik. Karıma tapıyorum ve onu çok güzel buluyorum. Lélia enerji dolu bir insan, hayattan büyük keyif alıyor ve ailesine inanılmaz güç veriyor. Bazen ona bakıyor ve yaşlanmaya başladığını düşünüyorum! Bu bana imkânsız geliyor, çünkü ben Lélia'yı gözümde halen bir genç kız olarak canlandırıyorum. Aramızda gerçek bir bağ var. Ailemiz binlerce kez dağılılabilirdi ama Lélia hep dimdik ayakta durdu, halen de öyle ve sağlığı da yerinde.

Gençken Julianio bana seyahatlerimde sık sık eşlik etti; Asya'da, Afrika'da ve hatta daha önce bahsettiğim zorlu koşullar

altında Ruanda'da. Onunla inanılmaz anlar paylaştık: keşifler, karşılaşmalar ve kahkahalar. Benim çok önemli bir parçam olan işimde beni izledi. İmgeler ve yolculuklar söz konusu olduğunda tercihlerimi çok iyi biliyor. Yönetmen olması kesinlikle tesadüf değil. Büyük Alman yönetmen Wim Wenders'le birlikte benim çalışmalarına dair *Dünyanın Tuzu* adlı bir film çekti. Juliano Paris'te yaşıyor ve kendi hayatını sürüyor ama birbirimizi sık sık görüyoruz. Juliano ve oğlu Flavio –pırıl pırıl bir delikanlı– bize ve Rodrigo'ya çok yakınlar.

Daha önce söylediğim gibi, Down sendromlu bir çocuğumuzun olması bize başka bir dünyanın kapılarını açtı. Geçen gün Rodrigo'nun kaldığı merkezde bir açık görüşe gittik. Kendimizi bütün o engelli insanların arasında bulmak ve oğlumuzun etrafının arkadaşları tarafından sarmalandığını görmek her zamanki gibi inanılmazdı. Merkezdeki diğer engellilerle kaynaştığımız için onlar da bizim çocuğumuz oldular. Bu bana, 'normal' bir çocuğa sahip olduğum ve 'normal' denen insanların dünyasında yaşadığım için 'normal' olduğum zamandakinden çok daha farklı bir dünya görüşü sağladı. Down sendromlu çocuğumuzun doğduğu gün hayata, topluma ve gerçeğe dair farklı bir algı düzeyine ulaştık. Sokakta yürüyüş şeklim bile değişti. Daha önce engelli insanları hiç fark etmezdim. Şimdiyse onları görmeyi öğrendim.

Otuz yılı aşkın bir süre boyunca bizim hayatımız, benim, Lélia ve Juliano'nun hayatı da engelliler dünyasında geçti. Hem dayanışmayı hem de dayanışma eksikliğini yaşadık. Rodrigo dünyaya geldiğinde bazı yakın arkadaşlarımız kendilerini bizden uzaklaştırdılar. Bazıları buna dayanamadı ve bu çok acı vericiydi. Mesela hamile bir kadının engelli bir çocuğu olan bir aileyi ziyaret etmesinin zor olması anlaşılır ve kabul edilebilir bir şey. Her ne olursa olsun, bunu anlamamız gerekir, yoksa çok üzülsünüz. Ayrıca birçok insanın ne diyeceklerini, salyalarını akıtarak insanı kucaklayıp öpen bir çocuğa nasıl davranacaklarını bilmediklerini fark ettik. Neyse ki bütün arkadaşlarımız böyle değildi. Bazıları, tam tersine, bize daha da yakınlaştı.

Oğlumuzu asla yatılı okula vermedik. Gündüzleri bir merkeze gidiyor ve akşamları eve dönüyor. Onu her yere götürüyoruz, hep yanımızda oluyor ve bütün sergilerimin açılışlarına katılıyor. Bazıları buna şaşırıyor ama bizim için normal bir şey bu. O bizim oğlumuz ve dolayısıyla bizim bir parçamız. Ve biz de hayatımızı onun hayatının etrafına inşa ettik. Oğlumuz küçükken onu hep diğer çocuklarla kıyaslamaya, gelişimini ölçmeye çalışıyor ve ümitsizliğe kapılıyorduk. İnsan böyle bir şeye hazırlıklı olamıyor. Bir keresinde onu, yüzündeki Down sendromu izlerini azaltmak için Köln'e, bir plastik cerrahi uzmanına götürmeye karar verdik. Oraya varmadan hemen önce, şehri görebildiğimiz bir akaryakıt istasyonunda mola verdik. Orada, beraberce konuşunca, Lélia ile oğlumuzu sadece görünüş uğruna büyük bir ameliyata sokmak üzere olduğumuzu fark ettik. Acı çekecekti ama Down sendromunun tedavi edilebileceğine dair hiçbir umut yoktu. Ameliyat sadece bizim için anlamlı olacaktı, onun için değil. Bu yüzden u dönüşü yapıp, Paris'e geri döndük. Aklınızın başınıza gelmesi için bazı durumları yaşamamız gerekiyor. Uzunca bir süre Rodrigo'nun sorunu üzerine düşünüp taşındık ta ki bir gün çözümü bulana dek: çözüm yoktu. O bizim oğlumuz, o bizim bir parçamız ve olay bundan ibaret. Oğlumuzu sevmek zorundayız, olduğu gibi sevmek zorundayız.

Bütün samimiyetimle şunu söylemek isterim ki Rodrigo, engelli oluşu ne kadar acı verici olursa olsun, bizim için bir o kadar mutluluk kaynağı. Daha önce söylediğim gibi, Rodrigo dünyaya başka bir açıdan bakmamızı, farklı insanlar tanımamızı sağladı. Ayrıca bana çok sevgi verdi. Tahmin edilen şeyin doğru olduğunu gösterdi: sevgi vererseniz, daha fazlasını alırsınız. Eğer sevgi vermezseniz, asla sevgi alamazsınız.

Bir keresinde, Güney Lübnan'da bir mülteci kampındaydım. Ortalık çok gergindi. Kamptan sorumlu olan Filistinli yetkililerle konuşmaya gittim. Orada UNCHR'la birlikte çalışıyordum, çalışmamın içeriğini açıkladım ama fotoğraf makinemi her çıkardığında bana bir Kalaşnikof doğrultuldu. Derken bir gün

yanımdan biri geçti, onun fotoğrafını çektiğimde gelip beni öptü. Down sendromluydu. Dolayısıyla ben de saldırganlığımın çözümünün, Down sendromlularda fazladan bir kromozoma sahip olan o meşhur 21. kromozom çiftindeki genetik mutasyonu sürdürmek olduğunu düşündüm. Çünkü Down sendromlular saldırganlıktan tamamen muaflar. Bazen öfkeleniyorlar ama öfkelerini kendilerine yöneltiyorlar, asla başkalarına değil. Ben ne kendi oğlumda ne de Down sendromlu olduğunu bildiğim diğerlerinde hiçbir saldırganlık görmedim.

Her yıl Rodrigo için iki doğum günü partisi düzenliyoruz; yazın Brezilya'da ve sonbaharda Paris'te.

Rodrigo'nun engelli arkadaşlarını, ailelerini ve kendi diğer dostlarımızı davet ediyoruz. Bu, iki dünyanın bir araya gelmesi ve normal denen insanların genelde farkında olmadıkları engelli gerçeğini keşfetmeleri için bir fırsat. Normal denen insanlar böylece farklı ama epeyce mutluluğun hüküm sürdüğü bir dünyayı keşfediyorlar. Bu dünyayla karşılaşmanın düşündüklerinden çok daha kolay olduğunu fark ediyorlar. Rodrigo'yla çok gülüyoruz. Çok iyi çizim yapıyor ve saatlerce çizim yapmaya bayılıyor. Bariz bir sanatsal duyarlılığa ve gerçek bir renk kavrayışına sahip. Arkadaşlarından biri mükemmel piyano çalıyor. Bu çocukların yetenekleri engellerinden bağımsız geliyor. Böyle bir oğula sahip olmak bize çok şey katıyor ama sürekli bizimle olduğu için yalıtılmamıza neden oluyor. Bizi genellikle oğlumuzla davet etmiyorlar ve biz de onu yalnız bırakmamak için genelde dışarı çıkmıyoruz. Bazıları Lélia'yla çok az dışarı çıktığımızı ve açılışlara katılmadığımızı söylüyor ama biz Rodrigo'yla beraber yaşıyoruz ve engelli bir çocuğa sahip olmak böyle bir şey. Başlangıçta çok zordu ama ilk dönemeci atlattığımızda, hayatımızın bu olduğunu kabul ettik. İnsan sahip olduğu hayatı en iyi şekilde yaşamak zorunda.

Sonuç

Genesis için fotoğraf çekimlerini tamamladığımda neredeyse 70 yaşındaydım. Fiziksel olarak yıpranmıştım. En soğuktan en sığağa, en nemliden en kurağa kadar acımasız iklim koşullarıyla karşılaşmış ve hepsinden de önemlisi, yaya olarak devasa mesafeler kat etmiştim. Şehirde düz yüzeyler üzerinde yürümeye alışkınız ama yağmur ormanında, yerlilerle birlikte yürürken engebeli arazilerde yol alıyor ve ağaç gövdelerinin üzerinden geçiyorsunuz. Bazen bu gövdeler o kadar büyük oluyor ki üzerlerine oturmak ve diğer taraftan kayarak inmek zorunda kalıyorsunuz. Sık sık da düşüyorsunuz. Yerliler asla düşmüyor. Yağmur ormanında yürüdüğünüz ilk gün fena halde yorgun düşüyorsunuz, çünkü çocukluktan beri kullanmadığınız, bazı durumlarda ise varlığından bile haberdar olmadığınız kasları kullanmış oluyorsunuz. Özetlemem gerekirse, zihin kutsanırken, beden cezalandırılıyor. Sekiz yılın ardından yorgundum ama içsel olarak yenilenmiştim. *Göçler* projem için insan türünün en sert ve şiddetli yönleriyle karşılaşmıştım ve artık kurtuluşa inanmıyordum. Ama *Genesis*'i gerçekleştirdiğimde fikrim değişti.

Her şeyden önce, gezegenle yüz yüze geldim. Dünyayı zaten dolaşmıştım ama bu sefer dünyanın içine girdiğimi hissettim. En yüksek noktalarından en alçak noktalarına dek dünyayı görmüştüm, her yere gitmiştim. Mineralleri, bitkileri ve hayvanları keşfetmiştim; sonra da insanın ilk ortaya çıktığı zamanki haliyle kendimize, insan ırkına baktım. Bu beni çok rahatlattı, çünkü kökenlerine gittiğimde insanlığın, şehirlerde yaşamaya başladık-tan sonra kaybettiğimiz bir şey konusunda çok zengin ve kuvvetli olduğunu gördüm; içgüdüydü bu şey. Bizim birçok şeyi hissetme-

mize ve önceden görmemize imkân tanıyan şey içgüdülerimizdir; bir sıcaklık değişimini hissetmemiz ya da hayvan davranışlarını gözlemleyerek diğer iklim durumlarını anlamamız içgüdülerimize bağlıdır. Aslında gezegeni terk etmek üzereyiz, zira şehir tamamen başka bir gezegen.

Hava, boş alan ve gökyüzüne sahip olma hakkımızın duvarlar arasında kaybolduğu şehirlerin gaddarlığına fırlatılmadan önce ne olduğumuzu gördüm. Doğa ve kendimiz arasına bariyerler inşa ettik. Göremez ve duymaz olduk. Bir kuşu pencerenin ardından izlediğimizde, bu kuşun başka bir kuşun eşi olduğunu, küçük yavrularını sevdiğini, ağaca yuvasını yaptığını ve rüzgâra bağlı yaşadığını hayal edemez olduk. Deri ve tüy yapısının onu güneş, yağmur ve kardan korumak üzere tasarlandığını bilmiyoruz artık. Bunu artık görmüyor, bilmiyoruz. Bizim bir zamanlar yaşadığımız gibi yaşayan bu insanları sık sık ziyaret ettiğimde mucizeleri tekrar keşfettim. Bu deneyim bana çok şey kattı. *İşçiler* kitabımda üretim söz konusu olduğunda insanın müthiş hünerli bir varlık olduğunu gururla göstersem de, yaşam şeklimiz aracılığıyla türümüzün bekasını garanti eden şeyleri yok etmek için her şeyi yaptığımızı da gördüm.

Doğayı ve yaşayan bütün dünyayı düzenleyen büyük bir yaratıcının varlığına inanmıyorum. Daha çok evrime inanıyor ve kendimi Darwin'in bir müridi olarak görüyorum. Bazı yasaların var olduğuna, şeylerin diyalektik, birikmiş deneyim ve olgunlaşma aracılığıyla oluştuğuna inanıyorum. Buna karşın bütün olgunlaşma süreçleri olumlu yönde gelişmiyor. Halen ilk anın açıklamasını arıyoruz ama geri kalan kısmı bilimsel olarak açıklayabiliyoruz. *Genesis* bana gezegenimizin yaşını ölçme fırsatı verdi. Sahra Çölü'nde 16,000 yıl önce oyulmuş taşlar gördüm; Venezuela'daki dağlar altı milyar yaşında. Bu, hayata farklı bir boyut ekliyor. Hayatın çok kısa bir zaman dilimi olduğunu fark ediyorsunuz.

Genesis, şehirleşme aracılığıyla doğayla bağımızı keserek çok karmaşık hayvanlara dönüştüğümüzü fark etmemi sağladı; geze-

gene yabancılaşmamız nedeniyle, yabancı ve tuhaf varlıklar haline geliyoruz. Ama bu çözülemez bir sorun değil. Çare bilgide yatıyor ve eğer bu bilgiye katkıda bulunabilirsem ben de mutlu olacağım. İnsanın ve gezegendeki diğer bütün canlı türlerinin karşı karşıya olduğu tehlikenin çözümünün geri gitmek değil, doğaya dönmek olduğunun anlaşılmasını sağlamak isterim. Lélia ile Brezilya'da ormanları tekrar ağaçlandırarak yaptığımız şey tam da bu. Ürettięimiz bütün o karbondioksiti sadece ağaçlar telafi edebiliyor. Ağaç, karbondioksiti oksijene çevirebilen yegâne makinedir. Orman bütün kirliliği emiyor ve ağaca dönüştürüyor: inanılmaz bir şey bu. Özellikle de orman ilk ekildiğinde, ağaçların büyüdüğü ilk yirmi yılda karbondioksit emilimi en yüksek seviyede oluyor.

Instituto Terra'daki arkadaşlarımızla birlikte, Lélia ve ben iki milyon ağaç diktik. Yaptığımız hesaba göre, şu ana kadar 97,000 ton karbonu ortadan kaldırdık. Bu konuda herkes bir şeyler yapabilir; durumu yeterince önemsemeniz yeterli. Lélia ve ben zengin falan değiliz. Fransa'ya sığındık ve çok çalıştık. Şans bize ara sıra güldü ve şu anda çalışmalarımızın meyveleri ve bize yardım eden herkes sayesinde bu ormanı tekrar ekebildiğimiz için mutluyuz. Ama her şey bir yana, bunun gerçekleşmesindeki en büyük etken bizim enerjimiz, o enerji de kesin bir kanaatten kaynaklanıyor: daha iyi yaşamanın tek yolu gezegene geri dönmektir. Modern, kentleşmiş dünya kuralları ve düzenlemeleriyle insanı kısıtlıyor. Ancak doğada bir nebze özgürlük bulabiliyoruz. *Genesis* projesiyle, kitaplarımız ve dünyanın çeşitli yerlerinde açtığımız sergilerle göstermek istediğimiz şey buydu.

Çevreyle ilgilenmeye başlama şeklimiz garipti. Bazen bunun nasıl bir şans olduğunu soruyor ve şöyle cevap veriyorum: içinde yaşadığımız çağ. Geçmişte içinde yaşadığımız çağ bizi endüstriyel değişimlere, sonra da göçlere sevk etti. Lélia ve benim için, çağımızın bir parçası olan hayatlar yaşamak, çağımıza katılmak her zaman önemli olacak. Sonuçta, bize bu noktaya nasıl geldiğimiz sorulduğunda geri dönüp bakıyoruz ve şu anda olduğumuz yere bizi getiren şeyin yaşadığımız hayatlar olduğunu fark ediyoruz.

Fotoğraf benim için bir aktivizm türü değil, bir uzmanlık bile değil. Fotoğraf benim hayatım. Fotoğrafi, fotoğraf çekmeyi, makinemi elime almayı, kadrajı seçmeyi ve ışıkla oynamayı seviyorum. İnsanlarla birlikte yaşamayı, toplulukları, hayvanları, ağaçları ve kayaları gözlemlemeyi seviyorum. Benim fotoğrafçılığım bütün bunların bir toplamı ve şu ya da bu bölgeye gitme kararlarımın rasyonel olduğunu iddia edemem. Bu benim derinliklerimden gelen bir ihtiyaç gibi. Beni tekrar yollara çıkmaya ve başka yerlere bakmaya sevk eden şey, fotoğraflama arzusudur. Sürekli yeni fotoğraflar çekme arzusudur.

Fotoğrafları kadar Wim Wenders'in ülkemizde *Toprağın Tuzu* adıyla gösterilen belgeseliyle de tanıdığımız Sebastião Salgado (1944 -) gelmiş geçmiş en büyük fotoğraf sanatçılarından biri, belgesel fotoğrafın ve foto-röportajın tartışmasız en önemli isimlerindendir. Bununla birlikte, fotoğraflarıyla insan eli değmemiş bölgelerden en kanlı iç savaşları, en vahim felaketleri yaşayan, kitlesel göçlerle doğdukları yeri terk etmeye zorlanan insan topluluklarına; en ağır şartlarda çalışan işçilerden yaşam mücadelesi veren çocuklara kadar âdeta yerküremizle birlikte nefes alıp veren, sömürülen insanlığın çılgınlığını belgeleyen yürekli bir aktivisttir.

Salgado, en önemli fotoğraflarına da yer veren bu çarpıcı kitapta olağanüstü macerasını aktarıyor. Eşi Lélia ile benzersiz işbirliğini, ailesini, fotoğrafçı olmaya nasıl karar verdiğini, nasıl dünyayı adım adım dolaştığını, bu süreçte yaşadığı hayati tehlikeleri okurlarla paylaşıyor. Son olarak da, eşiyile birlikte başlattıkları Instituto Terra, "Yeryüzü Enstitüsü" projesini anlatıyor; Atlantik ormanlarının çölleşmiş bölgelerini on sene gibi kısa bir sürede iki milyondan fazla ağaç dikerek restore ettikleri bu muazzam projenin hayata geçirilme öyküsünü ve aşamalarını gözler önüne seriyor.

*Toprağımdan Yeryüzüne'*de bir sanatçı, aydın ve aktivist olarak Sebastião Salgado, duvarların arkasında kalarak bağımızı kaybetsek de bu dünyanın bir parçası olduğumuzu ve onu nasıl dönüştürebileceğimizi gösteriyor...

"Bir Sebastião Salgado fotoğrafına bakmak insan onurunu tecrübe etmek, bir kadın, bir erkek, bir çocuk olmanın ne anlama geldiğini kavramak demektir."

ISABELLE FRANCO

GÜNDEM / Toplum

EVEREST

www.everestyayinlari.com

[f/everestyayinlari](https://www.facebook.com/everestyayinlari)

[t/everestkitap](https://www.twitter.com/everestkitap)

[i/everestyayinlari](https://www.instagram.com/everestyayinlari)

18 002

